

**T.C.
RECEP TAYYİP ERDOĞAN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI**

**PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ DERS KİTAPLARININ
SİYER KAYNAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Fatma DEDE

**Danışman
Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ**

**RİZE
2025**

KABUL VE ONAY

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalında, Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ danışmanlığında, Fatma DEDE tarafından hazırlanan *Peygamberimizin Hayatı Dersi Ders Kitaplarının Siyer Kaynakları Açısından İncelenmesi* adlı bu tez çalışması, 04/11/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oy birliğiyle/~~oy çokluğuyla~~ başarılı bulunarak jürimiz tarafından **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	Ünvanı, Adı SOYADI	İmza
Başkan	: Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KAZDAL	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim GÖL	

ETİK BEYAN

İslam Tarihi ve Sanatları Tezli Yüksek Lisans Programından mezun olmak üzere teslim ettiğim “Peygamberimizin Hayatı Dersi Ders Kitaplarının Siyer Kaynakları Açısından İncelenmesi” adlı tezim, bilim ve araştırma etiği prensiplerine riayet edilerek tarafımdan yazılmıştır.

Tez çalışmamda, başka kaynaklardan aktarılan bütün bilgi ve alıntılar, Enstitünüz Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak açıkça gösterilmiştir. Kaynağı gösterilenler dışında kalan bütün bilgiler uygun araştırma yöntemi kullanılarak tarafımdan edinilmiş ve esere bu şekilde yansıtılmıştır. Şahsıma ait olmayan hiçbir bilgi, kasıt veya kusurlar, şahsıma aitmiş gibi gösterilmemiştir. İnternet kaynakları dâhil, sahibine/kaynağına atıf yapılmaksızın hiçbir bilgi kullanılmamıştır. Aksinin ortaya çıkması halinde doğacak bütün hukuki, idari, akademik ve etik sorumluluk tarafıma ait olacaktır. Eserin tesliminden sonra herhangi bir zamanda, bilim etiğine aykırılık tespit edilmesi ve / veya eserimle ilgili intihal veya intihal şeklinde anlaşılabilecek bir durumun ortaya çıkması halinde; Üniversiteniz ve eğitim kadronuzun hiçbir şekilde sorumlu tutulmayacağını hür irademle kabul, beyan ve taahhüt ederim.

04/11/2025

Fatma DEDE

ÖN SÖZ

On dört asır önce yaşayıp vefat etmesine rağmen her dönemde hayatı hakkında eserler yazılmakta olan Hz. Muhammed, insanlığa sunduğu inanç esasları itibariyle, çağlar üstü bir misyona sahiptir. O, tek yönlü bir lider olmayıp hayatın hemen her yönüyle ilgilenmiş ve insanlığa rehber olmuştur. Kur’ân-ı Kerîm’de Âl-i İmrân Sûresi, 31 ve 32. ayetlerde “(Ey Muhammed) De ki: Allah’ı seviyorsanız o halde bana uyun ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayıcı ve merhametlidir.” “De ki: Allah ve elçisine itaat edin...” buyrulmaktadır. Nisa Suresi, 80. ayette de “(Allah’ın gönderdiği) Elçiye itaat eden Allah’a itaat etmiştir. Kim ki yüz çevirirse (kendi bilir) ...” buyrularak “itaat” vurgulanmıştır. Bizler itaat edeceğimiz örnek şahsiyeti, doğru kaynaklardan öğrenmeliyiz. Bunu salt dindarlığımızı artırmak için değil, kendimizin ve toplumumuzun dengeli, sağlıklı inşası için önemsemeliyiz. Konu hakkında ailelere, eğitimcilere ve devlete büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda Ortaokullarda, Peygamberimizin Hayatı dersinde takip edilen dokuz kitap, kaynakları açısından incelenmiştir. Hangi olay, hangi kaynağa başvurularak nasıl anlatılmış? Kitaplarda çelişkili, tutarsız bilgiler veya anlaşılması zor bilgiler var mı? Bu ve benzeri soruların cevapları aranmış ve eksikler tespit edilmiştir.

Çalışmamı yaparken yoğun mesaisine rağmen bana zaman ayıran hocam Prof. Dr. Nebi Gümüş’e, Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Kazdal’a, Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Selim Göl’e, Arş. Gör. Muhammet Ali Tuzlu’ya, bunalıp daraldığımda imdadıma her türlü desteğiyle koşan arkadaşlarım Esmâ Şahin, Şeyda Fazlı ve Enes Önal’a, canım aile üyelerime, değerli eşim Mükerrrem Dede’ye, zaman ve emek konusunda çok ama çok fedakârlık yapan sevgili evlatlarım Zeynep Hilal, Meryem Günay, Ayşe Mehlika ve Ali Fazıl’a çok teşekkür ediyorum.

Fatma DEDE
RİZE/2025

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	I
ETİK BEYAN	II
ÖN SÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
ÖZET	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR	IX
TABLolar LİSTESİ.....	X
ŞEKİLLER LİSTESİ	XI
GİRİŞ	1
1. TARİHTEN GÜNÜMÜZE SİYER VE PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ ..6	
1.1. Tanzimat’tan Günümüze Siyer Kitaplarının Bir Ders Materyali Olarak Kullanılması	9
1.1.1. Sıbyan Mekteplerinde Medreselerde Rüşdiyelerde Eğitim	9
1.1.1.1. Sıbyan Mekteplerinde Eğitim	9
1.1.1.2. Medreselerde Eğitim.....	12
1.1.1.3. Rüşdiyelerde Eğitim	17
1.1.2. Cumhuriyet ve Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi	19
1.1.3. 28 Şubat Döneminin Din Eğitimine Yansıması	23
2. 2012 YILI SONRASI “PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ KİTAPLARININ” METODOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ	29
2.1. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programının Amacı	32
2.2. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğrenme Alanları	32
2.2.1. Peygamberimizin Hayatı Dersi Ders Kitaplarının Öğrenme Alanlarına Göre Verdiği Mesajlar	33
2.3. Kitapların Çelişkili Bilgiler ve Kavrayışı Zorlayan Bilgiler Açısından İncelenmesi	70
2.3.1. Nübüvvet Öncesi Peygamberimiz	70
2.3.2. Varaka b. Nevfel	72
2.3.3. Fetret-i Vahy	72

2.3.4. İbadetler (Abdest Namaz)	72
2.3.5. Sahabe	74
2.3.6. Bi'rimaûne ve Mûte Savaşı	74
2.3.7. Muhtelif Konularda Çelişkiler ve Kavrayışı Zorlayan Bilgiler.....	75
2.4. Kitapların Abartılı Övgü (Olağanüstülük) Açısından İncelenmesi	77
2.5. Kitapların Hazır Bulunuşluk Açısından İncelenmesi.....	80
3. KAYNAKLAR AÇISINDAN KİTAPLAR	82
3.1. Aynı Olay Hangi Kaynağa Baş Vurularak Nasıl Ele Alınmış	82
3.1.1. Fil Vakası	82
3.1.2. Peygamberimizin Doğumu.....	82
3.1.3. Peygamberimizin Sütanneye Verilmesi	83
3.1.4. Peygamberimizin Annesi Amine'nin Vefatı	85
3.1.5. Peygamberimiz Dedesinin Yanında.....	86
3.1.6. Amcasına Emanet, Şam'a Yolculuk ve Rahip Bahira	87
3.1.7. Ficar Savaşına Katılması	90
3.1.8. Erdemliler Birliği'ne Katılması.....	90
3.1.9. Kâbe Hakemliği.....	92
3.1.10. Hz. Hatice ile Evliliği.....	93
3.1.11. İlk Vahiy	94
3.1.12. İlk Müslümanlar	99
3.1.13. Habeşistan'a Hicret	99
3.1.14. Boykot	100
3.1.15. Taif'e Yolculuk	101
3.1.16. İsrâ ve Miraç Olayı.....	102
3.1.17. Akabe Biatları.....	103
3.1.18. Medine'ye Hicret.....	104
3.1.19. Medine'de İdeal Toplumu Oluşturma Çabaları	108
3.1.20. Mekkeli Müşriklerle Mücadele	108
3.1.20.1. Bedir Savaşı	108
3.1.20.2. Uhud Savaşı	109
3.1.20.3. Hendek Savaşı	111
3.1.21. Hudeybiye Antlaşması.....	112

3.1.22. Mekke'nin Fethi	113
3.1.23. Veda Haccı ve Veda Hutbesi.....	114
3.1.24. Peygamberimizin Vefatı	117
3.2. Kitapların Yaptığı Atıflar Yönünden İncelenmesi	118
3.2.1. 5. Sınıf Dikey Yayınları	118
3.2.2. 5. Sınıf MEB Yayınları	121
3.2.3. 6. Sınıf MEB Yayınları (2023)	124
3.2.4. 6. Sınıf MEB Yayınları (2021)	127
3.2.5. 6. Sınıf Tutku Yayınları	130
3.2.6. 7. Sınıf MEB Yayınları	132
3.2.7. 7. Sınıf Tutku Yayınları	135
3.2.8. 8. Sınıf MEB Yayınları	137
3.2.9. 8. Sınıf Tutku Yayınları	140
4. SONUÇ.....	143
KAYNAKÇA	148

Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Hazırlayan : Fatma DEDE

Yıl : 2025

Sayfa Sayısı : 151

ÖZET

PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ DERS KİTAPLARININ SİYER KAYNAKLARI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Küreselleşmenin hızlandığı bazı olgular pek çok bireysel ve toplumsal soruna yol açmıştır. İnsanlık bu sorunlara çözüm arayışına girmiş, bireyin kimlik inşasına yardımcı olan ve toplumu bir arada tutan din, değer ve kültür gibi unsurların dinamiğinden yararlanmak istemiştir. Bu unsurların başında gelen din, görevini icra ederken merkeze liderinin hayatını almıştır. Ülkemizde de çağlar üstü misyonuyla hayatın her yönüyle ilgilenen, Kur'an'ın tabiriyle “üsve-i hasene” olan Peygamberimizin hayatı ders olarak okutulmaktadır. 2012 yılına kadar muhtelif derslerin içinde kendine yer edinen Peygamberimizin hayatı, bu tarihten itibaren müstakil bir ders olarak okutulmaktadır. Bu derste takip edilen kitapların doğru bilgi vermesi için kullandığı kaynaklarla beraber bireysel ve toplumsal bazda verdiği mesajlar, kullandığı üslup ve tutarlılığı önemlidir. Kitapların, temel kaynaklarla beraber çağdaş kaynaklara da yer vermesi anlaşır olmasını kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Peygamber, Kaynakça.

Recep Tayyip Erdogan University Institute of Graduate Studies

Department : Islamic History and Art

Thesis Type : Master Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Nebi GÜMÜŞ

Author : Fatma DEDE

Year : 2025

Pages : 151

ABSTRACT

EXAMINATION OF OUR PROPHET'S LIFE LESSON BOOKS IN TERMS OF SIRARIAN RESOURCES

Some phenomena accelerated by globalization have led to many individual and social problems. Humanity has tried to find solutions to these problems, wanted to benefit from the dynamics of elements, such as religion, values and culture that help the individual to construct their identity and keep society together. Religion, which is one of the most important of these elements, has centered on the life of its leader, while performing its mission. Also in our country, the life of our Prophet, who was the “üsve-i hasene that means best example person” as the Qur’an calls him, who took care of every aspect of life with his timeless mission, is taught as a lesson. Until 2012 the life of our Prophet was included in various courses, but since then it has been taught as an independently owned course. In order for the books studied in this course to provide accurate information, it’s important to consider the sources they use, the messages they give on an individual and social basis, the style they use and their consistency. The fact that the books include contemporary sources as well as basic sources, will make it easier to understand.

Keywords: Siyer, Prophet, Bibliography.

KISALTMALAR

ASEAD	:	Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi
b.	:	bin
bint.	:	binti
c.c	:	celle celaluhu
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
ed	:	editör
H.z.	:	Hazreti
İFAV	:	İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	:	İslam Araştırmaları Merkezi
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
r.a.	:	radıyallahu anh
s	:	sayfa
sav	:	sallallâhu aleyhi ve sellem
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
vb.	:	ve benzeri
vd.	:	ve diğerleri
5D	:	5. Sınıf Dikey Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
5M	:	5. Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
6M1	:	6. Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi (2021)
6M2	:	6. Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi (2023)
6T	:	6. Sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
7M	:	7. Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
7T	:	7. Sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
8M	:	8. Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi
8T	:	8. Sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışmada, analize tabi tutulan birincil kaynaklar.	5
Tablo 2. Ulum-ı Diniye derslerinde takip edilen eserler	10
Tablo 3. 1910 yılında hazırlanan programa göre takip edilen eserler	15
Tablo 4. 1915 ve 1916 yıllarında hazırlanan ve medreselerin tâli kısımlarında okutulan din dersleri ile kitaplar	15
Tablo 5. Medreselerin âli kısımlarında takip edilen eserler	16
Tablo 6. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-1. Yıl	18
Tablo 7. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-2. Yıl	18
Tablo 8. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-3. Yıl	19
Tablo 9. İlköğretim kurumları (ilkokul-ortaokul) haftalık ders çizelgesi.....	25
Tablo 10. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar.....	34
Tablo 11. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar.....	38
Tablo 12. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar.....	44
Tablo 13. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar.....	59

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. 5. Sınıf Dikey Yayınları atıfları	120
Şekil 2. 5. Sınıf MEB Yayınları atıfları	123
Şekil 3. 6. Sınıf MEB Yayınları atıfları (2023).....	126
Şekil 4. 6.Sınıf MEB Yayınları atıfları (2021).....	129
Şekil 5. 6. Sınıf Tutku Yayınları atıfları.....	131
Şekil 6. 7. Sınıf MEB Yayınları atıfları	134
Şekil 7. 7. Sınıf Tutku Yayınları atıfları.....	136
Şekil 8. 8. Sınıf MEB Yayınları atıfları	139
Şekil 9. 8. Sınıf Tutku Yayınları atıfları.....	141

GİRİŞ

21.yüzyıl dünyasının “modern köy” olarak telakki edilmesiyle birlikte bu çağda birey, her şeyden soyutlansa bile yatay ve dikey hareketlenmelerle pek çok problemin getireceği değişimden kendini kurtaramaz. Bu değişimi toplum bazında düşündüğümüzde siyasetin müdahalesi kaçınılmaz olacaktır. Bireyin ve toplumun kontrollü değişimi için rehberlik edilecek, çeşitli sahalarda birtakım planlamalar yapılacaktır. Eğitim de planlama yapılan bu sahalardan biridir. Ders kitapları ile devlet milyonlarca kişinin ne okuyacağına müdahil olmuştur. Çerçevesi Türk Milli Eğitiminin Temel Kanunu ile çizilen ders kitaplarından olan “Peygamberimizin Hayatı Dersi” kitaplarının amacının, salt dindarlığı artırmak olmayıp, bilimsel ölçütlerle muhatabını bilgilendirmek, bilinçlendirmek, doğru tarihi doğru yöntemlerle öğretmek olduğu söylenebilir. Bunun için, kitaplardaki olay veya olguların çağdaş kavramlarla ifade edilmesi, anlaşılır olması, kullandığı üslubun hitap ettiği çevreye uygunluğu gibi bazı kıstaslar vardır. Ayrıca güvenilirliğe ilişkin belli bir değerlendirme yapmadan alınan belge ve bilgiler kafa karışıklığından öteye geçmeyeceği için kitapların kullandıkları kaynaklar, kitaplardaki bilgilerin doğruluğunu, güvenilirliğini tespit etmek açısından çok önemlidir. Kaynaklar, eserin niteliği konusunda fikir verdiği gibi müellifin objektifliği hususunda da bize yardımcı olur.

Tezin Amacı: Kitap okuma alışkanlığı toplumumuzda yok denecek kadar azdır. Bunda bilgi hiyerarşisinin değişmesinin de etkisi çoktur. Birçok insanın okul sıraları dışında kitap edinme ve okuma kazanımı yoktur. Bu bağlamda okullarda ders materyali olarak takip edilen kitapların bilgiyi nasıl, hangi kaynağa başvurarak aktardığı, doğru öğrenmeyi gerçekleştirmek için önemlidir. Eğitim alanındaki gelişmelere paralel olarak kitapların içeriklerinde değişikliklere ve düzenlemelere gidilmektedir. Ülkemizde de 2024 yılında, Ortaöğretim Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programı Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında ders kitaplarında düzenlemelere gidilmiş, 2024-2025 Eğitim Öğretim yılında bu modele uygun 5 ve 9. sınıflarda yeni kitaplar takip edilmiştir. Araştırmaya konu olan kitaplardan yasal süresi dolmayanlar iki yıl daha okullarda takip edilecektir.

Bu çalışmadaki amaç, tarihi bir şahsiyet olmakla beraber Kuran’ın diliyle “üsve-i hasene” yani her alanda örnek bir kişilik olan Hz. Muhammed’in devlet eliyle

genç nesillere ulaşan bilgilerinin, hangi kaynaklardan, nasıl aktarıldığını tespit etmek, varsa eksikler onlar üzerinde durmak, okullarda ders materyali olarak hazırlanan yeni çalışmalara bu anlamda yardımcı olmaktır.

Tezin Önemi: Bu çalışma yapılırken konuyla ilgili tez, makale, kitaplar araştırılmıştır.

2017 yılında Feyza Betül Köse ve Asım Sarıkaya tarafından yayımlanan “Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Hazırlanan Peygamberimizin Hayatı ve Siyer Ders Kitaplarının Tahlil ve Tenkidi” başlıklı makale vardır. Söz konusu makalede kitapların tahlil ve tenkidi yapıp “Kaynak gösterim yanlışlıkları” ve “Kaynak metin uyumsuzluğu” konularına, makalenin alt başlıklarında değinilmiştir.¹ Yapılan bu tez çalışmasında ise, 2017 yılında yazılan makaleye konu olan kitaplar değil, 2018 yılından itibaren MEB’in takip ettiği 5, 6, 7 ve 8. sınıf “Peygamberimizin Hayatı Dersi” kitapları incelenmiştir. Bir diğer husus da sözü edilen makalenin 5 ve 9. sınıf ders kitaplarını incelemiş olmasıdır.

Okan Çelik’in “Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının İncelenmesi” adlı tezi ile Mustafa Yıldırım’ın “5. Sınıf Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi” adlı tezinde Peygamberimizin Hayatı Dersi kitapları, öğretim programı ile uyumu, dil ve anlatımı, kitapta bulunması gereken nitelikler...vb. özellikler açısından incelenmiştir.²

Mehmet Yıldız’ın “Peygamberimizin Hayatı Ders Kitaplarının Kök Değerler Açısından İncelenmesi” adlı makalesi de sahadaki çalışmalardandır. Bu çalışmada Peygamberimizin Hayatı Ders Kitaplarında Millî Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen on kök değer ne ölçüde yer aldığı incelenmiştir.

Peygamberimizin Hayatı dersine yönelik birçok makale bulunmaktadır. Öğretim programı, öğrenci görüşleri, öğrenme alanı üzerine yazılan bu makalelerde ders kitabı incelemesi yapılmamıştır.

Buradan hareketle yapılan çalışmanın alanında özgün olacağı kanaatindeyiz.

¹ Feyza Betül Köse- Asım Sarıkaya, “Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Hazırlanan Peygamberimizin Hayatı ve Siyer Kitaplarının Tahlil ve Tenkidi”, *Siyer Araştırmaları* 3 (26 Aralık 2017), 107-140.

² Okan Çelik, *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, 2019); Mustafa Yıldırım, *5.Sınıf Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, 2020).

Kapsam ve Sınırlılıklar: Bu çalışma kapsamında Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nca kabul edilip Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan, 2018’den bu yana okullarda ders kitabı olarak Peygamberimizin Hayatı Dersi’nde takip edilen dokuz kitap, kaynakları açısından incelenmiştir. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde “Peygamberimizin Hayatı/ Siyer Dersinin” tarihî sürecine değinilmiştir. 2012 yılına kadar ortaokullarda müstakil bir “Peygamberimizin Hayatı” dersi olmadığı, bu ders içeriğindeki bilgilerin çeşitli derslerle beraber verilmesi göz önüne alındığında, ilk dönem siyer yazıcılığına kadar gidilmiştir. Tanzimat’tan günümüze siyer kitaplarının bir ders materyali olarak kullanılması bağlamında sıbyan mektepleri, medreseler ve rüşdiyelerde eğitime ve buralarda okutulan ders kitaplarına değinilmiştir. Din eğitiminin, dönemin politikasından oldukça etkilendiği Cumhuriyet Dönemi ve sonrasında geldiği noktaya ve nihayet anayasa ile güvence altına alınıp zorunlu hale getirilmesine yer verilmiştir. Toplumda ciddi kırılmaların yaşandığı, Cumhuriyet Dönemi sonrası çok partili hayatta kazanılan pek çok kazanımın ortadan kaldırıldığı ve 28 Şubat Dönemi diye bilinen süreçte, din eğitiminin yeri belirtilmiştir. Siyasi konjonktürün değişmesi, halk ve STK’ların desteğiyle yeni öğretim programının hazırlanmasına, 2012 yılından itibaren ileride adı “Peygamberimizin Hayatı” olacak olan Hz. Muhammed’in Hayatı dersinin müfredata girmesine yer verilmiştir.

İncelenen dokuz kitabın ilk üniteleri, kronolojik olarak Hz. Muhammed’in hayatına yer verirken diğer dört ünitesi, çeşitli sorunlar ekseninde Hz. Muhammed’in hayatını ele almıştır. Bu bağlamda çalışmamıza konu olan kitapların muhtevası ikinci bölümde; kronolojik bazlı ve konu bazlı tematik anlatım olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Her bir bölümde yer alan bireysel ve toplumsal mesajlar incelenmiştir., Tespit edilen mesajlara konu olan içerik ele alınırken “hangi kaynaklardan aktarım yapılmış?” sorusuna aranan cevap, disiplinler arası yaklaşımla tarih ilmi ile irtibatlandırılmıştır. Ayrıca bu bölümde birbiriyle çelişen, kapalı, anlaşılmayan veya mantık hatası yapılarak verilen bilgilerle aşırı yüceltmeye gidilen anlatımlar tespit edilip onlara yer verilmiştir. Bu bölümde bazı kodlamalara gidilmiştir.

(*): Yararlanılan kaynaklar için kullanılmıştır.

5D: 5. sınıf Dikey Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

5M: 5. sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

6M1: 6. sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi (2021)

6M2: 6. sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi (2023)

6T: 6. sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

7M: 7. sınıf Sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

7T: 7. sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

8M: 8. sınıf MEB Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi

8T: 8. sınıf Tutku Yayınları Peygamberimizin Hayatı Dersi için kullanılmıştır.

Üçüncü bölümde her kitabın birinci ünitesindeki aynı olayın, hangi kitapta nasıl bir yaklaşımla ve hangi kaynaklara başvurarak ele alındığı belirlenmiştir. Kitapların beş bölümden oluşan ünitelerinde, hangi eserlere atıf yapıldığı tespit edilerek kitap hakkında değerlendirmeye gidilmiştir.

Bu bölümde de incelenen kitaplar, (ikinci bölümde olduğu gibi) yayınevlerine göre kodlanarak ele alınmıştır.

2018 yılından sonra takip edilen eserlerin hepsine ulaşamamış, dokuz kitap çalışmaya konu olmuştur. Ayrıca üçüncü bölümün birinci başlığında sadece kronolojik konulu ünite incelenebilmiştir. Diğer ünitelere yer verilememiştir. Çalışmada doküman analizi tekniği kullanıldığı için konuyla alakalı tüm kaynaklara ulaşamama gibi sınırlılıklar da vardır.

Yöntem ve Kaynaklar: Doküman analizi elektronik ve basılı tüm belgeleri incelemek ve değerlendirmek için kullanılan sistemli bir yöntemdir.³ Doküman analizi ile araştırılan konu hakkında detaylı bilgi elde edilir. Yapılan bu çalışma, nitel bir çalışma olup doküman analizi tekniği kullanılarak hazırlanmıştır. Bu teknik ile verilere ulaşılmış ve elde edilen veriler analiz edilmiştir. Aşağıda listesi verilen kitapların yanı sıra İslam Tarihi ve Siyer ile ilgili kitap, tez ve makalelerden de faydalanılmıştır.

³ Bilgen Kıral, “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi”, *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 173-174.

Tablo 1. Çalışmada, analize tabi tutulan birincil kaynaklar.

Kitap Adı	Yazar/Editör	Yayınevi	Basım Yılı	Basım Yeri
<i>Peygamberimizin Hayatı-5.sınıf</i>	Dr. Veysel AKKAYA Âdem SARAÇ Mahmut Berat DURAK	MEB	2021	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-5.sınıf</i>	Selahattin ÇAMYAR	Dikey Yayıncılık	2023	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-6.sınıf</i>	Elif DAVUN Fatih DİLEKÇİ Firdevs EFE İlknur APAK	MEB	2023	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-6.sınıf</i>	Dr. Fatma BALCI ARVAS Firdevs EFE Hilal ÇELİKKOL KARA	MEB	2021	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-6.sınıf</i>	Bekir PINARBAŞI	Tutku Yayıncılık	2024	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-7.sınıf</i>	Feramuz YILMAZ- H. İsmail DOĞAN Sümeyye ÖZKAN Yusuf ÖZTÜRK	MEB	2023	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-7.sınıf</i>	Fikri ÖZDEMİR	Tutku Yayıncılık	2024	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-8.sınıf</i>	Sonnur GÜNAYDIN ASAN Mithat BALA	MEB	2023	Ankara
<i>Peygamberimizin Hayatı-8.sınıf</i>	Fikri ÖZDEMİR	Tutku Yayıncılık	2024	Ankara

1. TARİHTEN GÜNÜMÜZE SİYER VE PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ

Arapçada Sîret kelimesinin çoğulu olan Siyer; sözlükte davranış, hâl, yol, adet, bir kimsenin ahlakı, seciyesi, biyografisi anlamlarına gelir. Terim olarak ise bu kelime Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen bilim dalına ve bu konuda yazılan eserlere denir. Mağzât kelimesinin çoğulu olan megâzî sözlükte askeri sefer, saldırı, baskın, savaş ve savaş hikayeleri anlamlarına gelirken terim olarak Hz. Peygamberin gazve ve seriyyeleri için yazılan kitaplara denir.⁴ İlk zamanlar siyer ve megâzî birbirinin yerine kullanılmış olup zamanla megâzî sözcüğü anlam kaymasına uğramıştır. Siyer ve megâzînin temelleri sahabe döneminde yeni müslüman olanların yahut sahabenin çocuklarının Allah Rasulü'nün hayatına ve gazvelerine dair sorular sormasıyla atılmıştır.

Başlangıçta müstakil bir ilim olmayıp Hadis ilmi içerisinde yer alan Siyer ilminin gelişmesinde pek çok unsur etkili olmuştur. Bu unsurlar; Kuran'ın yorumu ve sünnetin bağlayıcılığı, İslam öncesi dinî kültürel (Yahudi-Hristiyan) geleneğin devamı, hukuki ve sosyal alanda duyulan birtakım ihtiyaçlar, resmî otoritelerin yönetim alanında karşılaştıkları sorunlar ve tarihî model arayışları, entelektüel uğraş, siyasî ve mezhebî mücadeleler, dinî münazaralar şeklinde özetlenebilir.⁵

Siyer ilminin en sahih kaynağı Kurân-ı Kerîm'dir. Bu ilim dalı hadislerden, risalelerden, çeşitli vesikalardan, şiir ve sözlü kaynaklardan yararlanmıştır.⁶ Bununla beraber siyer yazıcılığında kaynakların kullanımı ile alakalı bazı problemlerle de karşılaşmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'in kronolojik olarak okunmaması, geleneksel bilgilerin Kur'an'a söylettirilmesi, geleneksel rivayetlerin Kur'an âyetlerine tercih edilmesi, Kur'an ayetlerinin çeşitli rivayetler doğrultusunda yorumlanması, ayet-rivayet arası zaman uyumsuzluğu, beşerî ihbarın ilahi ihbar gibi verilmesi, normal bir olayın hârikulâdeleştirilmesi, mecazî ifadelerin hakikatleştirilmesi⁷ kaynakların kullanımı ile ilgili problemlere örnek verilebilir.

⁴ Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2008), 12; İhsan Arslan, *Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları* (İstanbul: Metamorfoz Yayınları, 2021), 58.

⁵ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 18.

⁶ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 24-38.

⁷ Bünyamin Erul, "Siyer Yazımında Ayet ve Rivayet Kullanımında Görülen Bazı Problemler", *Akademik Siyer Dergisi* 2 (2020), 41-48.

Başlangıçta düzeni, metodu olmayıp zamanla sistemleşen siyer çalışmalarının tasnifi konusunda da çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu alandaki çalışmaları coğrafi, mezhebi veya metodik açıdan ekolleştirerek ayrıma gitmenin mümkün olmadığını vurgulayan Mehmet Özdemir'e göre bir ayırım yapılacaksa bu, alandaki çalışmaların kronolojik ortaya çıkışı ve gelişimine göre olmalıdır.⁸ Konu hakkında, İhsan Arslan bu alandaki çalışmaları iki ana başlıkta toplar:

1. Sahabe Dönemi Siyer Çalışmaları (Kitabet Dönemi)
2. Tabiûn Dönemi Siyer Çalışmaları (Tedvin ve Tasnif Dönemi).⁹

Şaban Öz'ün isabetli olduğunu vurguladığı dönemsel ayrışma ise şu şekildedir:

1. Başlangıç Dönemi
2. Risale Dönemi
3. Cem Dönemi
4. Tasnif-Telif Dönemi
5. Klasik Nakil Dönemi
6. Karşılaştırmalı Nakil Dönemi¹⁰

Siyer yazıcılığının teşekkülünde böyle gelişme gösteren dönemlendirmelerin farklılaşması siyer malzemelerinin genişleyip, zamanla siyer metinlerinin muhtevasının da değişmesine neden olmuştur. Aslında Hz. Peygamber döneminden başlatılan siyer yazıcılığında¹¹ dönemsel anlayış ve üslup farklılıkları olmuştur. Mesela İbn İshak, tarihî gerçekliği şüpheli olan kıssalara ve İsrâiliyat'a yer verirken, İbn Sa'd Resûlullah'ın fizikî ve ahlaki özellikleri olan “şemâil”i siyer yazıcılığına eklemiştir. Bu durumun, siyerin alanını genişlettiği, çevre kültürlerin etkisiyle aşırı yüceltmeci peygamber anlayışına sebep olduğu söylenmektedir. Yüceltmeci peygamber anlayışının da Hz. Peygamber'in örneğini zorlaştırıp siyerde “aşk edebiyatı”na sebep olduğu, Hz. Peygamber'den ziyade peygamber sevgisinin merkeze alınmasını sağladığı belirtilmektedir.¹² Tasavvufun da bu dönüşümde çok büyük etkisinin olduğu ileri sürülmüştür. Tasavvufta tarihsel malumattan çok peygamber

⁸ Mehmet Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, *Milel ve Nihal* 4/3 (Haziran 2007), 130.

⁹ Arslan, *Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları*, 61-67.

¹⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 86-92.

¹¹ Arslan, *Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları*, 59.

¹² Yasin Beyaz, “Tanzimat'tan Bugüne Siyerdeki Paradigmatik Değişimler”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 43 (Haziran 2015), 161-162.

sevgisinin geniş halk kitlelerine yerleştirilmesi hedeflendiği için Hz. Peygamber'in tarihsel kişiliğinin ihmal edildiği düşünülmüştür.¹³

19. yüzyılda Şarkiyatçıların siyer kaynakları ve metotlarına yönelik eleştirileri, alandaki bazı çalışmalara yön vermiş, Hz. Peygamber'in hayatı yeniden ele alınmış ve 20. yüzyılın ilk yarısında Hz. Peygamber'in ıslahatçı ve mücadeleci kimliği ön plana çıkartılarak tekrar “örnek peygamber” olması amaçlanmıştır. Bununla beraber bu dönemde geleneği devam ettiren eserler de kaleme alınmıştır. Ülkemizde ise şarkiyat çalışmaları kendini savunmacı ya da yenilikçi tavır olarak göstermiştir.¹⁴

Siyer yazıcılığı dönemin şartlarından ve gelişmelerinden bağımsız düşünülemez. Çağı yakalamak, çağın gerisinde kalmamak, çağdaşlaşmak gibi yönelimlerin sloganlaştığı, dâhilî ve haricî bunalımların pek çok alana sirayet ettiği Cumhuriyet Dönemi'nin, siyer yazıcılığına bakışını kavramak için 1926 yılında çıkartılan ilk mektep müfredatına bakmak lazımdır. Programda “İslâm dinini insanlara öğreten zat Hz. Muhammed'dir. Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlakı hakkında yalnız tarihi hakikatler söylenecek çocukları alakadar etmeyen tafsilattan sarf-ı nazar edilecektir. Mucizelerden ve harikulade menkıbelerden bahis olunmayacaktır.”¹⁵ denilerek rasyonel bir peygamber algısı ortaya konulmuştur. Bu dönem ve sonrasındaki 1950'li yıllara kadar, telif siyer eserlerinde ve tercüme eserlerde duraklama yaşanmıştır. 1950'den sonra başlayan siyer alanındaki hareketlilik 1980'den sonra hız kazanmıştır. Kutlu Doğum Haftası Programları kapsamında birçok makale, broşür, kitap kaleme alınmıştır.¹⁶ Konuyla ilgili Beyaz, siyer çalışmaları için özellikle Tanzimat sonrası siyer kitaplarında döneme göre vurgunun değiştiğini, kitapların, dönemin siyasi ve düşünsel egemenliğinden kendini kurtaramadığını ifade etmektedir. Günümüze geldiğimizde ise siyerle alakalı literatürlerin oluşmaya devam ettiğini ve yapılan çalışmaların akademik özellik taşıdığını belirtir.¹⁷

¹³ Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, 141.

¹⁴ Özdemir, “Siyer Yazıcılığı Üzerine”, 152-154.

¹⁵ *İlk Mekteplerin Müfredat Programları* (İstanbul: Milli Matbaa, 1926), 46.

¹⁶ Beyaz, “Tanzimat'tan Bugüne Siyerdeki Paradigmatik Değişimler”, 167.

¹⁷ Beyaz, “Tanzimat'tan Bugüne Siyerdeki Paradigmatik Değişimler”, 163-168.

1.1. Tanzimat’tan Günümüze Siyer Kitaplarının Bir Ders Materyali Olarak Kullanılması

“Peygamberimizin Hayatı” dersi 2012 yılına kadar ilköğretim seviyesinde müstakil bir ders olarak okutulmamıştır. Tarihi seyrine bakıldığında bu ders, çeşitli ilim dalları içinde yer almıştır. 1982 yılından itibaren zorunlu olan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders ünitelerinin birinde, Hz. Muhammed’in hayatı anlatılmıştır. 2012 yılında Hz. Muhammed’in Hayatı adıyla imam hatip ortaokullarında zorunlu, diğer ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulmuş, çeşitli eleştirilerden sonra 2017 yılında “Peygamberimizin Hayatı” olarak ismi değiştirilmiş, 2017- 2018 Eğitim Öğretim yılı itibariyle imam hatip ortaokullarında zorunlu diğer ortaokullarda seçmeli olarak okutulmaya başlanmıştır.¹⁸ Bu çalışma kapsamında ele alınan “Peygamberimizin Hayatı” dersinin ders kazanımlarının tarihî sürecini analiz edebilmek, konunun hangi yaklaşımlar doğrultusunda değişim gösterdiğini inceleyebilmek adına bu çalışmada Sıbyan Mekteplerinde, Medreselerde, Rüşdiyelerde Eğitim; Cumhuriyet ve Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi; 28 Şubat’ın Din Eğitimine Yansıması olarak konu üç ayrı bölümde incelenecektir. Çünkü böyle bir yaklaşım doğrultusunda Peygamberimizin Hayatı ders kitabının günümüz eğitim öğretim sürecindeki etkisinin arka planı ortaya çıkacaktır.

1.1.1. Sıbyan Mekteplerinde Medreselerde Rüşdiyelerde Eğitim

1.1.1.1. Sıbyan Mekteplerinde Eğitim

Abbasiler zamanında “küttab” denilen mektepler, Selçuklu ve Osmanlıda sıbyan mektebi olarak isimlendirilmiştir.¹⁹ İlk dönemlerde gayesi dinin öğrenilmesinde vazgeçilmez unsurlardan itikat ve ilmihale ait bilgileri öğretmek olan sıbyan mektepleri; II. Mahmut zamanında zorunlu kılınmış, Tanzimat’tan sonra gerek mekteple gerekse öğretim usulleriyle alakalı pek çok çalışma yapılmıştır.²⁰ Tanzimat Dönemi’ne kadar merkezî idareden bağımsız olarak, mahalle veya camilerde kurulan bu mekteplerin programları aynı değildir. Programın tekdüze olmamasında, vakıfların

¹⁸ Çelik, *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, 52-53.

¹⁹ Cahit Baltacı, “Mekteb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/ 6.

²⁰ Yurdagül Mehmedoğlu, *Tanzimat Sonrası Okullarda Din Eğitimi* (İstanbul: İFAV, ts.).

çok çeşitli kişilerden oluşmasının etkisi vardır.²¹ Mesela Fatih Sultan Mehmet, kurduğu ilk Dârü'tta'limîn Vakfiyesi'nde kelâm öğretimini ve Kur'an okunmasını şart koşarken; I. Mahmut, vakfiyesine bir hat hocası atamıştır. I. Mahmut'un annesi tarafından yaptırılan mektebin vakfiyesinde ise 'fenn-ikitabette mahareti müselleme ve ta'lim-i meşk-i hatta âlim bir kimesne hâce-i meşk olup' denilmektedir.²²

Tanzimat'a kadar sıbyan mekteplerinde yazı öğretilmesine ender rastlanırken 1847'te sıbyan mektepleriyle ilgili Tâlimat'ta, yazı öğretilmesi mekteplerin amaçları arasına alınmıştır.²³ 1846'da eğitim süresi dört yıl olan sıbyan mekteplerinde; elifbâ, Kur'an, ilmihal, tecvid, Türkçe, muhtasar 'ahlâk-ı memduha' risaleleri okutulup lügat, sülûs ve nesih yazıları öğretilmiştir. Tanzimat'tan sonra mekteb-i ibtidaî olarak faaliyet gösteren ve eğitim süresi üç yıla düşen sıbyan mekteplerinin programlarına sarf-ı Osmânî, imlâ, kıraat, mülâhhas târîh-i Osmânî, muhtasar coğrafya-yı Osmânî ve hesap dersleri eklenmiştir.²⁴

Derslerde takip edilen kitaplarda birlik yoktur. Kitapların içeriğini belirleyen şey önceleri gelenekken sonraları bu kitaplara siyasal güçlerin etkilerinin yansıdığı görülmüştür.²⁵ Bununla beraber bu mekteplerin önemli dersleri arasında yer tutan Ulum-ı Diniye Derslerinde takip edilen şu eserler göze çarpmaktadır:

Tablo 2. Ulum-ı Diniye derslerinde takip edilen eserler

<i>Tuhfeler</i>
Tuhfetul Etfal
<i>İlmihaller</i>
İlmihal-i Kebir (Süleyman Paşa)
Amel-i İlmihal (Halim Sabit) *
<i>Malumat-ı Diniyeler</i>
Amel-i Malumat-ı Diniye (Hafız Nuri)
Malumat-ı Diniye (Ahmed Ziyaüddin)
Mulumat-ı Diniye (Tüccarzade Hilmi)

²¹ Eyüp Baş, *İslam Medeniyeti Tarihi*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 171.

²² Baltacı, "Mekteb", 29/6.

²³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Alfa Yayınları, 2001), 160.

²⁴ Baltacı, "Mekteb", 29/7

²⁵ Mehmedoğlu, *Tanzimat Sonrası Okullarda Din Eğitimi*, 41.

* Mushaf ve Müellefat-ı Şer'iyye Meclisi'nin de onayını alan, Maarif-i Umumiye Nezareti tarafından nakdi ödüle layık görülen bu eserin en önemli özelliği Yurdağül Mehmedoğlu'na göre öğretmen klavuz kitabı gibi olmasıdır. Çok güzel bir kâğıda basılan eserde açık anlaşılır bir dil kullanılmış çocukların hazır bulunuşluklarına uygun daha önceki ilmihallerde göremeyeceğimiz şekilde Peygamberimizin hayatı net ifadelerle anlatılıp çocukların anlayabilecekleri hadislerden örnekler verilmiştir. *Tanzimat Sonrası Okullarda Din Eğitimi*, s.51-52

Bunlar dışında takip edilen *Dürri Yekta* (İmamzade Esat Efendi), *Nimet-i İslam* (Mehmet Zihni Efendi), *Dini Dersler* (A. Hamdi Akseki) *Telhisu'l -Kelam fî Berahin-i Akaidi'l- İslam* (Manastırlı İsmail Hakkı) ve *Nakdu'l -Kelam fî Akaidi'l İslam* (Sırrı Giridi) eserler de vardır.²⁶

Sıbyan mekteplerinde takip edilen ders ve kitaplara bakıldığında müstakil olarak Hz. Muhammed'in hayatına dair bir dersin olmadığı görülmektedir. Ancak Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgiler Ulum-ı Diniye derslerinde takip edilen ilmihal ve malumat-ı diniyelerde yer almıştır. İlmihal; inanç, ibadet, muâmelât, ahlâk, yer yer büyük peygamberlerin hayatına ayrıca Hz. Muhammed'in hayatına dair özlü bilgiler içeren el kitapları olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Süleyman Paşa'ya ait İlmihal-i Kebir'in Bâbü'l-i'tikad bölümünde "Peygamberlere İnanmak" başlığı altında Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberler sıralandıktan sonra Hz. Muhammed'in, peygamberlerin efendisi olup, Allah Teala Hazretleri'nin sevgilisi olduğu belirtilmiş ve hakkında kısaca bilgi verilmiştir.²⁸ Amel-i İlmihal'in 79 sayfalık ikinci kitabının, inanç esasları, namaz, oruç, zekât, hac ve Hz. Muhammed'in hayatına dair özet bilgiler içerdiği belirtilmektedir.²⁹ Malumat-ı diniye dersinin içeriğinin klasik ilmihal kitaplarıyla benzeştiği iddia edilmektedir.³⁰ Yani bir müslümanın bilmesi ve uygulaması gereken konuları kapsamaktadır. Konu hakkında araştırma yapan Çeliktaş'a göre, Malumat-ı Diniye derslerine birinci sınıftan başlayıp dördüncü sınıfa kadar her yıl yer verilmiş ve konular, yıllara göre farklılık arz etmiştir. Dördüncü sene bu dersin tamamında Hz. Muhammed'in hayatı doğum öncesinden başlayarak anlatılmıştır.³¹

Osmanlıda eğitimin en geniş ayağını oluşturan, hemen her mahallede açılan sıbyan mektepleri zamanla yetersiz kalmıştır. Konu hakkında dönemin bazı dergilerindeki makalelere bakıldığında, din eğitiminde bugün dahi tartışılan, din

²⁶ Mehmedoğlu, *Tanzimat Sonrası Okullarda Din Eğitimi*, 48-65.

²⁷ Hatice Kelpetin Arpağuş, "İlmihal", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22/139-141.

²⁸ Osman Güman, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12 (2014), 178.

²⁹ Nur İlkay Cerrah, *Son Dönem Osmanlı İlmihallerinden Vesiletü'n-Necat, Musahhar Dürri-i Yekta ve İlmihal'in Değerlendirme ve Latinizesi* (Sakarya Üniversitesi, 2010), 183.

³⁰ Hasan Sabri Çeliktaş, *II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan Mekteplerinde Din Öğretimi* (Bursa: Uludağ Üniversitesi, 2006), 82.

³¹ Çeliktaş, *II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan Mekteplerinde Din Öğretimi*, 82.

öğretimi programına şekil veren “din dersleri görmelerine rağmen mezun öğrencilerin dini bilgidan uzak olması” sorunsalı dikkat çeker. Dönemdeki kitaplara, derslere, ders saatlerine, uygulanan metotlara yönelik; “derslerde vicdani ve sosyal vazifeler kısmı ihmal edilip İslam sadece namaz, oruç olarak gösterilmektedir, Ulum-ı Diniye’ye ayrılan haftalık ders saatleri (iki saat) azdır ve bu dersler en yontemsiz derslerdir, uygulanan takrir metodu ilkokul çocuklarını kayıtsız âtil duruma düşürmektedir, muhakemeli peygamberler tarihi ile delille ispatlanmış inandırıcı makaleler lazım gelir...” gibi eleştiriler göze çarpmaktadır.³²

Sıbyan mektepleri zamanla etkinliğini kaybedip kurumsal olarak tarihe karışsa da ruhunu ve bazı özelliklerini din eğitimine miras bırakmıştır.³³

1.1.1.2. Medreselerde Eğitim

Okumak, anlamak, bir metni ezberlemek ve öğrenmek için tekrarlamak mânalarına gelen ders/dirâse kökünden türetilen³⁴ medrese; sözlükte ders okutulan, eğitim-öğretim görülen yer anlamına gelir. Özel anlamda ise üniversite kelimesi yerine kullanılır.³⁵ İlk medresenin kim zamanında inşa edildiği hususunda ihtilaf olmakla beraber kaynaklarda Nişabur’da, fakih ve muhaddis Ebû Bekir Ahmed b. İshak tarafından kurulan “Dârüssünne” ilk medrese olarak geçer. Ancak medrese deyince akla Selçuklu Veziri Nizamülmülk’ün açtığı Nizamiye Medreseleri gelmektedir.³⁶ Şii-Fâtımîlerin faaliyetleriyle fikrî anlamda mücadele etmek için kurulan bu Nizamiyeler ile medrese hayatına bir sistem ve imkanlarına da eşitlik getirilmiştir.³⁷ Nizamiye Medreselerinden sonra pek çok İslam coğrafyasında medreseler açılmıştır. Türkler Anadolu’ya geldikten sonra bu topraklarda uyguladıkları siyaset gereği birçok medrese inşa etmişlerdir. Bu yapılardan bazıları hâlâ ayaktaadır. Osmanlılarda da fethedilen yeni topraklara medrese inşa etmek âdettendi. Bunu yaparken sadece eğitim-öğretim hedeflenmemiş, bu yapılar ile İslâm dini ve kültürün yaygınlaşması;

³² Çelikleş, *II. Meşrutiyet Dönemi Sıbyan Mekteplerinde Din Öğretimi*, 86-89.

³³ Baş, *İslam Medeniyeti Tarihi*, 174.

³⁴ Mahmut Dilbaz, “İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim ve İlmî Faaliyetler”, *İslâm Medeniyeti Tarihi El Kitabı*, ed. Eyüp Baş (Ankara: Grafiker Yayınları, 2017), 175.

³⁵ İsmail Karagöz (ed.), *Dinî Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 417.

³⁶ Nebi Bozkurt, “Medrese”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/ 324.

³⁷ Cihan Piyadeoğlu, *Büyük Selçuklular: Yeni Bir Devrin Başlangıcı* (İstanbul: Kronik Kitap, 2022), 151.

devlet, aydın, halk uzlaşmasının temini ve yönetimin halk tarafından benimsenmesine yardımcı olma gibi beklentilere girilmiştir.³⁸

Eğitim dilinin Türkçe olduğu, metot olarak takrir yönteminin benimsendiği medreselerde, ders kitabı olarak İslam dünyasında meşhur olmuş Arapça kitaplar takip edilmiştir. 15 ve 16. yüzyıllarda felsefe, mühendislik, matematik ve tıp gibi dersler programa konulup, okutulmuştur.³⁹

Osmanlı Dönemi'nde dinî kimliği sebebiyle sadece Müslümanların gittiği medreseler, teşkilatlanma biçimi, programı, siyasi, sosyal, kültürel alanlarda icra ettiği fonksiyonları sebebiyle özel bir konumda olup 19. asrın sonlarına kadar canlılığını sürdürmüşlerdir.⁴⁰

Sadece din görevlilerinin değil ihtiyaç duyulduğunda idari-adli personelin de yetiştirildiği medreseler, II. Meşrutiyet döneminde bu alanlarda istihdam edilecek personel yetiştirme işlevini önemli ölçüde kaybetmiştir.⁴¹ Tanzimat'a kadar eğitim alanında en yetkin kurum olan medreseler, dönemin şartları ile beraber ortaya çıkan gelişmelere ayak uyduramamış, zaman zaman ayak diretmiş, bu durum da yeni arayışlara, din eğitim ve öğretiminde ise yeni tecrübelerle sebep olmuştur. Mutlakiyet Döneminde, medrese sisteminde yetersizlik fark edilmiş, bu duruma medrese öğretim üyelerince çözüm aranmıştır.⁴² 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'ndan sonra siyasetteki yönetim, din ve mezhep farkı olmadan "Osmanlı tebaası olmak" ideali etrafında birleşmiş,⁴³ bu idealin sosyal kültürel pek çok alana yansımaları olmuş, eğitim de bundan nasibdar olmuştur. Batı'daki her türlü üstünlüğü modernlik olarak gören, modernleşmek isteyen ve halihazırdaki devlet anlayışıyla modernleşemeyeceğini, halkın anlayışının revize edilmesi gerektiğini benimseyen dönem reformistleri, müderrislerin ve din görevlilerinin tepkisini çekmemek⁴⁴ için medreselere dokunmadan çalışmalar yapmıştır. Osmanlı reformcuları açıkça din adamları ve kurumlarıyla savaşıp, laik eğitimi örgütleyip mekteplerin açılmasını

³⁸ Mehmet İpşirli, "Medrese", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/ 327-333.

³⁹ İpşirli, "Medrese", 28/ 327-333.

⁴⁰ Dilbaz, "İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim ve İlmî Faaliyetler", 176.

⁴¹ Salih Zeki Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi* (Ankara: Akçağ, 2002), 38-52.

⁴² Beyza Bilgin- Mualla Selçuk, *Din Öğretimi* (Ankara: Gün, 2000), 10.

⁴³ Havva Sinem Uğurlu, *Tanzimat'ın Din Eğitimi Anlayışına Getirdiği Yenilikler* (Ankara: Ankara Üniversitesi, 2010), 71.

⁴⁴ Bilgin- Selçuk, *Din Öğretimi*, 8.

sağlamışlardır. Laik bürokrasi modernleşmeyle etkisini artırınca geleneği temsil eden ilmiye sınıfı ve medreseler bir kenara itilmişlerdir.⁴⁵

Eğitimde Tanzimat'tan önce ortaya çıkan düalist yapıda (modern-geleneksel eğitim) birtakım düzenlemelere gidilmiştir. Mevcut durumda Hristiyan ahali düzenli programlı bir ilköğretim yaparken, Türklerin programsız bir ilköğretimden sonra yüksek öğretime geçmesi kimi zaman okuma yazması olmayanların bile yüksek öğretime geçmesine sebep olmuştur. Öğretimi yaygın hâle getirip yüksek öğretimi beslemek için ilköğretim örgütlenmiş, bunu gerçekleştirmek için de 1 Mart 1846 da Tahrîrât-ı Umûmiye çıkarılıp, ülkede sıbyan mektepleri yaygınlaştırılıp programların değiştirilmesi düşünülmüştür.⁴⁶

1869'a gelindiğinde Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile eğitimde seküler bakış açısı belirginleşmiş, Fransa'nın eğitime müdahalesi resmi bir hüviyet kazanmıştır.⁴⁷ Medreseler hakkında herhangi bir reforma yer verilmeyen bu nizamname ile modern eğitim medrese aleyhine genişlemiş, din eğitimi sıbyan ve rüşdiyeler ile sınırlı kalmış, idadiye ve sultanîyelerden din dersi kaldırılmıştır.⁴⁸ Aynı nizamnameye göre eğitim derecelendirilmiş, ilk derece sıbyan ve rüşdiye, ikinci derece idadi ve sultanîler, üçüncü derece ise Mekâtib-i Âliye denen yüksekokullar olmuştur.⁴⁹ Şerif Mardin "Türk Modernleşmesi" adlı eserinde durumu sosyo ekonomik açıdan değerlendirmiş ve 19. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı bürolarının kurtarılmış temelleri üzerine inşa edilmekte olan nezaretlerdeki idari mevkileri doldurmak amacıyla, Batılı okullardan kopya edilen eğitim kurumlarının kurulduğuna değinmiştir.⁵⁰

1910 yılına gelindiğinde Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi, Islah-ı Medâris Nizamnâmesi, Dârü'l Hilâfeti'l -Aliyye Medresesi Nizamnâmesi ve Taşra Medreseleri Nizamnâmesi ile medreselerin programları, ders kitapları, müderris, muallim atamaları, medreselerin dereceleri gibi hususlarda dönemin muadil mekteplerinin yakalanması hedeflenmiş, bunlarla uyum ve denklik sağlanmaya çalışılmıştı. Bu

⁴⁵ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı* (İstanbul: İletişim, 2002), 186.

⁴⁶ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 187.

⁴⁷ Uğurlu, *Tanzimat'ın Din Eğitimi Anlayışına Getirdiği Yenilikler*, 62.

⁴⁸ Bilgin- Selçuk, *Din Öğretimi*, 9.

⁴⁹ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 188.

⁵⁰ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İstanbul: İletişim, 2001), 231.

nizamnâmeler Cumhuriyet döneminde kurulup varlığını devam ettiren İmam Hatip Okulları ve İlahiyat Fakülteleri'nin program ve kuruluş yapılarına örnek teşkil etmiştir.⁵¹ Her ne kadar orta dereceli medreselerin öğretim kalitesini yükseltecek Sosyal, Fen, Matematik gibi derslere yer verilse de nizamnâmelere göre yapılan programa bakıldığında, programın amacının öncelikle din görevlisi ihtiyacını karşılamak olduğu görülmüştür.⁵²

Ders kitapları konusunda yapılan düzenlemeye göre hazırlanan program gereği takip edilen eserlere bakıldığında, Hz. Muhammed'in hadislerinin yer aldığı *Meşâriku'l Envâr*, *Ehâdis-i Erbaîn*, *Usûl-i Hadis*, *Şemâil-i Şerif*, *Kütüb-i Sitte* takip edilmiştir. Müstakil olarak ilk defa siyer dersinin olduğu ve bu derste konuyla ilgili *Mukaddemât-ı Siyer-i Celîle-i Nebeviye* ve İbn Hişâm'ın *Siyer-i* ile Buhârî'nin *Kitabü'l Meğâzî*'si takip edilmiştir.⁵³

Tablo 3. 1910 yılında hazırlanan programa göre takip edilen eserler

Fıkıh	Merâğî'l Felah, Mültekâ, Menâr Şerhi, Şerh-i Vecîz, Hidâye
Tefsir	Envârü't-tenzîl
Kelam	Şerh-i Akâid-i Nesefiye
Hadis	Meşâriku'l Envâr

Tablo 4. 1915 ve 1916 yıllarında hazırlanan ve medreselerin tâli kısımlarında okutulan din dersleri ile kitaplar

Hadis	Ehâdis-i Erbaîn, Usûl-i Hadis, Şemâil-i Şerif, Meşârik
Fıkıh	Sirâciye, Vikâye Şerhi, Menâr Şerhi, el-Âsâr, Nûrû'l İzah ve Merâğî'l Felah, Şerh-i Vikâye, Mültekâ
Kelam	Emâlî, El-Müsâyere, Kasîde-i Nûniye Şerhi, Akaid-i Nesefiye
Tefsir	Tefsir-i Celâleyn
Tecvid	Cezerî ve Karabaş Tecvidi
Ulûm-ı Dîniye	Nimetü'l İslam
İslam Tarihi ve Siyer	A. Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiyâ, Efdalüddîn Bey'in Muhtasar Tarh-i İslâm, İsmail Hakkı Bey'in Mukaddemât-ı Siyer-i Celîle-i Nebeviye ve İbn Hişâm'ın Siyer, Buhârî'nin Kitabü'l Meğâzî

⁵¹ Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, 90-95.

⁵² Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, 107.

⁵³ Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, 137.

Tablo 5. Medreselerin âlî kısımlarında takip edilen eserler

Tefsir	Envârü't-tenzîl
Hadis	Meşâriku'l Envâr, Kütüb-i Sitte
Usul-i Hadis	Takrîb
Kelam	Şerh-i Akaid, Şerh-i Mekasıt, Celal, Tehzîbü'l Kelam, el-Milel ve'n-Nihal
Fıkıh	Mültekâ, Hidaye, Siraciye, Şerh-i Meânî'l Âsâr
Usûl-i Fıkıh	Menar, Tavzih, Kitab-ı Tahrîrî ve Kadı Adud'un Muhtasar Müntehâ Şerhi

Bu kitapların bir kısmı ilk defa okutulurken bir kısmının ise geçmişte de okutulduğu görülmüştür.⁵⁴

Geleneksel eğitimin en temel amacı dini ilimlerin öğretilmesi iken, sivil-laik modern eğitim öğretimin temel gayesi dünyevi ve pratik bilgilerin öğretilmesi idi. Bunun için Osmanlı ve İslam dünyasında var olan bilginin aktarım mekanizmaları ve metotları değişti.⁵⁵ 198 madde ve beş bölümden oluşan, eğitimin hemen her konusuyla ilgili düzenlemelere yer verilirken medreselerle ilgili hiçbir düzenlemenin bulunmadığı⁵⁶ 1869'da çıkartılan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne göre Rüşdiyelerin üzerinde eğitim verecek olan İdadiye ve Sultaniye'lerde din dersi olmayacağı vurgulanmıştır. Bu durum 1908 Mutlakiyet dönemine kadar devam etmiştir. Okullaşmanın hız kazandığı bu mutlakiyet döneminde ise din dersleri her seviyeden okulun programına eklenmiştir.⁵⁷

Din eğitiminin ilköğretim ile sınırlı kalması, medreselerin de kendini revize etmedeki inadı, toplumsal hayatta yeni bir paradigma oluşturmuştur: “Dindar ve dinsiz nesil”. Bir tarafta kendini yeterince geliştirip çağın ihtiyaçlarına ve problemlerine cevap veremeyen, tarihsel belli problemleri tekrar edip kavram ezberine ağırlık veren bir nesil, öteki tarafta ise tanzimatla ortaya çıkan sivil kurumların, bürokrasinin ihtiyacını, çağın gerektirdiği şekilde karşılamak için gittiği mekteplerde yeterince din eğitimi almadığı için geleneğe düşman bir nesil.

⁵⁴ Zengin, *II. Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*, 138-141.

⁵⁵ Baş, *İslam Medeniyeti Tarihi*, 181.

⁵⁶ Mine Türk- İbrahim Caner Çağır, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”, *ASEAD* 4/11 (2017), 62-75.

⁵⁷ Bilgin- Selçuk, *Din Öğretimi*, 9.

1.1.1.3. Rüşdiyelerde Eğitim

Sıbyan Mekteplerinden hemen sonra Bahriye ve Berriye Mühendishaneleri ile Harbiye ve Tıbbiye meslek mekteplerine alınan öğrenciler yazı yazamıyor, Türkçe kitap okuyamıyorlardı. Bu mekteplere alınan öğrencilere ilk, yazı yazma ve Türkçe okuma dersleri veriliyordu ki, bu da zaman kaybı idi. Bu sebepten sıbyan mektepleri ile meslek mektepleri arasında, öğrencilerin hazırlanıp yetiştirilmesi için yeni bir mektep düşünüldü. Çocukların sıbyan mektebinden sonra rüştlarını ispatlayacakları yaşa kadar eğitim alacakları bu yeni okula Rüşdiye ismini, dönemin Sultanı II. Mahmut bizzat verdi.⁵⁸ Rüşdiyeler kuruldukları zaman ilkokul niteliğinde olan sıbyan mekteplerinin uzantısı gibi düşünülse de kısa sürede orta öğretimin en alt düzeyi durumuna geldi.⁵⁹ Bu amaçla 1838’de açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye ve Mekteb-i Ulum-i Edebiye adeta bir proje, bir pilot uygulamaydı. Ancak kendinden bekleneni veremedi. Türk maarif tarihini inceleyen Osman Ergin’e göre bunun sebebi bu okulların başlarında bulunan medrese çıkışlı İmamzâde Esad Efendi idi. Bu mekteplerde tespit olunan 1254 tarihli 4 sayılı Divan-ı Hümayun Kalem Nizamnamesi defterinde kayıtlı olunan programlar tatbik edilmemiş, lüzumlu gösterilen dersler okutulmamıştı. Bu okulların, medreselerdeki eğitimden çok da farklı bir yöntemi yoktu. Ona göre beklenen yenilik Garp kültürü almış kimselerden gelecekti.⁶⁰

Abdülmecit döneminde ilan edilen Tanzimat Fermanı’ndaki reformların gerçekleşmesi için yeterince aydın ve memur kadronun olması icap ediyordu. Dış siyasetteki durulma Osmanlı hükümetine yeniliklere yönelme fırsatı verdi. 1846’da Mustafa Reşit Paşa’nın sadrazam olması eğitim alanındaki gelişmeleri hızlandırdı. Paşa reformların kalıcı olmasını Batılı tarzdaki okullarda yetişecek gençlere bağlıyordu. Abdülmecid’in de fermanda hedeflenen reformların askeri alan hariç diğerlerinin gerçekleşmediği ve bu konuda gerekli çalışmaların derhal yapılması emri üzerine, Meclis-i Maarif-i Muvakkat kuruldu. 21 Temmuz 1846’da Takvim-i Vekâyi’de yayınlanan lâyiha ile eğitim teşkilatı sistemleştirilmeye çalışıldı, rüşdiyelerin eğitim kurumları içindeki durumu daha belirgin hale getirildi.⁶¹ Yahya

⁵⁸ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi* (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 1-2:384

⁵⁹ Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 100.

⁶⁰ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 440.

⁶¹ Fatma Kaya Doğanay, *Tanzimât’tan Cumhuriyet’e Rüşdiye Mektepleri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2011), 26-27.

Akyüz’e göre sıbyan mektepleri dünya ve ahiret için yeterli bilgi veremediğinden, 1847 Talimatı ile Rüşdiyeler zorunlu hâle gelmiştir. Bu da Tanzimat’ın eğitime bakışını ve toplumsal yenileşme eğilimini göstermektedir.⁶²

Rüşdiye mekteplerinin faydaları ortaya çıkınca sayıları da artmıştır. İlk zamanlar sadece İstanbul’da sınırlı sayıda varlığını sürdüren rüşdiyeler, 1869’a gelindiğinde İstanbul, Anadolu, Rumeli, Arap vilayetleri, Afrika ve Adalarda olmak üzere 138 rüşdiye faaliyet göstermiştir. Ders programlarına bakıldığında başlangıçta Kur’ân-ı Kerîm, Arapça, Akaid, Hesap ve Yazıdan oluşurken sonraları bunlara Farsça, Coğrafya ve Hendese de eklenmiştir.⁶³

1318’de (1901) Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler şunlardır⁶⁴:

Tablo 6. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-1. Yıl

Ulûm-ı Diniye:	Mushaf-ı Şerif, Birinci İlm-i Hâl, Tecvîd (Hafız Ferid Efendi)
Ahlâk:	Musahhah Vezâif-i Etfal (Merhum Mustafa Hami Paşa)
Arabî	el-Müşezzeb Bina (Hacı Zihni Efendi)
Türkçe	Yeni Sarf-ı Osmanî (Komisyon-ı mahsûs), Kırâat (Reşad Bey)
Hesap	Yeni Hesap Kitabı (Tahir Bey)
Coğrafya	Coğrafya (Hikmet Bey)
İlm-i Eşya	İlm-i Eşya birinci kısım (İsmail Cenani Bey)

Tablo 7. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-2. Yıl

Ulûm-ı Dinîye	Mushaf-ı Şerif, Nimet-i İslamiyye (Hacı Zihni Efendi), Tecvid (Hafız Ferid Efendi)
Ahlâk	Rehber-i Ahlâk (Ali İrfan Efendi)
Arabî	el-Müşezzeb Maksud (Hacı Zihni Efendi)
Türkçe	Yeni Sarf-ı Osmanî (Komisyon-ı mahsûs), Kırâat (Reşad Bey)
Farisî	Talim-i Farisî, Rehber-i Farisî (Habib Efendi)
Hesap	Amel-i Hesab (Celal Bey)
Coğrafya	Fezleke-i Fenn-i Coğrafya (Ali Cevad Bey)
Tarih	Tarih-i İslam (Mahmud Esad Efendi)
İlm-i Eşya	İlm-i Eşya ikinci kısım (İsmail Cenani Bey)

⁶² Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, 161.

⁶³ Ahmet Vurgun, “19. Yüzyıl Türkiye’sinde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış”, *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 13/37 (ts.), 195-196.

⁶⁴ Kaya Doğanay, *Tanzimât’tan Cumhuriyet’e Rüşdiye Mektepleri*, 335-336.

Tablo 8. 1901’de Maarif Salnamesi’ne göre rüşdiyelerin üç yılında okutulan eserler-
3. Yıl

Ulûm-ı Diniyye	Mushaf-ı Şerif, Dürr-i Yekta
Arabî	el-Müşezzeb Avamil (Hacı Zihni Efendi)
Türkçe	Yeni Nahv-ı Osmanî (Komisyon-ı mahsûs), Kırâat (Reşad Bey)
Farisî	Hülasa-i Rehnüma-i Farisî (Habib Efendi), Müntahabat-ı Gülistan (Naim Bey)
Hıfz-üs-Sıhha	Hıfz-üs-Sıhha (Ahmed Rasim Bey)
Fransızca	Elifbâ (Terziyan Efendi), Teshil-i Lisân (Vizontal Efendi)
Hesap	Amelî (Celal Bey)
Hendese	Amelî Hendese (Hasan Fuad Bey)
Coğrafya	Muhtasar Avrupa ve Memâlik-i Osmaniye Coğrafyası (Tahir Bey)
Tarih	Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye (Abdurrahman Efendi)
İlm-i Eşya	İlm-i Eşya üçüncü kısım (İsmail Cenani Bey)

Erkek rüşdiye mekteplerinin öğretim süresi başlangıçta 3 yıl iken, ilerleyen zamanlarda bu 4 ve 6 yıla çıkmıştır. Rüşdiyelerin kurulmasında amaç Türkçe öğretmek olduğundan ders programları buna uygun hazırlanmıştır.

Rüşdiylerde verilen eğitimde Hz. Muhammed’in hayatı müstakil bir ders olarak okutulmamış, ilmiyal kitapları yahut tarih kitapları içerisinde konuya değinilmiştir. Örneğin, Mahmud Esad Efendi’nin *Tarih-i İslam* kitabının ikinci ve üçüncü cildinde Mekke ve Medine dönemi anlatılmaktadır.⁶⁵ *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye* adlı tarih kitabında da İslam Tarihine girişten sonra asıl konuya geçilmektedir. Eserin girişindeki başlangıç bölümünde Mekke ve Medine dönemi anlatılmaktadır.⁶⁶

1.1.2. Cumhuriyet ve Cumhuriyet Sonrası Din Eğitimi

Eğitim, toplum için iyi olanın verilmesini amaçlar. Bunu yaparken kötü olan da belletildiği için insanı iyi olana sevk eder. Bu yönüyle eğitim devlet politikalarının en temel unsurlarından biri olmuştur. Hemen her yönetim kendi meşruiyetini kuvvetlendirmek için eğitimi kullanmıştır. Cumhuriyet’in ilan edildiği ilk yıllarda Osmanlı’dan devralınan eğitim kurumları imkân ölçüsünde geliştirilmeye çalışılmış, TBMM’de okunan ilk icra vekilleri programında, maarif işlerindeki amacın, verilecek

⁶⁵ Ali Erdoğan, “Seydişehir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/25-27.

⁶⁶ Mustafa Öğren, *Abdurrahman Şeref Efendi’nin Tarih-i Devlet-i Osmaniye Eseri ve Tarihçiliği* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), 78.

eğitimin her anlamıyla dinî ve millî olması gerektiği ifade edilmiştir.⁶⁷ Millî mücadele devam ederken hükûmet programında en çok konuşulan ve görüşülen konu eğitim olmuştur. Eğitimin dinî mi, millî mi, yoksa dinî-millî mi olması hususunda vekiller görüş beyan etmiş, zaman zaman Mebûsan Meclisi'nde zaman zaman mecmualarda "ahlak" mütalaaları yapılmış, konu üzerinde hararetli tartışmalar yaşanmıştır.⁶⁸ Bu tartışmalar, Cumhuriyet Döneminde takip edilecek eğitim anlayışında etkili olmuştur.

Millî Mücadele başarıyla sonuçlandıktan sonra, eğitim alanındaki arayışlar 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile yeni bir anlayışa kavuşmuştur.⁶⁹ Okullarda; Tanzimat Dönemine kadar dinî, Tanzimat-Mutlakîyet ve Meşrutîyet döneminde dinî-millî, Cumhuriyet Döneminde ise millî terbiyeye karar kılınmıştır.⁷⁰

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve laikliğin kabulü, doğal olarak ders programlarından din dersinin kaldırılmasını mecbur kılmıştır. Bu dersin kaldırılıp yerine bir şey bırakılmaması memlekette ciddi ahlak buhranlarına sebep olmuştur.⁷¹ Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile bütün öğretim kurumlarının Maarif Vekaleti'ne verilmesi, nesillerin aynı temele dayanan bilgilerle yetişmesini amaçlamıştır. Ancak kanunun uygulanması, özellikle din eğitimi konusunda büyük boşluklara yol açmıştır.⁷² Aslında bu buhran çok önceleri başlamıştır. Ergin bu duruma şöyle açıklık getirir: Bizde gençleri dinsiz yapan şey, din hocalarının ilmî seviyelerinin düşüklüğü ile takip edilen kitapların yavan ve anlaşılmaz olmasıdır. Ona göre, din dersi diye okutulan kitaplar; fıkıh ve akâid-kelam olmak üzere ikiye ayrılır. Fıkıh kitapları lüzumsuz detaylarla doludur ve öğrencilerin yaşına uygun değildir. Kelam ve akâid kitapları Yunan felsefesi ile İslam dininin ilahiyata müteallik bazı kısımlarını ihtiva etse de son zamanlarda ortaya çıkan meslek ve mezheplerden bahsetmez.⁷³

Cumhuriyet'in ilanı ile yeni bir devlet kurulmuş ve pek çok yenilikler yapılmıştır. 1924 yılında İlk Mektep Müfredat programı hazırlanmış, bu program 1926, 1936, 1948 yıllarında tekrar yapılandırılmış ve Din Dersleri müfredattan

⁶⁷ Halis Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi* Özel Sayı (1999), 238.

⁶⁸ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 5/1642-1666.

⁶⁹ Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", 244.

⁷⁰ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5/1639.

⁷¹ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5/1702.

⁷² Halis Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları İFAV, 1999), 28.

⁷³ Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, 5/1706; Ayhan, *Türkiye'de Din Eğitimi*,⁷⁴

çıkarılmıştır.⁷⁴ 1924'te Din Dersleri adı altında Kur'ân-ı Kerîm, birinci sınıf hariç diğer sınıflarda ikişer saat okutulmuştur. Dersin amacı ifade edilirken “Muallim uygun görürse Hz. Peygamberin yüce ahlakını çocukların kalbinde yaşatacaktır.” denilmektedir. 1926'da din derslerinin üçüncü sınıfta başlatılması ve bu derslere haftada bir saat vakit ayrılması uygun görülmüş, 1930'a gelindiğinde ise din dersleri yalnız beşinci sınıf öğrencilerine ebeveynleri isterse yarım saat verilen ders hâline getirilmiştir. 1930'ların başında bu ders kent ilkokullarından, sonlarında ise köy ilkokullarından kaldırılmıştır. (Köy ilkokullarında 1938-1940'lara kadar perşembe günleri üçüncü sınıflarda yarım saat okutulmuştur.) 1949'da sınıf geçmeyi etkilemeyecek şekilde program dışı ve seçmeli olarak haftada iki saat (velinin sene başında idareye bu dersi arzu ettiğine dair bildirimde bulunmak kaydı ile) din dersine olur verilmiştir.⁷⁵ 1950 yılında 2449 sayılı Bakanlar Kurulu genelgesiyle isteğe bağlı olma durumunda değişiklik yapılmış seçmeli olan ders, program içine dahil edilerek bu dersi aldırarak istemeyen velilerin, sene başında bunu okul idaresine yazılı olarak bildirmeleri istenmiştir.

Cumhuriyet Döneminde, din dersi kitaplarında Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgiler yer almıştır. İlk Mektepler Müfredatı Programı gereği Hz. Muhammed'in hayatına kısa ve öz bir şekilde değinilmiş, şemâil ve ahlakına yer verilmiştir. Elli üç sayfadan oluşan 3. sınıf kitabının yirmi bir sayfasında, yetmiş iki sayfadan oluşan 4. sınıf kitabının on iki sayfasında, Hz. Muhammed'in hayatı ve ahlakına dair bilgiler yer almıştır. 3. sınıf kitabında konu başlıkları: “Hz. Muhammed”, “Muhammed'in Peygamberliği”, “Hicret”, “Müslümanlığın Etrafa Yayılması”, “Peygamberin Son Haccı ve Ölümü”, “Peygamberin Ahlakı” dır. 4.sınıf kitaplarında konu başlıkları ise “Hz. Muhammed Aleyhisselam”, “Ehli Beyt”, “Ashab”, ve “Hatice” şeklindedir. Bununla beraber ders kitaplarında farklı konu başlıkları altında da Hz. Muhammed'in sözlerine lafzen (metin) veya manaen (anlamıyla) yer yerildiği belirtilmektedir.⁷⁶

⁷⁴ Mehmed Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri* (İstanbul: Yekder ve İlke Yayınları, 2013), 37.

⁷⁵ Turgay Gündüz, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998), 548.

⁷⁶ Mustafa Adak, *1923-1933 Yılları Arasında İlkokullarda Okutulan Din Dersi Kitaplarında Eğitim-Siyaset İlişkisi (Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri 3-4-5 Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, 2019), 75-76.

Ortaokullarda 1930 yılında programdan kaldırılan din dersi, 1956 -1957 öğretim yılında programa dahil edilmiştir.⁷⁷ Çocuklarına bu dersin verilmesini istemeyen velilerin sene başında bu isteklerini yazılı olarak bildirmeleri istenmiştir. Bahçekapılı'ya göre din dersleri ortaokullarda 1930' da değil 1927'de, liselerde ise 1924'te programdan kaldırılmıştır. 1950'li yılların sonuna kadar örgün eğitimde milli ahlakın öğretimi din dersi ile değil, tarih ve yurt bilgisi dersiyle kazandırılmak istenmiştir. Hz. Peygamberin hayatı olmak üzere İslam tarihinin belli konuları tarih dersi aralarına serpiştirilmiştir.⁷⁸

Cumhuriyet Dönemi'nde 1924'te hazırlanan ilk lise programında din dersine yer verilmemiştir. 1967 yılına gelindiğinde bakanlık halktan gelen binlerce dilekçeyi ve yaklaşık 200 milletvekilinin yazılı isteğini dikkate almış,⁷⁹ hazırlanan ortaöğretim programında din dersi yerini almıştır. 1968'de hazırlanan Müfredat programında yer alan "Din Bilgisi Dersi Programı" daha kapsamlı olup uzun süre kullanılmıştır. Ayrıca önceki programlarda yer alan "Muhammed'in Hayatı", "Muhammed'in Belli Başlı İşleri" gibi olumsuz dil kaldırılıp "Peygamberimiz Hz. Muhammed" gibi ifadeler kullanılmıştır.⁸⁰ Ortaokul ve liselerde 1976'da 345 sayılı Talim Terbiye kurulu kararı ile bu kurumların üçüncü sınıflarına isteğe bağlı din dersi konulmuştur.⁸¹

1974-75 yıllarına gelindiğinde ise 4.ve 5. sınıflarda Ahlak dersi konulmuş ve zorunlu kılınmıştır. Bahçekapılı 'ya göre bu zorunluluk, o yıllarda Marksist ideolojinin Türkiye'deki etkisini ortadan kaldırmak ve dinî-ahlaki değerlerini bilen gençler yetiştirmek içindi. Ona göre, programda ahlak konusu teorik düzeyde kalıp akademik yapı arzettiği.⁸² 1982-83 öğretim yılından itibaren Din Bilgisi ve Ahlak Dersi "Din ve Ahlak Bilgisi" adı altında birleştirilip 4. sınıftan itibaren haftada ikişer saat zorunlu ders olarak verilmiştir.⁸³ 1980 yılında komünizm tehdidi ve 1979 İran İslam Devrimi sonrası İslamcılığın Türkiye'ye sirayet edip halka nüfuz etmesine engel olmak için, Kenan Evren ve beraberindeki askeri yönetimin diğer alanlarda olduğu gibi devlet

⁷⁷ Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", 251.

⁷⁸ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 40.

⁷⁹ Ayhan, "Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış", 251.

⁸⁰ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 41-44.

⁸¹ Gündüz, "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)", 552.

⁸² Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 45.

⁸³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1982), 214-218; Bilgin- Selçuk, *Din Öğretimi*, 19-20.

kontrolünde gerçekleşecek zorunlu din öğretimini desteklediği belirtilmektedir. Devlet, bu sebeple İran ve Rusya'daki ideolojilerden vatandaşını koruyup, tedbir almak amacıyla, din derslerinin ilkokul dördüncü sınıftan lise son sınıfa kadar okutulmasını, anayasanın 24. maddesi ile garanti altına almıştır.⁸⁴

1.1.3. 28 Şubat Döneminin Din Eğitimine Yansıması

Ülkemizde din eğitim ve öğretimi alanına giren konulardaki değişim ve gelişmenin siyasi bakışa göre şekillenmekte olduğunu, program ve esaslar belirlenirken, alanının otoritesi olarak görülen uzman görüşlerinin pek de dikkate alınmadığı söylenebilir. Bu durum Bahçekapılı'ya göre şöyle açıklanır: Türkiye modernleşme sürecini iki unsur üzerine oturtmuştur. Bunlar laiklik ve milliyetçiliktir. Eğitim sistemi ihtiyaç odaklı olmaktan ziyade bu iki unsur sebebiyle yaptığı müdahalelerle şekillenmiştir. Din dersleri de zaman zaman programdan bu sebeple çıkarılmıştır.⁸⁵

Türkiye'de uzun zamandan beri sosyal bilimlerin en temel öğelerinden birini teşkil eden “sorumlu avı sendromu”⁸⁶ na yakalanan Cumhuriyet sonrası aydın ve yöneticileri, dîni, terakkiye engel olarak gördükleri için okullarda din eğitimi ara ara sekteye uğramıştır.

1997'den 2002'ye kadar geçen ve “28 Şubat Süreci” diye bilinen dönemde ise din eğitimi dönüşüm adına en belirgin duraklarından birine girmiştir.⁸⁷ Pek çok faktörün aktif rol aldığı bu dönemde toplumsal kırılmalar, huzursuzluklar yaşanmıştır. Bu süreç, çok partili hayata geçtikten sonra din eğitiminin elde ettiği kazanımları kaybettiren⁸⁸ bir süreç olarak toplumsal hafızaya kazınmıştır. 28 Şubat 1997'de MGK, aldığı kararları kamuoyuna açıklamıştır. 406 sayılı MGK Kararına göre eğitimle ilgili

Madde 3. Genç nesillerin körpe dimağlarının öncelikle Cumhuriyet, Atatürk, vatan ve millet sevgisi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma ülkü ve amacı doğrultusunda bilinçlendirilmesi ve çeşitli mihrakların etkisinden korunması bakımından:

⁸⁴ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 21-45.

⁸⁵ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 19.

⁸⁶ Mardin, *Türk Modernleşmesi*, 244.

⁸⁷ Mehmed Bahçekapılı, *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü* (İstanbul: İlke Yayınları, 2012), 24.

⁸⁸ Bahçekapılı, *Türkiye'de Din Eğitiminin Dönüşümü*, 33.

- a) 8 Yıllık kesintisiz eğitim
- b) Sadece 8 yıllık kesintisiz eğitim almış çocukların ailelerinin isteğine bağlı olarak devam edebileceği Kur'an Kurslarının Millî Eğitim Bakanlığı sorumluluğu ve kontrolünde faaliyet göstermeleri için gerekli idari ve yasal düzenlemeler yapılmalıdır tavsiyelerinde bulunulmuştur.⁸⁹

MGK sonrası, 28 Şubat postmodern darbesiyle pek çok kısıtlama ve mağduriyet yaşayan halk, süreci lehine çevirmek için çok çaba harcamış, Kur'an Kurslarına her yaştan (özellikle yetişkin) kadınlar sahip çıkmıştır. Orta kısmı kapatılan ve getirilen katsayı uygulamasıyla yüksek öğretime geçişi engellenmeye çalışılan İmam Hatip Liseleri de öğrenci almaya devam etmiştir. Süreç sivil din eğitim alanının genişlemesine de katkı sağlamıştır. Daha önce nitelik açısından pek de iyi bir yerde olmayan sivil din eğitimi, süreç mağdurlarının katkısıyla devlet sınırlamasına rağmen geliştirdikleri yöntemlerle önemli atılımlar yapmıştır. Süreç bazı eğitimcilere göre eğitim dilini de değiştirmiş, geliştirmiş, olgunlaştırmıştır. Kızılkaya bu düşüncesini “eskiden biraz daha uçan kaçan bir peygamber, bir sürü olağanüstü olaylarla anlatılan bir din varken, şu an daha ayakları yere basan, yaşanılabilir, daha iyi diyalog kurulabilir bir peygamber anlayışı söz konusu”⁹⁰ diyerek özetler.

Ülkede siyasi konjonktürün değişmesi, halk ve STK'ların desteğiyle geleneksel din eğitimi yerine bilimsel verileri dikkate alan, yaşam boyu öğrenmeyi hedefleyen, araştıran-sorgulayan bireyler öngören bir program için 2000 yılından itibaren çalışmalar başlamıştır. 2000 ve 2006 yılında İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin öğretim programları yeniden yapılandırılmıştır. 2010 yılında programa yeni din derslerinin konulması ile ilgili 18. Milli Eğitim Şurası'nda Anayasanın 24. maddesinin “Din kültürü ve ahlak eğitim ve öğretimi devletin gözetimi ve denetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi öğretimi ancak kişilerin kendi isteğine küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.” hükmü gereğince isteyen anne ve babaların çocuklarının ahlaki ve manevi değerlerini

⁸⁹ Bahçekapılı, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü*, 62; Feray İşler, *Türkiye’yi 28 Şubat Sürecine Götüren Gelişmeler ve Medyanın 28 Şubat Sürecindeki Rolü* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Yüksek Lisans, 2014), 88.

⁹⁰ Bahçekapılı, *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü*, 187-88.

geliştirmelerine yardımcı olmak amacıyla seçmeli din eğitimi verilebilmesi için düzenlemeler yapılmalıdır kararı alınmıştır.⁹¹

2012 yılında 6287 sayılı “İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’un” 28261 sayılı Resmî Gazete’de yayınlanması ile 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitime son verilmiş ve yeni yasa ile zorunlu eğitim 4+4+4 şeklinde 12 yıla çıkartılmıştır. 2012- 2013 eğitim öğretim yılından itibaren yeni dersler programa girmiştir. Talim Terbiye Kurulunun 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla ortaokullarda 5. 6. 7.ve 8. sınıflarda seçmeli olmak üzere haftada iki saat Kur’ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed’in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersi konmuştur. İmam Hatip ortaokullarında isteğe bağlı olmayıp zorunlu olan bu dersler, liselerin 9. 10. 11.ve 12. sınıflarında da haftada iki saat olarak seçilebilecektir.⁹²

Modüler bir şekilde yapılandırılan bu derslerden Hz. Muhammed’in Hayatı ve Kur’ân-ı Kerîm dersleri dört kez, Temel Dini Bilgiler dersi iki kez seçilebilecektir. TTK’nın 69 sayılı kararına göre haftalık ders çizelgesi şöyledir:

Tablo 9. İlköğretim kurumları (ilkokul-ortaokul) haftalık ders çizelgesi

DERSLER	SINIFLAR							
	İLKOKUL				ORTAOKUL			
	1	2	3	4	5	6	7	8
Türkçe	10	10	8	8	6	6	5	5
Matematik	5	5	5	5	5	5	5	5
Hayat Bilgisi	4	4	3					
Fen Bilimleri			3	3	4	4	4	4
Sosyal Bilgiler				3	3	3	3	
T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük								2
Yabancı Dil		2	2	2	3	3	4	4
Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi				2	2	2	2	2
Görsel Sanatlar	1	1	1	1	1	1	1	1
Müzik	1	1	1	1	1	1	1	1

⁹¹ Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) 18.Şura Kararları,2010

⁹² Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 24.

Tablo 9 (Devam). İlköğretim kurumları (ilkokul-ortaokul) haftalık ders çizelgesi

ZORUNLU	Oyun ve Fiziki Etkinlikler	5	5	5	2				
	Beden Eğitimi ve Spor					2	2	2	2
	Teknoloji ve Tasarım							2	2
	Trafik Güvenliği				1				
	Bilişim Teknolojileri ve Yazılım					2	2		
	Rehberlik ve Kariyer Planlama								1
	İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi				2				
ZORUNLU DERS TOPLAMLARI		26	28	28	30	29	29	29	29
SEÇMELİ DERSLER	Din, Ahlak ve Değerler	Kur'ân-ı Kerim (4)				2	2	2	2
		Hz. Muhammed'in Hayatı (4)				2	2	2	2
		Temel Dini Bilgiler (2)				2	2	2	2
		Okuma Becerileri (1)				2	2		
	Dil ve Anlatım	Yazarlık ve Yazma Becerileri (4)				2	2	2	2
		Yaşayan Diller ve Lehçe (4)				2	2	2	2
		İletişim ve Sunum Becerileri (1)						2	2
		Yabancı Dil (Bakanlar Kurulu Kararı ile Kabul Edilen Diller				2	2	2	2
	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilim Uygulamaları (4)				2	2	2	2
		Matematik Uygulamaları (4)				2	2	2	2
		Çevre Bilimi (1)						2	2

Tablo 9 (Devam). İlköğretim kurumları (ilkokul-ortaokul) haftalık ders çizelgesi

SEÇMELİ DERSLER	Fen Bilimleri ve Matematik	Bilişim Teknolojileri ve Yazılım (4)	2	2	2	2
	Sanat ve Spor	Görsel Sanatlar (Resim, Geleneksel Sanatlar, Plastik Sanatlar Müzik (4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)
		Spor ve Fiziki Etkinlikler (Alanlara Göre Modüller oluşturulacaktır) (4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)	2/(4)
		Drama (2)	2	2		
		Zekâ Oyunları (4)	2	2	2	2
		Halk Kültürü (1)		2	2	
		Medya Okuryazarlığı (1)			2	2
	Sosyal Bilimler	Hukuk ve Adalet (1)		2	2	
		Düşünme Eğitimi (2)			2	2
		Seçilebilecek Ders Saati Sayısı	8	8	8	8
		SERBEST ETKİNLİKLER	4	2	2	
	TOPLAM DERS SAATİ		30	30	30	30
			36	36	37	37

Buna göre MEB'in "Din Ahlak ve Değerler", "Dil ve Anlatım", "Yabancı Dil", "Fen Bilimleri ve Matematik", "Sanat ve Spor", "Sosyal Bilimler" olmak üzere altı alanda 21 seçmeli ders tanımladığı söylenebilir.

Hiz. Muhammed'in Hayatı dersi için hazırlanan 2012 yılındaki programda Hiz. Peygamber'in hayatının tarihi serüveni, insani ve peygamberlik yönü, günlük hayattaki yaşam tarzı, sosyal hayattaki farklı kesimle olan ilişkileri, yakın ve uzak akrabalarıyla olan bağı tematik olarak sunulmuştur. Altı öğrenme alanı üzerine yapılandırılan programın öğrenme alanları; Hiz. Muhammed'in hayat hikayesi, günlük hayatta Hiz. Muhammed, en güzel örnek, sosyal hayatta Hiz. Muhammed, Hiz. Muhammed ve aile, Hiz. Muhammed ve toplumsal iletişim olmuştur.

Programın amaçlarına göre öğrencilerin;

- a) Hz. Muhammed'in hayatını ana temalarıyla tanımaları,
- b) İslam dininin doğru anlaşılmasında Hz. Muhammed'e olan ihtiyacı fark etmeleri,
- c) Hz. Muhammed'in İslam'ı yaşamada örnek olduğunu kavramaları,
- d) Hz. Muhammed'in hayatını bütüncül bir yaklaşımla öğrenmeleri amaçlanmıştır.⁹³

2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren okutulmaya başlanan seçmeli derslerin programlarının; kısa sürede, alan uzmanı olmayan merkezi yönetimin program geliştirme komisyonlarınca hazırlanması, ders kazanımlarının bireyin ihtiyacından uzak olmasına sebep olduğu belirtilmektedir.⁹⁴ Programın pek çok açıdan ele alındığı çeşitli siyer çalıştayları yapılmış ve 2018 de hazırlanacak olan yeni programa katkı sağlanmıştır.1. Siyer Çalıştayında dersin adı hem uzunluğu sebebiyle oluşacak zorluklar hem de ders isminin içerik ile uyumsuzluğu ileri sürülerek, ders adının değiştirilmesi teklif edilmiştir. Zira Hz. Muhammed'in Hayatı denildiğinde Hz. Peygamberin hayatının kronolojik olarak ele alınacağı izlenimi ifade edilmiştir.⁹⁵

⁹³ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 54-61.

⁹⁴ Bahçekapılı, *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*, 52.

⁹⁵ *Siyer Öğretimi Ortaokul ve Orta Öğretim Düzeyi* (Siyer Yayınları: 2016, ts.), 54.

2. 2012 YILI SONRASI “PEYGAMBERİMİZİN HAYATI DERSİ KİTAPLARININ” METODOLOJİK AÇIDAN İNCELENMESİ

Bireyin kasıtlı ve anlamlı biçimde etkilenme süreci olarak tanımlanan eğitim; kişinin çevresinin, kendi dışındaki bütün nesnelerin, bireye zihinsel, duygusal ve sosyal yönden etkilerini ifade eder. Bu etki olumlu olabileceği gibi olumsuz da olabilir.⁹⁶ Eğitim sayesinde birey insanlaşma sürecine giderek daha iyi hale gelebilir. “Daha iyi hale gelmek” bireyin varoluş potansiyelini geliştirmesi demektir ki, bu gelişme hiçbir zaman tamamlanmaz.⁹⁷

Eğitimin bireysel, toplumsal, ekonomik, siyasal gibi pek çok fonksiyonunun yanında en temel işlevlerinden biri de kültürlemedir. Kültürlenme sonunda birey sosyal hayatını daha da kolaylaştırdığı gibi kendi varlığının sürekliliğini de sağlar. Toplumsal yapının basit olduğu zamanlarda birey bunu yaşayarak tecrübe ederdi. Ancak toplumsal hayat ve neticesinde kültürel muhteva girift bir hal alınca, bireyi kültürleme işinin planlı, programlı olması ve kültürleme işinin de uzmanlar eliyle yapılması ihtiyaç haline gelmiştir. Okulun ortaya çıkması ve zamanla çeşitlenmesi bu ihtiyacın ürünüdür.⁹⁸

Çeşitli şekillerde yapılan eğitim faaliyetlerinin belli amaçları vardır. Bu amaçlar toplumdan topluma hatta aynı toplumda bile zaman içinde farklılaşabilir. Örneğin Alman düşünür Hegel’e göre eğitimin gayesi “iyi vatandaş yetiştirmek” iken, başka bir Alman düşünür G. Kerschensteiner’e göre “sağlam bir irade terbiyesi”dir. Amerikalı psikolog John Dewey’in “insana kişilik kazandırmak” olarak belirttiği eğitimin gayesi için İslam eğitimcileri insanı; “iyi insan, insan-ı kâmil ve Müslüman olarak yetiştirmek” derler. Bu bağlamda Muhammed İkbal konuyla ilgili “insan makamı, semadan yüksektir; terbiyenin aslı insana hürmettir” der. Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçlarına gelince; 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu gereğince Türk milletinin bütün fertlerini:

⁹⁶ Şaban Karaköse, “Çocukluk Dönemi Din Öğretimi”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: Tedef Yayınları, 2010), 22.

⁹⁷ Muhammet Şevki Aydın- Cemil Osmanoğlu, *Kültürlerarası Din Eğitimi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2015), 139.

⁹⁸ M. Şevki Aydın, “Din Eğitimi Bireyi Kalıplamamalı”, *Etkili Din Öğretimi*, ed. Şaban Karaköse (İstanbul: Tedef Yayınları, 2010), 15-16.

1- Atatürk inkılap ve ilkelerine ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı ; Türk milletinin millî, ahlaki, insanî manevî ve kültürel değerlerini benimseyen , koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanının milletini seven daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışları ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak... şeklinde belirtilmiştir.

Eğitimin gayesini gerçekleştirirken en sık yararlanılan araç kitaplardır. Ders kitapları öğretmen öğrenci iletişimini sağlayan en etkili, en yaygın unsurdur. Bunda; ekonomik olması, öğrenciyi bireyselleştirmesi ve pek çok öğretim aracıyla beraber kullanılmasının payı büyüktür. Bununla beraber eğitimin niteliğini etkileyen; öğretim programı, okul binası, dersliklerin donanımı, öğrenme ortamı ve destekleyici personel, yardımcı malzeme ve çevre gibi bileşenler de vardır. Bu bileşenlerden öğretim programı yeni gelişmeler neticesinde değiştikçe, ders kitapları da yenilenir. Ders kitaplarındaki bilgilerin güncel olması, dil ve anlatımının öğrenci seviyesine uygun olması öğrenmede etkin rol oynar.⁹⁹

Günümüzde birey; bilgiyi radyo, televizyon, sosyal medya gibi elektronik ortamlardan da öğrenilebilmektedir. Teknolojik araçlarla bilgi, daha hızlı ve kolay paylaşılmaktadır. Böyle bir bilgi bireyin ilgisini daha çok çekse de doğru bilgiyi almada ve değerlendirmede etkili olan, bilgileri uzun süreli bellekte kaydedilen kitabi bilgidir. Bu ve çeşitli nedenler sebebiyle ülkemizde de eğitimde takip edilen ders kitapları hakkında 2021 yılında düzenlenen Milli Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve

⁹⁹ Dilek Güzel- Ahmet Şimşek, “Millî Eğitim Şuralarında Ders Kitapları”, *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23 (2012), 178-179.

Eğitim Araçları yönetmeliği 6. Maddeye göre ders kitaplarının; “Anayasa ve diğer mevzuata uygun, bilimsel yeterliliğe uygun, eğitim ve öğretim programının amaçlarını ve kapsamını karşılayan, öğrencilerin bilgi ve becerilerinin ölçülmesi ile biçimlendirici ve geliştirici ölçme değerlendirme etkinlikleri içeren, dil ve anlatım yeterliliği taşıyan, görsel tasarım ve içerik tasarımı öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun...”¹⁰⁰ nitelikleri taşıması gerekir.

Eğitim sisteminin kalitesini ders kitaplarının özellikleri de etkiler. Ortaya çıkan gelişmeler neticesinde ders programları da ders kitapları da revize edilip yenilenir. Zira kitaplardaki bilgilerin güncel olması ders kazanımlarının daha iyi yerleşmesini ve nihayetinde öğrencilerin daha başarılı olmasını sağlar. Birey, okuduğu kitapta içinde yaşadığı topluma dair izler arar. Bu onun bilgiyi yapılandırmasını kolaylaştırır.¹⁰¹ Ders kitaplarındaki bilgiler öğrencilerin yaşam ile bilim arasında ilişki kurduğu köprü olmakla kalmaz yaşam boyu sürecek beceri ve gelişmeye yardımcı olduğu için kararlı bireyler yetiştirmenin de temelini atar. Bu kitaplar öğretmene de öğrenci ile iletişimi kolaylaştırma, rehberlik etme ve öğretmenin sınıf içi etkinliğini artırma gibi yararları vardır. Velinin okuldaki eğitim öğretim sürecine katılmasına yardımcı olan ders kitapları sayesinde veli, kitaptaki çeşitli etkinliklerle çocuğunun öğrenme durumunu da ölçer.¹⁰²

Peygamberimizin Hayatı dersi diğer derslerden farklı olarak öğrencilerin duygularına hitap eden, hayatın içinde her bireyin kendinden izler bulduğu, kişinin ibadet hayatını düzenleyen bunu yaparken de huzurlu hissetmesini sağlayan bir derstir. Ortaokul yıllarında öğrencilerin gelişimleri göz önüne alındığında bilişsel ve duygusal açıdan çalkantılar yaşadıkları bu dönemi sağlıklı atlatmak için örneklerle ihtiyaç duydukları söylenebilir. Bu anlamda Hz. Peygamber, kişiliği ve ahlakî özellikleriyle rol model olarak karşımıza çıkar.¹⁰³ Bu dersin kitapları sadece hadiselerin kronolojik olarak alt alta sıralanarak tarih anlatımının yapıldığı kitaplar değildir. Her sınıf kademesinde birinci üniteler kronolojik olsa da diğer dört ünite tematik yaklaşımla hazırlanmıştır. İslam Tarihi Metodolojisi üzerine çalışması olan Şaban Öz, sadece

¹⁰⁰ MEB Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği, *Resmî Gazete* 31628 (14 Ekim 2021), Kanun No: 1739, md. 6.

¹⁰¹ Güzel- Şimşek, “Millî Eğitim Şuralarında Ders Kitapları”, 179.

¹⁰² Firdevs Güneş, *Ders Kitaplarının Özellikleri ve İncelenmesi* (Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları, 2022), 29-31.

¹⁰³ Çelik, *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, 53-55.

kronolojik anlatımın bugün yetersiz olduğu gibi yalnız konu anlatımlı eserlerde de tarihi olgunun tarihsel çerçevesinden soyutlandığını, bunun için de konulu kronolojik yaklaşımla bütünlüğün sağlanabileceğini söyler.¹⁰⁴ Konulu kronolojik yaklaşımın kısmen uygulanarak bütünlüğün yakalanmaya çalışıldığı bu kitapları daha iyi değerlendirebilmek için dersin öğretim programının amaçlarını ve öğrenme alanlarını bilmek gerekir.

2.1. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programının Amacı

Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programına göre bu amaç, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’ndaki ilkelere bağlı olarak öğrencilerin; peygamberlik kavramı ve peygamberlerin özelliklerini açıklaması, peygamberimizin doğduğu çevrenin genel özelliklerini tanınması, peygamberimizin beşeri ve nebevi yönlerini fark etmesi, peygamberimizin örnek kişiliğini bireysel ve toplumsal açılarından kavraması, peygamberimizi severek kendine örnek alması, sahabe kavramını ve sahabenin örnekliğini kavraması, kültür ve medeniyetimizdeki peygamber sevgisinin tezahürlerini fark etmesi, peygamberimizin hayatını bütüncül bir yaklaşımla tanınmasıdır. Peygamberimizin Hayatı dersinin genel amaçlarına baktığımızda dinin doğru anlaşılması için peygambere ihtiyacın kavratılması, dinin fonksiyonel olarak hayata geçirilmesinde peygamberimizin örnekliği gibi hususlar amaçlanmış, öğrencilerin konuları “fark etmesi”, “severek örnek alması”, “kavraması”, gibi bilişsel alanların yanında “severek örnek almak”, “sevginin tezahürlerini fark etmek” gibi duyuşsal alanlara da hitap etmiştir.¹⁰⁵

2.2. Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğrenme Alanları

Programın bütünlük oluşturmaları için dersin bilgi, beceri, ahlaki tutum ve değer kazandırıcı nitelikleri göz önünde bulundurularak öğrenme alanları belirlendikten sonra üniteler ve kazanımlar oluşturulmuştur. Bu bağlamda öğrenme alanları, 2017 de yayımlanan Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programına göre şöyledir: Ana Hatlarıyla Peygamberimizin Hayatı, Sosyal Hayatta Peygamberimiz, Peygamberimizin Nebevi Yönü, Peygamberimizin

¹⁰⁴ Şaban Öz, *İslam Tarih Metodolojisi* (İstanbul: İz, 2011), 76.

¹⁰⁵ Çelik, *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, 65.

Örneklği, Peygamberimizin Ashabı, Kùltür ve Medeniyetimizde Peygamberimiz. Program hazırlanırken bilişsel, duyuşsal ve psikomotor alan olmak üzere üç alanda kazanımlara yer verilip hedefler konulmuştur. Bilişsel alan zihinsel öğrenmelerin çoğunlukta olduğu alandır. Bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme bu alanın alt basamaklarıdır. Duyuşsal alan alma, tepkide bulunma, değer verme, örgütleme ve kişilik haline getirme basamaklarından oluşurken devinişsel alanda zihin kas koordinasyonu gerektiren beceriler ön plandadır.¹⁰⁶ Programdaki kazanımlara bakıldığında 96 kazanım bilişsel alanda iken duyuşsal alanda 16 kazanım vardır. Programda bu iki alan arasındaki makas çok açıktır. Bununla beraber bir dersi duyuşsal alan bağlamında hazırlamak hiç de kolay değildir.¹⁰⁷

2.2.1. Peygamberimizin Hayatı Dersi Ders Kitaplarının Öğrenme Alanlarına Göre Verdiği Mesajlar

Çalışmanın bu bölümünde şu kitaplar incelenmiştir:

5.sınıf kademesinde; *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) ve *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Dikey Yayınları),

6. sınıf kademesinde; *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021), *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023) *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Tutku Yayınları),

7. sınıf kademesinde; *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) ve *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Tutku Yayınları),

8. sınıf kademesinde; *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları) ile *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* (Tutku Yayınları)

Kitaplar, 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanununun “beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek” amacına binaen vermek istedikleri bireysel ve

¹⁰⁶ Çelik, *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*, 60-61.

¹⁰⁷ Süleyman Gümüş, “Peygamberimizin Hayatı Dersi ve Din Kùltürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Hz. Muhammed Öğrenme Alanı” Üzerine Bir Değerlendirme”, *İhya Uluslararası İslam Araştırma Dergisi* 11 (2025), 168.

toplumsal mesajlar açısından incelenmiştir. Kitaplar, kronolojik bazlı anlatım ve konu bazlı tematik anlatım olmak üzere iki bölüm halinde tablolaştırılarak ele alınmıştır.

Bu mesajları tespit ederken, kitapların hangi kaynaktan konuyu anlattığına da yer verilmiş, disiplinler arası yaklaşımla tarih ile irtibatı kurulmuştur. Kitaplar, doküman analizi tekniği kullanılarak incelenmiş, birbiriyle çelişen, kapalı anlaşılmayan veya mantık hatası yapılarak verilen bilgilerle hazır bulunuşluğa uygun olmayan bilgiler tespit edilmiştir. Bu bölümde onlara da değinilmiştir.

Tablo 10. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

KRONOLOJİK BAZLI ÜNİTEDE YER ALAN BİREYSEL MESAJLAR	
5.Sınıf Dikey Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Çocukluk Yılları	Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir. 1-Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında etkili, pratik çözüm yolları bulma (s. 25). *(Kaynak verilmemiştir)
5.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Çocukluk Yılları	Daha doğmadan babasını, küçük yaşta yakınlarını kaybeden Hz. Peygamber'in risalet sonrası mücadelesi anlatılmış ve birçok sıkıntıya katlandığı ifade edilmiştir. Burada bireyin sabretmesi gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 16-30). * (Kaynak verilmemiştir)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 1. Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir. 1-Toplumun kendisinden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s. 23). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Kendisine risalet verilmeden önce bile Hz. Muhammed'in, toplumun kötü örf ve adetlerinden uzak durması anlatılarak arkadaş seçimine dikkat etmesi ve kendini her türlü olumsuzluktan koruması ön plana çıkarılıp bireye tercihlerinde dikkatli olma mesajı verilmeye çalışılmıştır (s. 19). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Kavga etmeyen, yalan söylemeyen, sözünde duran, haksızlık etmeyen, yardımsever, kendine Mekke'yi dar edenlerin bile mallarını özenle koruyacak kadar emin, ideal bir karakter sunulup bireye bu davranışları örnek alması mesajı verilmiştir (s. 21). * (İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; İbn Kesîr, <i>es- Sîre</i> ; İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; Necip Fazıl Kısakürek, <i>Esselam</i>)

Tablo 10 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir: 1-Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s. 22). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i>) Mekke'nin fethinden sonra Hz. Peygamber'in, Mekke halkına olan tutumu anlatılmış ve affetme, bağışlama üzerinde durularak bu davranış teşvik edilmiştir (s. 31). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>)
6.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir: 1- Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s. 20-21). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>) İlk vahy öncesi inzivadan bahsederken Hz. Ayşe'nin "Allah ona yalnızlığı sevdirmişti, öyle ki onun için tek başına kalmaktan daha sevimli hiçbir şey yoktu." ifadesine yer verilmiş. Bugünlerde yaygın olan "tercih edilmiş, seçilmiş yalnızlık geliştirir" anlayışını destekleyici mesaj verdiği düşünülebilir (s. 24). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>) Peygamberimizin, Hira Mağarası'na gittiğinde kendi ile baş başa kalması ve bu durumun ona huzur verdiği anlatılmıştır. Burada insanın kendine de zaman ayırması, kendini de dinlemesi gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 25). *(Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>)

Tablo 10 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir: 1- Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2- Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s. 15). *(Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>) İlk vahiy öncesi Hz. Muhammed'in, Hira Mağarası'na gidip toplumdan uzaklaşıp tefekkür etmesi, insanın kendini de dinlemesi, kendine de zaman ayırması gerektiği mesajını çıkarılabilir (s. 15). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>) Taif Yolculuğu anlatılmış ve sorunları aşmak için peygamber de olsa Hz. Muhammed'in, çalışması, gayret etmesi, pes etmemesi yorumu yapılmıştır. Burada bireye, çalışması gerektiği mesajı verilmeye çalışılmıştır (s.29). *(Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>) Mekke Dönemi'nin sabır dönemi, Medine Dönemi'nin ise şükür dönemi olduğu ifade edilmiş ve sabrın tanımı; her türlü baskı, şiddet ve yıldırmaya karşı mücadele ile ibadetlerde süreklilik gibi hayatın sıkıntılarına dayanma, ibadetlere devam etme olarak yapılmıştır. Burada bireye, sabırda aktiflik olduğu mesajı verilmek istenmiştir (s.43). *(Buhârî, <i>Cenâiz</i>; Komisyon, <i>Hadislerle İslam</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir: 1- Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s.13). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>) Mekke'nin fethine yer verilmiş ve sonrasında Hz. Muhammed'in, kendine zulmeden Mekke halkına yönelik genel af ilan ettiğine değinilmiştir. Burada bireye bağışlayıcı olma mesajı verilmiştir (s.36). *(Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>) İslam ahlakının temel değerlerinden sabrın psikolojik tanımı yapılmış ve örnekler verilmiştir. Buna göre sabır; hoş gitmeyen olaylar, nefse ağır gelen insanı zorlayan durumlar karşısında ruhsal dengeyi bozmamak için dünya ve ahiret yararlarını düşünerek insanın kalbinde yer tutan sükûnet ve dayanma kuvveti, Allah'a sığınıp bela ve felaketlere direnç gösterme olarak tanımlanmıştır. Burada, bireyin sabrı doğru anlaması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s.39). *(<i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>) Uhud Savaşı anlatılmıştır. Burada bireye, stratejinin ve emre itaatin ne kadar önemli olduğu mesajı verildiği çıkarılabilir (s.34-35). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)

Tablo 10 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf MEB Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Nübüvvet öncesinde meydana gelen Kâbe Hakemliğinin iki açıdan mesaj verdiği düşünülebilir: 1-. Toplumun senden emin olduğu, güvenilir biri olma. 2-Problemler karşısında pratik ve etkili çözümler üretme (s.17). *(M. Asım Köksal, <i>Hz. Muhammed ve İslamiyet</i>) Gerek Bedir’de gerek Uhud’da gerek Hendek’te ve gerekse Mekke’nin Fethi’nde tevekkülü doğru anlamak için Hz. Muhammed’in peygamber olsa bile gerekli tedbirleri almasına değinilmiştir. Burada bireye, çalışması gerektiği mesajının verildiği düşünülebilir (s. 31-37). *(Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Mustafa Fayda, “<i>Bedir Gazvesi</i>”, <i>DİA</i>; Müslim, <i>Cihad ve Siyer</i>; M. Asım Köksal, <i>Hz. Muhammed ve İslamiyet</i>; Buhârî, <i>Cihad</i>; Muhammed Hamidullah, Casim Avcı, “<i>Uhud Gazvesi</i>”, <i>DİA</i>; Muhammed Hamidullah, “<i>Hendek Gazvesi</i>”, <i>DİA</i>) Hudeybiye Antlaşması’nın lehe dönmesi anlatılarak bireye zaman kavramını iyi idrak etmesi ve sabretmesi gerektiği mesajı verilmiş olabilir (s.36). *(Zekâi Konrapa, <i>Peygamberimiz İslam Dini ve Aşer-i Mübeşşere</i>) Ashabın Allah Resulünün vefatı sonrası gösterdikleri tepki ile bireye; sevginin insan tabiatına etkisi, savunma mekanizması geliştirmeye sebebiyet verdiği mesajı verilmiş olabilir (s.40). *(M. Asım Köksal, <i>Hz. Muhammed ve İslamiyet</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Uhud Savaşı’nın emre itaatsizlik ve erken zafer sevinci sebebiyle kaybedildiği yorumu yapılarak bireye, yapılan işin bittiğinden emin olmak gerektiği mesajı verilmiştir (s.32). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>) Kız çocuklarına cahiliye döneminde verilen değer, ayetle (Nahl Suresi / 58-59) ifade edilmiştir. Buradan hareketle bireyin, bugün kültürel olarak kız çocuklarına verilen ya da verilmeyen, cahiliye ile örtüşen anlayışlarla kıyaslama yapması istenmiş olabilir (s.17). *(Kaynak verilmemiş, etkinlikte verilen ayetle empati yaptırılarak beyin fırtınası yapılmıştır.)

Tablo 10 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Gerek Bedir’de gerek Uhud’da gerek Hendek’te ve gerekse Mekke’nin Fethi’nde doğru tevekkül anlatılmış, Hz. Muhammed’in, peygamber olsa bile gerekli tedbirleri aldığına değinilmiştir. Burada bireye çalışması, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmesi gerektiği mesajının verildiği düşünülebilir (s.30-43). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; <i>İslam Ansiklopedisi</i>, C18) Hudeybiye Antlaşması’nın lehe dönmesi anlatılarak bireye zaman kavramını iyi idrak etmesi ve sabretmesi gerektiği mesajı verilmiş olabilir (s.40). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>) Ashabın Allah Resulünün vefatı sonrası gösterdikleri tepki anlatılmıştır. Sevginin insan tabiatına etkisine örnek verilerek bu sevginin, savunma mekanizması geliştirmeye sebep olabildiği mesajı verilmiş olabilir (s,47). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
---	---

Tablo 11. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

KRONOLOJİK BAZLI ÜNİTEDE YER ALAN TOPLUMSAL MESAJLAR	
5.Sınıf Dikey Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Çocukluk Yılları	Hz. Muhammed’in, Hılfü’l- Fudûl cemiyetine üye olması anlatılmıştır. Buradan toplumun, çevresinde olup bitenlere kayıtsız kalmaması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s.24). *İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; İbrahim Sarıçam, <i>Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesaj</i> Peygamberimizin, önce Hz. Hatice’nin kervanında çalışması için, sonrasında da Hz. Hatice’nin evlilik teklifi için amcasına danışmasına yer verilmiştir. Burada gerek evlilik gerek iş hayatı gibi önemli kararları alırken aile büyükleri ile istişare etmek gerektiği mesajı çıkarılabilir. (s.25-26). *Kaynak verilmemiştir.

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

5.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Çocukluk Yılları	Peygamberimizin Hılfü'l -Fudûl cemiyetine üye olması anlatılmıştır. Buradan toplumun, çevresinde olup bitenlere duyarsız kalmaması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s.29). *(İbrahim Sarıçam, <i>Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı</i>) Çocukların emanet olması, ebeveynlere çocukların terbiyesi konusunda ciddi sorumlulukların düşmesi hadis ile desteklemiştir. Bu konuda ebeveynlerin dikkat etmesi gerektiği mesajı verilmiştir (s.31). *(İbn Mâce, <i>Edeb</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 1. Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Peygamberimizin Hılfü'l-Fudûl cemiyetine üye olması anlatılmıştır. Buradan toplumun, çevresinde olup bitenlere duyarsız kalmaması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s.19-21). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Hılfü'l-Fudûl'un oluşumu anlatılarak çevrede olanlara duyarsız kalmama mesajı verildiği söylenebilir (s.17-18). *(İbn Kesîr, <i>es- Sîre</i>) Müslim'den rivayet edilen "Kötülük gören kişi, eliyle değiştirmeye gücü yetiyorsa onu eliyle değiştirsin..." hadisiyle ve M. Akif'ten "Adam aldırma da çek git diyemem, aldırırım! çiğnerim, çiğnenirim Hakkı tutar kaldırım!" dizeleriyle duyarlılık mesajı verilip toplumda sorumluluk algısı yaratılmaya çalışılmıştır (s.33). *(Müslim, <i>İman</i>; Mehmet Akif Ersoy, <i>Safahat</i>)
6.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Hız. Muhammed'in, toplumda yaşanan sorunlar karşısında inisiyatif alarak Hılfü'l-Fudûl Sözleşmesi'ne katılması, toplumsal sorunlara duyarlı olma mesajı vermiştir. Bu durum Ahmed Hanbel'den nakledilen hadisle desteklenmiştir (s.17-18). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Gençlik Yılları	Hiz. Hatice'nin vahyin ilk gelişinde endişelenen Hiz. Muhammed'i teselli etmesi anlatılmıştır. Burada, eşler arasında (özellikle kadın) muhabbet, destek, saygı nasıl olmalı mesajının verildiği söylenebilir (s. 23). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>) Müslim'den rivayet edilen "Sizden biriniz bir kötülük gördüğünde onu eliyle değıştirsın. Buna gücü yetmezse diliyle değıştirsın. Buna da gücü yetmezse kalbiyle buğzetsın. Bu ise imanın en zayıf noktasıdır" hadisi ile emri bi'l -maruf nehy-i ani'l münker ile ıslah yapılmak istendiğı ve duyarlı olma mesajının verildiğı söylenebilir (s.38). *(Müslim, <i>İman</i>) Veda Hutbesi ile yaşam hakkının kutsallığı, kadın hakları, mülkiyet hakkı, toplumsal barış, aile hukuku, eşitlik gibi evrensel mesajlar vurgulanmıştır (s.36-37). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları	Hiz. Muhammed'in, Hiz. Hatice ile evlenirken amcasına danışması anlatılmıştır. Burada, hayatı etkileyecek önemli kararlar alırken aile büyüklerine danışmalı, fikirleri alınmalı mesajı verilmiştir (s.14). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Hiz. Muhammed'in, Hılfü'l-Fudûl Birliğı'ne katılması sosyal sorumluluk örneğı olarak sunulmuştur. Toplumsal sorunlarda duyarlı olma mesajı verilmiştir (s.14). *(İbnü'l Cevzî, <i>el-Vefâ</i>) Kudüs ve Mescid-i Aksa anlatılarak "ümme-toplum-biz algısı", "mekân-toplum algısı"nın önemli olduğı mesajının verilmek istendiğı söylenebilir (s. 31-32). *(Müslim, <i>Hacc</i>; Nebi Bozkurt "<i>Mescid-i Aksa</i>", <i>DİA</i>; Ömer Faruk Harman, "<i>Kudüs</i>", <i>DİA</i>; Mehmet Akif İnan, <i>Şiirler</i>) Mescid-i Nebi+ suffe+ hucurat ile imar ve şehirleşmede model sunulmuştur. Buradan sosyalleşmeyi kolaylaştıracak yapılar inşa etmenin önemli olduğı mesajı çıkarılabilir (s. 40). *(Kaynak verilmemiş)

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları	Hız. Muhammed'in, Hız. Hatice ile evlenirken amcasına danışması anlatılmıştır. Burada, hayatı etkileyecek önemli kararlar alırken aile büyüklerine danışmalı, fikirleri alınmalı mesajı verilmiştir (s.13).
	*(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Taberî, <i>Târih-i Taberî</i>)
	Hız. Muhammed'in, Hılfü'l-Fudûl Topluluğu'na üye olmasının anlatılmasından, sorunlara sessiz kalmayıp duyarlı olmalı, mesajı verilmiştir (s. 12).
	*(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
	Veda Hutbesi hakkında bilgi verilirken can ve mal dokunulmazlığı ile kadın hakları konusuna değinilmiştir. Buradan sözü edilen hususlarda dikkatli olmalı, mesajı verilmiştir (s. 37).
	*(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)
Hayatın bir parçası hâline getirilen olumlu olumsuz davranışların hemen terk edilemeyeceği, toplumun eğitimi gibi değişim, dönüşüm gerekecek durumlarda sabra değinilerek "zaman" vurgusu yapılmıştır (s.17).	*(Kaynak gösterilmemiş)
Mescid-i Nebi + suffe + hucurat ile şehirleşme ve imarda model sunulmuştur. Buradan sosyalleşmeyi kolaylaştıracak yapıların inşa etmenin önemli olduğu mesajı çıkarılabilir (s. 33).	*(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
Muahat konusu ele alınmış, ensar ve muhacir arasındaki kardeşlik ve yardımlaşmaya dikkat çekilmiştir. Bugünkü "mülteci ve iltica" üzerinde düşündürerek yardımlaşma mesajı verdiği çıkarılabilir (s. 33).	*(Dinî Terimler Sözlüğü; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 1. Ünite: Peygamberimizin Mekke Yılları	Hız. Muhammed'in, ideal toplumu oluşturmak için Evs ve Hazreç kabilelerini barıştırması anlatılmıştır. Burada, İslam kardeşliği idealize edilerek, günümüz problemlerinden kan davaları ya da ırkçılığa kayacak milliyetçiliğin önüne geçmek istendiği mesajı çıkarılabilir (s. 34). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>)
8.Sınıf MEB Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Medine Pazarı'nın kurulması ile ekonomik hayatın canlanmasında ticaretin önemli olduğu işlenmiştir (s. 29). *(Muhammed Hamidullah, <i>İslam Peygamberi</i>) Devletin kurulma aşamasında yapılan savaşta (Bedir Savaşı), esirlerden okuma yazma bilenlerin on Müslümana okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakılması eğitimin ne denli önemli olduğunu ortaya koymuştur (s. 31). *(Müslim, <i>Cihad ve Siyer</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>) Hız. Muhammed'in, Uhud ve Hendek Savaşlarında ashabıyla istişare etmesi anlatılarak önemli konularda danışmalı, fikir alış-verişinde bulunmalı mesajı verilmiştir (s. 32-33). *(M. Asım Köksal, <i>Hız. Muhammed ve İslamiyet</i>) Veda Hutbesinden alıntı yapılarak adalet, eşitlik, kadın hakları, Müslümanların kardeşliği, ekonomik hayatın korunması gibi hususlarda mesajlar verilmiştir (s. 38-39). *(Bünyamin Erul, "<i>Veda Hutbesi</i>", <i>DİA</i>) Vahdet kavramı belletilmek istenmiş, bu bağlamda kardeşlik vurgulanmıştır. Mü'minlere birlik mesajı verilmiştir (s. 41). *(<i>Dinî Kavramlar Sözlüğü</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>)

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Hiz. Muhammed'in, Hılfü'l Fudûl Topluluğu'na üye olmasının anlatılmasından, toplumsal sorunlara duyarlılık mesajının verildiği söylenebilir (s. 14). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
	Hiz. Muhammed'in, Hiz. Hatice ile evlenirken amcasına danışmasından, hayatı etkileyecek önemli kararlar alırken aile büyüklerine danışılmalı mesajı verilmiştir (s. 15). *(Kaynak verilmemiş)
	Mescid-i Nebi + suffe + hucurat ile şehirleşme ve imarda planlama örneği sunulduğu düşünülebilir. Buradan sosyalleşmeyi kolaylaştıracak yapıların inşa edilmesi mesajı çıkarılabilir (s. 26). *(Mustafa Fayda, <i>İslam Ansiklopedisi</i>)
	Muahat ve isar ile toplumsal dayanışmanın nasıl olması gerektiği konusunda mesaj verilmiştir (s. 26-27). *(<i>Dini Terimler Sözlüğü</i>)
	Medine Pazarı'nın kurulması ile toplum oluşumunda ticaretin önemine değinilmiştir. Buradan, ticaretin, sosyal ilişkilerin gelişmesindeki rolü konusunda mesaj verdiği söylenebilir (s. 28). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned; DİA</i>)
	Devletin kurulma aşamasında yapılan ilk savaş (Bedir Savaşı) sonrası, okuma yazma bilen esirlerin, on Müslümana okuma yazma öğretmeleri şartıyla serbest bırakılmasından, eğitimin ne denli kıymetli olduğu mesajı verilmiştir (s. 30). *(Kaynak verilmemiş)
	Hiz. Muhammed'in, Bedir, Uhud ve Hendek Savaşlarında ashabıyla istişare ettiğine değinerek, danışma ve fikir alışverişinde bulunma alışkanlığı kazandırılmak istenmiştir (s. 29-33). *(Kaynak verilmemiş)

Tablo 11 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan kronolojik bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf Tutku Yayınları 1.Ünite: Peygamberimizin Medine Yılları	Hz. Muhammed'in, Veda Hutbesi ile toplumsal hayata dair vasiyeti niteliğinde; kardeşlik, adalet ve eşitlik, can ve mal dokunulmazlığı gibi hususlaradaki mesajları yer almıştır (s. 43-45) *(Muhammed Hamidullah, <i>Vesâik</i>; Buhârî, <i>Hac</i>; Müslim, <i>Hac</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Müslim, <i>Kasame</i>; İbn Mâce, <i>Sadaka</i>; Dârimî, <i>Buyû</i>; Tirmizî, <i>Tefsîru'l- Kur'an</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>; Ebû Dâvûd, <i>Menâsık</i>; Nesâî, <i>Menâsık</i>; Taberânî, <i>Mu'cemu'l-Kebîr</i>) Muahatın devamı niteliğinde kardeşlik vurgusu yapıp iki hadis verilmiştir. Burada toplumsal duyarlılık mesajı vardır (s. 47-48). *(Müslim, <i>Birr</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>)
---	--

Tablo 12. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

KONU BAZLI TEMATİK ÜNİTEDE YER ALAN BİREYSEL MESAJLAR	
5.Sınıf Dikey Yayıncılık 2.Ünite: Peygamberlik ve Peygamberimiz	Peygamberlerin hayatı örnek verilmiş, sabır ve özveri ön plana çıkarılarak bu konuda mesaj verilmiştir (s. 58). *(İbn Kesîr, <i>Peygamberler Tarihi</i>)
5.Sınıf MEB Yayıncılık 2.Ünite: Peygamberlik ve Peygamberimiz	Peygamberlerin özelliklerinden emanet bahsinde peygamberlerin örnek oldukları, insanların onları örnek alacağı için güvenilir olmaları mesajı verilmiştir (s. 44). *(Komisyon, <i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 2. Ünite: Kur'ân-Kerîm'de Peygamberimiz	Hz. Muhammed'in hem Taif'te hem de Mekke'nin Fethi'nde, merhametli tutumu ve yaptığı iyilik anlatılmıştır. Burada ceza değil af yolunun seçilmesi gerektiği mesajı verilmiştir (s. 42). *(Buhârî, <i>Bed'ü'l-Halk</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>) Hata ve kusurları görmezden gelmemek, duyarlı olmak ancak bunu yaparken üsluba dikkat etmek, kusurları yüze vurmayıp isim vermeden genele konuşmak gerektiği gibi mesajlar verilmiştir (s. 44). *(Müslim, <i>Fedâil</i>) Yetimlere sahip çıkma merhametle ilişkilendirilmiştir. Buradan yetime sahip çıkma mesajı verilmiştir (s. 44). *(Buhârî, <i>Talak, Tevhid</i>) İnsanı sevmeli ve değer vermeli mesajı Hz. Muhammed'in hayatından bazı örneklerle pekiştirilmiştir. -İnsanlar arasında ayırım yapmamış. -Birinin elini tuttuğunda o bırakmadıkça elini çekmemiş. -Konuşan kişi konuşmasını bitirinceye kadar ondan yüzünü çevirmemiş. -Sorulan hiçbir soruyu cevapsız bırakmamış. -Kendisinden bir şey isteyen birini asla boş çevirmemiş. Buradan, insanlar arası ilişkide çok önemli olan bu hususlarda dikkatli olmalı, mesajı çıkarılabilir (s. 45). *(Buhârî, <i>Tevhid</i>; Nesâî, <i>Ezan</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Nesâî, <i>Zînet</i>; Müslim, <i>Fedâil</i>; <i>Hadislerle İslam</i>) Yetim hakkı, selamlaşma, hasta ziyareti gibi insani ilişkilere dikkat çekip adalet, doğruluk dürüstlük, sözünde durma, cömertlik sabır ve tevazu gibi erdemli davranışlar övülmüştür. Burada, sözü edilen hususlara dikkat edin mesajı verilmiştir (s. 47-50). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Ebû Dâvûd, <i>Buyû</i>; Müslim, <i>Îmân</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Libâs, Cenâiz</i>; İbn Mâce, <i>Et'ime</i>)
---	--

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

	Kaba davranmak insani ilişkileri zayıflatırken yumuşak davranmak bağı güçlendirir mesajının merhametle ilişkilendirilip verildiği söylenebilir (s. 43). *(Buhârî, <i>Edeb</i>) Kâmil bir merhamet için, merhametin; bitkiye, hayvana ve insana bakan boyutlarına dikkat edilmesi gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 43-44).
6.sınıf MEB Yayınları 2. Ünite: Ku'ran-ı Kerim'de Peygamberimiz	*(Tirmizî, <i>Birr</i>; Buhârî, <i>Tevhid</i>; Müslim, <i>Fedâil</i>; Buhârî, <i>Ezan</i>) Adalet, doğruluk dürüstlük, sözünde durma, cömertlik, selamlaşma, güler yüzlü, mütevazı olmanın yanında, yalan iftira gibi davranışlardan da uzak durmak gerektiği mesajları çıkarılabilir (s. 46-50). *(Müslim, <i>Birr</i>; <i>İman</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Ziya Paşa, <i>Tercî-i Bend ve Terkîb-i Bend</i>; Buhârî, <i>Zekât</i>; Tirmizî, <i>Edeb</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Cihad</i>; Müslim, <i>Zekât</i>, <i>Fedâilü's-Sahâbe</i>) Empati ile kardeşlik duygusunun yerleştirilmeye çalışıldığı söylenebilir (s. 55). *(Buhârî, <i>İman</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>)
6.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite: Kur'ân- Kerîm'de Peygamberimiz	Hiz. Muhammed'in, her zaman insanların iyiliğini istediği, bunun için çalıştığı ifade edilmiş ve "beddua, lanet" değil, "iyilik" istemenin, affetmenin istendiği mesajı verilmiştir (s. 44). *(Müslim, <i>Birr</i>) Kadınlara iyi davranma, kız çocuklarına değer verme, köle ve cariyelere iyi muamele etme insanlara merhamet kapsamında örnek gösterilmiştir. Sözü edilen davranışların teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 46). *(Müslim, <i>Birr</i>; Buhârî, <i>İman</i>, <i>Edebü'l- Müfred</i>) Hiz. Muhammed'in; insanlara hâl hatır sorması, onlara isimleriyle seslenmesi, davete icabet etmesi, musafaha yaptığında karşısındaki elini çekmedikçe kendi elini çekmemesi, arkadaşına doğru ayaklarını uzatmaması gibi insana değer veren davranışları ön plana çıkarılmıştır. Bu konuda söz konusu davranışların teşvik edildiği söylenebilir (s. 47-48).

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite: Kur'ân-Kerîm'de Peygamberimiz	*(Ebû Dâvûd, <i>Et'ime</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>)
	Yetim ve kadın haklarına uyma, kız çocuklarına ve kadınlara iyi davranma hususunda mesaj verip uyarmıştır (s. 50-51).
	*(İbn Mâce, <i>Edeb</i>)
	Cana kıyma, içki, kumar, hırsızlık, yalan, hile, iftira, dedikodudan sakınma hususunda Hz. Muhammed'in uyarılarına yer verilirken Allah'a inanıp ibadet edenler, iyilik yapanlar, hayırda yarışanlar, hak ve adaletin hâkim olması için çalışanların cennetle müjdelendiği belirtilmiştir. Buradan, sözü edilen olumlu davranışların teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 51).
7.Sınıf MEB Yayınları 2.Ünite: Peygamberimizin Evrensel Mesajları	*(<i>Bu bilgiler kaynak gösterilmeden verilmiştir</i>)
	Yetimi koruyup kollayan, ona sahip çıkan ve Allah için harcama yapanların cennet ile müjdelendiği belirtilmiş ve bu, hadis ile desteklenmiştir. Burada, yetime sahip çıkma hususunda mesaj verildiği söylenebilir (s. 52).
	*(Buhârî, <i>Talak</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 2.Ünite: Peygamberimizin Evrensel Mesajları	Ahlaki ilkeler konusunda da rol model olan Hz. Muhammed'in; güvenilir olma, kimseye yük olmama, kolaylaştırıp müjdeleyici olma, sabırlı, kanaatkâr bir hayat sürüp yaşam oburu olmama, lüks, gösteriş ve israftan uzak durma, misafire ikramda bulunma gibi davranışlarına yer verilmiştir. Burada, sözü edilen tutumlar hususunda bireyin teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 54).
	*(Müslim, <i>İman</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 2.Ünite: Peygamberimizin Evrensel Mesajları	Kadın erkek ayrımı yapılmaksızın her bireyin değerli olduğu ve Allah'ın teklifleri karşısında eşit düzeyde sorumlu oldukları belirtilmiştir. Burada, bireyin Yaradan'a karşı sorumluluğunda, hassas olmalı mesajı çıkarılabilir (s. 49).
	*(Ramazan Altıntaş, <i>Hz. Peygamber ve İnsan</i> ; İbrahim Sarıçam, <i>İslam'ın Evrensel Mesajları</i> , Süleyman Uludağ, "Takva", DİA)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite Peygamberimizin Evrensel Mesajları	İnsan değerli ve sorumlu bir varlıktır. Bu konuda üzerine düşeni yapmalıdır mesajı çıkarılır (s. 44) *(Ayetle desteklenmiş) Peygamber bile olsa insan yanılabilir mesajı çıkarılabilir (s. 50). *(Buhârî, <i>Ahkâm</i>)
8.Sınıf MEB Yayınları 2. Ünite: Peygamberimizin Dindeki Konumu	Doğruluk, sabır ve cömertlik gibi tutumların kazanımı için ayetle açıklamada bulunulmuştur. Bu tutumların teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 56). *(<i>Hud, Bakara ve İsrâ Surelerinden ayetlerle desteklenmiş</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite: Peygamberimizin Dindeki Konumu	İnsani ilişkilerde kişilerin güzel davranmaları, anlayışlı yumuşak huylu, hikmetli davranışlar sergilemeleri hadislerle desteklenerek anlatılmıştır. Buradan, sözü edilen davranışların yapılmasının teşvik edildiği söylenebilir (s. 64). *(Ebû Dâvûd, <i>Cihad</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>) İyiliğin tanımı yapılmış (malı sevmelerine rağmen Allah yolunda harcama, namazı kılma, sözünde durma, sabretme gibi) ve uyarıda bulunulmuş ve güzel ahlak için iyilik teşvik edilmiştir (s. 68). *(<i>Bakara Suresi, 177. Ayet ile desteklenmiş</i>) Hz. Muhammed'in günde yüz defa tövbe ettiğine dair hadise yer verilmiştir. Burada, maddi manevi çirkinlikleri ortadan kaldırmak için, pişmanlık ve tövbe hususunda duyarlı olmalı mesajı verilmiştir (s. 73). *(Müslim, <i>Zikr</i> ; İbn Mâce, <i>Edeb</i> ; Tirmizî, <i>Daavât</i> ; İbn Mâce, <i>Zühd</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

5.Sınıf Dikey Yayıncılık 3.Ünite: Peygamberimiz ve Çocuklar	Hz. Muhammed'in, torunları başta olmak üzere çocuklarla iletişimine yer verilmiştir. Buradan, merhamet duygusunun yerleştirilmek istendiği mesajı çıkarılabilir (s. 74-81). * (Buhârî, <i>Edeb</i> ; Müslim, <i>Fedâil</i> ; Tirmizî, <i>Menâkıb</i> ; İbn Hacer, <i>el-İsâbe</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; Nesâî, <i>İman</i> ; Buhârî, <i>Et'ime</i> , <i>Menâkıb</i> ; Tirmizî, <i>Birr</i> ; Müslim, <i>Edeb</i> ; İbn Mâce, <i>Mukaddime</i> ; Buhârî, <i>Libâs</i> , <i>Cenâiz</i> ; Buhârî, <i>Edebü'l Müfred</i> ; Vâkıdî, <i>Megâzî</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; Buhârî, <i>Hibe</i> ; Müslim, <i>Hibe</i> ; Nesâî, <i>Kible</i> ; Tirmizî, <i>Büyü</i> ; İbn Mâce, <i>Ticaret</i>)
5.Sınıf MEB Yayımları 3.Ünite: Peygamberimiz ve Çocuklar	“İki Reyhan”, “Dört Seçkin Çocuk”, “Sadık Yardımcı Enes”, “Minik Zeyd ile Kuşu”, “Sevimli Yaramaz Rafî”, “Hizmetçi Kız”, “Küçük Müezzîn Ebû Mahzûre” ve “Küçük İmam Amr” başlıklarında bazı çocuk sahabilerin hayatlarına yer verilmiştir. Burada, değer vermek ve değer verdiğini hissettirmenin önemli olduğu mesajı çıkarılabilir (s. 58-69). *(Zehebî, <i>Siyeru A'lamü'n-Nübelâ</i> ; İbn Asâkir, <i>Târih</i> ; İbn Mâce, <i>Sünen</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> , Tirmizî, <i>Kıyâmet</i> ; Ahmed bin Hanbel, <i>Müsned</i> ; Âdem Saraç, <i>Küçük Büyükler, Çocuklar İçin İslâm Tarihi</i> ; Semhudî, <i>Vefâü'l- Vafâ</i> ; Buhârî, <i>Et'ime</i> ; Tirmizî, <i>Birr</i> ; Müslim, <i>Selam</i> ; Buhârî, <i>Edeb</i> ; Buhârî, <i>Merda</i> ; Tirmizî, <i>Menâkıb</i> ; Buhârî, <i>Deâvât</i> , Mevlana, <i>Fihî ma Fih</i> ; Mehmet Emin Ay, <i>Biricik Peygamberim ve Onun Çağındaki Çocuklar</i> ; Heysemî, <i>Mecma'u'z-Zevâ'id</i> ; Nevevî, <i>Tehzîb</i> ; Müslim, <i>Fedâilü's- Sahâbe</i> ; <i>Diyanet İlmî Dergi</i> , C45; Taberânî, <i>Kebir</i> ; Ebû Dâvud, <i>Salat</i> ; İbn Mâce, <i>Ezan</i> ; Buhârî, <i>Ezan</i>)
6.Sınıf MEB Yayımları (2023) 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	Bir gün, genç bir adamın Hz. Muhammed'in yanına gelip haram bir fiil için izin istemesi üzerine, Hz. Muhammed'in o gence kızmayıp bunun niçin olamayacağını, ona güzel bir üslupla anlattığı ifade edilmiştir. Burada güzel üslubun muhatabı iknada etkili olduğu mesajı verilmiştir (s. 66-67). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i> ; Buhârî, <i>Enbiya</i> ; Âdem Apak, <i>Siyer-i Nebî</i> ; Nesâî, <i>Ezan</i> ; İbn Mâce, <i>Ezan</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Salat</i>)
6.Sınıf MEB Yayımları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	İlmin, kişinin dünya hayatına yansımaları ve bireyin değerini artırmasındaki yerine dikkat çekilmiştir. Burada, bireyin ilim öğrenme konusunda teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 66). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; İbn Hacer, <i>el-İsâbe</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	Vazife şuurunun insana kazandıracağı sosyalleşme ve özgüven duygusu vurgulanmıştır. Buradan, sorumlu birey-huzurlu birey mesajı çıkarılabilir (s. 66-80). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Müslim, <i>Fedâilü's- Sahâbe</i>; Vâkıdî, <i>el Megâzî</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Suyûtî, <i>el-Câmiu's Sağîr</i>; Muhammed Hamidullah, <i>İslam Peygamberi</i>) Bireyin kimlik inşasında oldukça önemli olan çalkantılı dönem dediğimiz zamanda, nasıl korunacağımızın anlatıldığı, her bir kaleminin bireysel mesaj içerdiği hadise yer verilmiştir (s. 81). *(Buhârî, <i>Ezan, Zekât, Rikak</i>; Müslim, <i>Zekât</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 3.Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	"Kişi kimi seviyorsa kıyamette onunla beraber olacaktır" hadisinden yönelimlerimiz, tercihlerimiz, arkadaşlarımız, çevremiz gibi hususlarda dikkatli olmalıyız mesajı çıkarılabilir (s. 69). *(Buhârî, <i>Edeb</i>) "Mümin kimse hanımına karşı kötü duygular beslemesin. Çünkü onun bazı huylarından hoşlanmasa da diğer huylarından hoşlanabilir." hadisi ile kimsenin bütün yönleriyle kötü olamayacağı, insanı değerlendirirken bunu dikkate almak gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 72). *(Müslim, <i>Radâ</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	"Mümin, hanımına karşı kötü duygular beslemesin. Onun bir huyunu beğenmezse başka bir huyunu beğenir." hadisi ile kimsenin bütün yönleriyle kötü olamayacağını, insanı değerlendirirken bunu dikkate almak gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 63). *(Tirmizî, <i>Radâ</i>) Hiz. Muhammed'in kızları Rukiye ve Ümmü Gülsüm ile oğlu İbrahim'in vefatında yaşadığı hüznün anlatılmıştır. Burada, ölüm gibi yas gerektiren durumlarda olumlu tepki geliştirme ve sabrın teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 67). *(İbn İshak, <i>es- Sîre</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Benlik gelişimi ve terbiyesi için affetmeye ve iyilik yapmaya vurgu yapılmıştır. Bu hususların teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 76). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Edebü'l- Müfred</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf MEB Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Sosyal Hayat	Hz. Muhammed'in, oğlu İbrahim defnedilirken kabrinde bir tümsek olduğunu farketmesi üzerine, kabri kazan kişiden orayı düzgün ve güzel hale getirmesini istediği bilgisinden sonra konuyla ilgili hadise yer verilmiştir. Burada kişi yapacağı işi en güzel şekilde yapmalı mesajı verilmiştir (s. 77). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Hz. Muhammed'in, kendisinden bir şeyler isteyen adama Müslümanlara ders vermek amacıyla yaptığı tavsiyelere yer verilmiştir. Burada dilenmenin hoş olmadığı, çalışmak gerektiği mesajı verilmiştir (s. 79). *(Ebû Dâvûd, <i>Zekât</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Sosyal Hayat	Pek çok insanın, değerlendirirken yanıldığı ve kıymetini bilemediği sağlık ve boş vaktin önemi hususunda uyarı yapılmıştır. Buradan, her anlamda zamanı güzel, verimli kullanma mesajı çıkarılabilir (s. 84). *(Buhârî, <i>Rikak</i>)
5.Sınıf Dikey Yayıncılık 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Sevdiğini Allah için sevme, her türlü sıkıntı ve nimet durumunda yılgınlık göstermeme, zikirde daimî olma, öfkeyi yutma, samimi ve içten olma, sevgi ve merhametten ayrılmama, insani ilişkilerde kaba olmama, ümit var olma mesajı çıkarılabilir (s. 88-96). *(Müslim, <i>Zikir</i>; İbn Hişâm, <i>Sîre</i>; Buhârî, <i>Daavât</i>; Müslim, <i>Hac</i>; Ebû Dâvûd, <i>Menâsik</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Nesâî, <i>Cihad</i>; Müslim, <i>İman</i>; Tirmizî, <i>Daavât</i>; Ahmed b, Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Bed'ül-Halk</i>; Müslim, <i>Cihad</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

	Sabredip kararlı olma, kınayıcının kınamasından çekinmeme, Allah için sevmeme, şükretme, zikri unutmama ve samimi olma mesajları çıkarılabilir (s. 81-83).
5.Sınıf MEB Yayınları4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	*(Tirmizî, <i>Daavât</i>; Buhârî, <i>Daavât</i>; Müslim, <i>Zühd</i>; <i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>, Müslim, <i>Sıfâtü'l-Münâfikûn</i>) Hiz. Muhammed'in temizlik anlayışına değinilmiştir. Burada özbakımın imkân ölçüsünde teşvik edildiğı mesajı verilmiştir (s. 84). *(İbn Mâce, <i>Zühd</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Ebû Dâvûd, <i>Et'ime</i>; Tirmizî, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Edebü'l- Müfred</i>; Tirmizî, <i>Deâvât</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Hiz. Muhammed'in, hayatında pek çok olumsuz durumla karşılaştığı ve sabrettiğı ancak bu sabrın pasif değil aktif bir sabır olduğu vurgulanmıştır (s. 84-86). *(Beyhakî, <i>Delâilü'n Nübüvve</i>; Buhârî, <i>Bed'u'l-Halk</i>; Müslim, <i>Cihad ve Siyer</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Buhârî, <i>Enbiya</i>; Casim Avcı, <i>Mevlâna İdris, Hiz. Muhammed'in Hayatı</i>; Buhârî, <i>Tevhîd</i>) Hiz. Muhammed'in kararlılığına ve cesaretine yer veren alıntılar yapılmıştır. Burada bireyin, kararlı ve cesur olmaya teşvik edildiğı söylenebilir (s. 87-88). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>) Duanın hayata katacağı anlama yer verilmiştir. Kişinin yükünü hafifleten, manevi gücü olan duanın, bir nevi terapi boyutuna değinilmiş ve dua teşvik edilmiştir. Burada birey, hayatında sık sık duaya yer vermeli mesajı vardır (s. 94-95). *(Tirmizî, <i>Deâvât</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Beslenme sağlık ilişkisine değinilip yemek adabı hakkında bilgi verilmiştir. İsrâf etmeme, kanaatkârlık gibi tutumlar teşvik edilmiştir. Burada birey, sağlığına ve ekonomik tutumlarına dikkat etmeli mesajı çıkarılabilir (s. 95-99).

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	*(<i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>; Müslim, <i>Tahâret</i>; Tirmizî, <i>Et'ime</i>, Ebû Dâvûd, <i>Et'ime</i>; Buhârî, <i>Cuma</i>; Nesâî, <i>Tahâret</i>; Buhârî, <i>Et'ime</i>, Buhârî, <i>Menâkıb</i>; Müslim, <i>Eşribe</i>; İbn Mâce, <i>Libâs</i>; Müslim, <i>Zühd</i>; Tirmizî, <i>Şemâil</i>; Tirmizî, <i>Zühd</i>; Buhârî, <i>Savm</i>; Müslim, <i>İman</i>; Buhârî, <i>İman</i>)
6.Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Daha doğmadan babasını kaybetmiş, küçük yaşta annesi ve dedesini kaybetmiş, genç yaşta onu her daim koruyup gözetten amcasını ve eşini kaybetmiş Hz. Muhammed anlatılmıştır. Buradan, bilinçli müslüman birey, zor zamanlarında asla ümitsizliğe kapılmamalı, Rabbi'ne sığınmalı mesajı çıkarılabilir (s. 86-89). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>, Müslim, <i>Zekât</i>; Müslim, <i>Cenâiz</i>; Ebû Dâvûd, <i>Cenâiz</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Hiz. Muhammed'in hayatının öğrenme ve öğretme ile geçtiği bilgisinden sonra konuyla ilgili hadislere yer verilmiştir. Burada, ilim talep etmenin ehemmiyeti hususunda bireye mesaj verilmiştir (s. 91). *(<i>İbn Mâce, Sünen</i>; Tirmizî, <i>İlim</i>; Dârimî, <i>Mukaddime</i>) Abartı ve gösterişten uzak, temiz, israfı özendiren modadan uzak, imkân ölçüsünde en iyi kıyafetin tercih edilmesi hususunda teşvik vardır (s. 98-99). *(Lütfi Şentürk- Seyfettin Yazıcı, <i>İslam İlmihali</i>; Ebû Dâvûd, <i>Teraccül</i>; İbn Mâce, <i>Libâs</i>; Müslim, <i>Libâs</i>; Müslim, <i>İman</i>; Ebû Dâvûd, <i>Libâs</i>; Nesâî, <i>Zînet</i>) Öfke kontrolünü sağlayamamanın doğuracağı olumsuz sonuçlara yer verilmiştir. Bu hususta bireye, dikkat etmesi gerektiği mesajının verildiği çıkarılabilir (s. 101). *(Kaynak verilmemiş)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Seçilen kıyafetin hem kişinin zevkini yansıttığı hem de muhatabına verdiği değerinde önemli olduğu vurgusundan sonra, kıyafet seçiminde; güzel, temiz, tertipli, uyumlu, sade ve mahremiyete uygun olma kriterleri belirlenmiş, bu hususta toplumun geleneklerinin de göz ardı edilmemesi gerektiği mesajı verilmiştir (s. 92-96). *(Ebû Dâvûd, <i>Libâs</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Nesâî, <i>Zînet</i>; Tirmizî, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Libâs</i>; Tirmizî, <i>Şemâil</i>; Tirmizî, <i>Libâs</i>; Beyhakî, <i>el-Âdâb</i>; Müslim, <i>İman</i>, Müslim, <i>Hayz</i>) Rıfk yani ince, nazik, yumuşak huylu, kibar olma; hilm yani ağırbaşlı olup uygarca davranma gibi ahlaki özelliklere riayet etme mesajları verilmiştir (s. 96). *(TDK; <i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>) İdeal ve örnek olacak kişilik çerçevesinin çizildiği söylenebilir: Kin gütmeyen ve intikam peşinde olmayan, bağışlayan, kötüye iyilikle karşılık veren, kızdığını toplum içinde rencide etmeyen, aile fertleriyle emri altındakilere asla el kaldırmayan, kibar ve anlayışlı, güler yüzlü, tatlı dilli, tebessümkâr, yumuşak huylu, cömert, arkadaş canlısı, haya sahibi, hata yapanı değil hatayı ön plana çıkaran, nazik, insana değer veren, davete icabet eden, adalet sahibi, ayırım yapmayan, tartışmaktan, çok konuşmaktan ve tecessüsten uzak duran, mütevazı birey... (s. 98-101). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Tirmizî, <i>Kıyâme</i>; Tirmizî, <i>Şemâil</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Ebû Dâvûd, <i>Cihad</i>)
8. Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	“Allah’ım! Beni ahirette ne ile cezalandıracaksan onu dünyada iken bana ver!” diye dua eden hasta sahabiye, Hz. Muhammed uyarmış ve “Allah’ım, bize dünyada da iyilik ver ahirette de iyilik ver ve bizi cehennem azabından koru!” diye dua etmesi tavsiyesinde bulunmuştur. Burada hayata pozitif, olumlu bakmanın ve bunu istemenin gerekliliği hususunda mesaj verildiği söylenebilir (s. 89). *(Müslim, <i>Zikir</i>) Taif’te, Uhud’da Mekke’nin fethinde Hz. Muhammed’in tutumlarına örnekler verilmiş, Hayber’in fethinde, yemeğine zehir katan Yahudi kadını bile affettiği belirtilmiştir. Burada, affetme, bağışlama, merhametli olma, iyi davranma, şahsi olaylarda kin gütmeme erdemleri hususunda mesajlar verilmiştir (s. 94-99).

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8. Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	*(Buhârî, <i>Hudûd</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>; İbn Abdîberr, <i>el-İstîâb</i>; Nesâî, <i>Sünen</i>; Buhârî, <i>Tıbb</i>; İbn Mâce, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>; Tirmizî, <i>İsti'zan</i>; Tirmizî, <i>Deâvât</i>; Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>)
8. Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Cimrilik ve israf tutumlarından uzak, sade, temiz, minimalist bir yaşam ön görerek ihtiyaç odaklı olma mesajı verilmiştir (s. 97). * (İbn Mâce, <i>Eşribe</i>; Buhârî, <i>Nikah</i>; Müslim, <i>Vesâyâ</i>; Müslim, <i>Zühd</i>; Tirmizî, <i>Zühd</i>; İbn Mâce, <i>Zühd</i>) Taif'te ve Mekke'nin fethinde, Hz. Muhammed'in merhametli tutumuna örnekler verilmiştir. Hz. Peygamber'in, Uhud'da, Hz. Hamzayı şehid eden Vahşi'yi ve amcasını öldürmek için onu kiralayan Hind'i müslüman olduklarında affettiğine değinilmiştir. Burada affetme, bağışlama, merhametli olma, iyi davranma, şahsi olaylarda kin gütmeme mesajları çıkarılabilir (s. 94-99). *(Buhârî, <i>İstîâbe</i>; Müslim, <i>Birr</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
5. Sınıf Dikey Yayınları 5.Ünite: Peygamberimiz ve Sahabe	Karşılık beklemeden Allah için sevmenin tezahürleri belirtilip bu konuda mesaj verdiği söylenebilir (s. 128-133) *(Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbnü'l Esîr, <i>Üsdü'l-Ğâbe</i>; İ. Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu "<i>Abdullah bin Abbas</i>", <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Salat</i>; Ayşe Esra Şahyar, "<i>Ümâme binti Ebü'l Âs</i>", <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Fedâilü's- Sababe</i>; Mehmed Salih Arı, "<i>Üsame bin Zeyd</i>" <i>DİA</i>; Müslim, <i>Fedâilü's- Sahabe</i>)
5. Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Peygamberimiz ve Sahabe	Sahabenin, Hz. Muhammed'in terbiyesinden geçtikten sonra irade eğitimiyle geldikleri noktaya değinilmiştir. Burada, insanın isterse iyi olabileceği mesajı çıkarılabilir (s. 95-96). *(<i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>; İbnü'l- Esîr, <i>el-Kâmil fi't-Tarih</i>; Buhârî, <i>Şurût</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

5. Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Peygamberimiz ve Sahabe	Çocuk sahabeden Ebû Saîd el Hudrî'nin tevekkül inancı verilmiştir. Burada, hangi koşul olursa olsun gayret etmeli ve Allah'a güvenmeli mesajı çıkarılabilir (s. 102). *(Ahmed bin Hanbel, <i>Müsned</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 5. Ünite: Sahabenin Fazileti	İçtenlik, fütüvvet yani kişinin başkasının nefsinin kendine tercih etmesi ve Allah için sevmeye sahabe ahlakıyla kavratılmaya çalışılmıştır. Burada, diğerkamalık mesajı verilmiştir (s.104-105). *(İsfahânî, <i>el-Müfredât</i> ; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i> ; <i>Dinî Terimler Sözlüğü</i> , Buhârî, <i>Menâkıbü'l- Ensâr</i> ; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları 5. Ünite: Sahabenin Fazileti	Örnek sahabe olarak verilen Sa'd b. Ebi Vakkas'ı cennetlik yapan özelliğın, Müslümanlar arasında asla kötü düşünmemesi olduğu belirtilmiştir. Burada, bireye olumlu düşünmenin önemi hatırlatılıp, bu davranışın ödülünün cennet olduğu mesajı verilmiştir (s. 112). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; Beyhakî, <i>Şu'abü'l-İmân</i>) İlim talep etmenin önemi, Mus'ab b. Umeyr ve Cabir b. Abdullah örneğiyile anlatılmıştır. Burada, bireyin ilim için gayret etmesi, gerekirse fedakârlık yapması gerektiğiy mesajı çıkarılabilir (s. 113-116). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; Zehebî, <i>Siyeru A'lâmin-Nübelâ</i> ; Buhârî, <i>Menâkıbü'l- Ensâr</i> ; Belâzürî, <i>Ensâbü'l- Eşraf</i> ; Buhârî, <i>Megâzî</i> ; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i> ; Müslim, <i>Cihad</i> , Buhârî, <i>Cenâiz</i> ; İbn Manzur, <i>Muhtasar</i>)
6. Sınıf Tutku Yayınları 5.Ünite: Sahabenin Fazileti	Câbir b. Abdullah'ın mütevazı hayatı örnek verilmiştir. Buradan, bireyin lüks ve kibirden uzak durup alçakgönüllü olması gerektiğiy mesajı çıkarılabilir (s. 119) *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; M. Yaşar Kandemir, " <i>Câbir b. Abdullah</i> ", <i>DİA</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar	Samimiyet, dürüstlük ve sadakat konusunda Hz. Muhammed'den sonra, örnek kişiler olarak sahabe verilmiştir. Sadakatin içine sevgi, itaat, örnek alma ve fedakârlık gibi meziyetler de alınıp sahabe hayatından örnekler verilmiştir. Burada, bireye “samimiyim, sadığım” dediğinde nasıl davranması gerektiği mesajının verildiği söylenebilir (s.108-110). *(İbn Kesîr, <i>Tefsîrû'l-Kur'ân'il- Azîm</i>; Müslim, <i>Cihad ve Siyer</i>; Zehebî, <i>Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ</i>) “Karakter eğitimi” vurgusu yapılarak, cahiliye döneminin kaba saba, zalim, bencil bireylerinin, nasıl merhametli, cömert, samimi ve gözü yaşlı bireylere dönüştüğü anlatılmıştır. Burada, doğru tercih ve örneklerle kişilik gelişiminin olumlu yönde oluşacağı mesajı çıkarılabilir (s. 110-112). * (Zehebî, <i>Siyerü A'lâmi'n-Nübelâ</i>; Müslim, <i>Tevbe</i>) Sahabe hayatından örnekler verilerek, tercih edilen davranışta ısrar etmek, onu sürdürmek olarak tanımlı yapılan azmin teşvik edildiği mesajı çıkarılabilir (s. 116-122). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; İbnü'l- Esîr, <i>el-Kâmil</i>; Halit Özkan, “Ümmü Ümâre”, <i>DİA</i>; İbn Kesîr, <i>Tefsîrû'l-Kur'ân'il- Azîm</i>; Mahmut Şit Hattab, <i>Komutan Peygamber</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 5. Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar	Cesaret ve sadakat kavramları Bilâl-i Habeşî, Zeyd b. Desine, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ud'un hayatından örneklerle açıklanmıştır. Buradan, cesaret ve sadakat erdemlerinin teşvik edildiği mesajı çıkarılır (s. 106-109). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>; İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i>)

Tablo 12 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki bireysel mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf MEB Yayınları 5. Ünite: İslam Daveti ve Sahabe	Bu ünite de çocuklara, ilmin ve bilginin önemi, âlim sahâbîler örnek verilerek kavratılmaya çalışılmıştır. İlim ile teslimiyet, fedakârlık, gayret ve cesaret arasında ilişki kurulmuştur. Burada, doğru bilgiye ulaşmak için gayret etmek, fedakârlık yapmak ve gerektiğinde cesaret göstermek gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 105-124). *(Mehmed Efendioğlu, “<i>Sahabe</i>”, <i>DİA</i>; Recep Erkocaaslan, <i>H. Aişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve H. Peygamber Sonrası İslam Tarihindeki Rolü</i>; Müslim, <i>Fedâilü's- Sahâbe</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; Müslim, <i>Eşribe</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Mustafa Fayda, “<i>Aişe</i>”, <i>DİA</i>; Ethem Ruhi Fırlalı, “<i>Ali</i>”, <i>DİA</i> ; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Yaşar Kandemir “<i>Ali</i>”, <i>DİA</i>; Mustafa Fayda “<i>Ömer</i>, <i>DİA</i>; İsmail Cerrahoğlu, “<i>Abdullah b. Mesud</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Fezâ'ilü'l- Kur'an</i>; Buhârî, <i>İlim</i>; İsmail Lütü Çakan, Muhammed Eroğlu, “<i>Abdullah b. Abbas</i>”, <i>DİA</i> ; M. Asım Köksal, <i>H. Muhammed ve İslamiyet</i>; Aynur Uraler, “<i>Sümeyye bint. Hubbât</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Cenâiz</i>; Buhârî, <i>Cihâd</i>; Mustafa Sabri Küçükbaşçı, “<i>Reci Vak'ası</i>”, <i>DİA</i>; Zekeriya Güler, “<i>Zeyd b. Desine</i>”, <i>DİA</i>; Ahmet Önkol, “<i>Ca'fer b. Ebû Talib</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Megâzî</i>; Bünyamin Erul, “<i>Zeyd b. Hârise</i>”, <i>DİA</i>; Tirmizî, <i>İlim</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 5.Ünite: İslam Daveti ve Sahabe	Bi'rîmaûne Faciası, Recî olayı ve hicretin sekizinci yılında çeşitli ülkelere gönderilen elçiler ile fedakârlık kavramı açıklanmaya çalışılmıştır. Burada, bireyin, gerektiğinde canını ortaya koyması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 109-112). *(İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es- Sîre</i>)

Tablo 13. Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

KONU BAZLI TEMATİK ÜNİTEDE YER ALAN TOPLUMSAL MESAJLAR

5.Sınıf Dikey Yayıncılık 2.Ünite: Peygamberlik ve Peygamberimiz	Hiz. Muhammed'in kızı Fatıma ile ilgili bilgilere yer verilerek kız çocuklarına verilen değere örnek gösterilmiştir. Buradan, kız çocuklarının değerli olduğu, fikirlerinin önemsenmesi ve onlarla istişare edilmesi gerektiği mesajları çıkarılabilir (s.72-73). *(Ebû Dâvûd, <i>Edâhî</i> ; Müslim, <i>Fedâil</i> ; Tirmizî, <i>Menâkıb</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Tereccül</i> ; Buhârî, <i>Cenâiz</i>)
5.Sınıf MEB Yayıncılık 2.Ünite: Peygamberlik ve Peygamberimiz	Peygamberlerin insanlara güzel davranışlar öğretmek faydalı işler yapan ahlaklı toplum öngördükleri, sevgi dostluk ve kardeşlik ortamının yaygınlaşması için çaba harcadıkları anlatılmıştır. Burada ideal toplumun bazı özellikleri anlatılarak mesaj verildiği söylenebilir (s.47). *(Kaynak verilmemiş)
6.Sınıf MEB Yayıncılık (2023) 2. Ünite: Kur'an- Kerim'de Peygamberimiz	Selamlaşmanın, insanlar arasında sevgi bağı oluşturduğuna değinilmiştir. Burada selamlaşma teşvik edilmiştir (s. 47). *(Kaynak verilmemiş)
6.sınıf MEB Yayıncılık 2. Ünite: Kur'an- Kerim'de Peygamberimiz	Yer verilen hadis ile Müslümanların, birbirlerinin dertlerine kayıtsız kalmamaları mesajı verilmiştir (s. 43). *(Buhârî, <i>Edeb</i>) "Kim bir Müslümanın dünya sıkıntılarından birini giderirse Allah da onun kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir..." hadisi ile yardımlaşma çağrısı yapılmıştır (s. 55). *(Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i> ; Tirmizî, <i>Birr</i>)
6.Sınıf Tutku Yayıncılık 2. Ünite: Kur'an- Kerim'de Peygamberimiz	Müslümanın müslüman üzerindeki hakları hadis ile kazandırılmaya çalışılmıştır. Burada, selam alma, hastayı ziyaret etme, cenazeye katılma, davete icabet etme, aksırana Allah'tan rahmet dileme teşvik edilmiştir (s. 48). *(Tirmizî, <i>Şemâil</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; Buhârî, <i>Cenâiz</i>)
7.Sınıf MEB Yayıncılık 2.Ünite: Peygamberimizin Evrensel Mesajları	Zarûrât-ı hamseye yer verilerek insanların dokunulmazları ve bunların kutsallığı anlatılarak, haddi aşmama mesajları verilmiştir (s. 48-53). * Buhârî, <i>İlim</i> ; Müslim, <i>Kasâme</i>) Kan davası, intihar ve bile bile kendini tehlikeye atmanın canın dokunulmazlığını ihlal ettiği ve insan hayatını tehlikeye attığı için bunlardan uzak durmak gerektiği mesajı verilmiştir (s. 50). *(Müslim, <i>Hac</i>) Helal kazancın teşvik edildiği, sınırsız mal biriktirme ile hesapsız harcamanın reddedildiği mesajı çıkarılabilir (s. 51).

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf MEB Yayınları 2.Ünite: Peygamberimizin Evrensel Mesajları	*(Buhârî, <i>İman</i>; Müslim, <i>Zekât</i>) Hiz. Muhammed'in, toplumsal düzenin bozulmasına yol açtığı için şu davranışlara anlayışla bakmadığı ifade edilip bu hususlarda uyarı yapılmıştır: -İslam'ın kabul edilip Allah'ın yasakladığı fiilin işlenmesi -İnsanların İslam'dan uzaklaştırılması -Aile mahremiyetinin ihlali -Haksızlık, zulüm ve iftira (s. 52). *(Komisyon, <i>Hadislerle İslam</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; İbn Mâce, <i>Fiten</i>; Tirmizî, <i>Nikâh</i>; İbn Mâce, <i>Nikâh</i>) Nesli korumak için kötü arkadaş çevresinden ve olumsuz her türlü yayından uzak durmak gerektiği mesajı verilmiştir (s. 52). *(Kaynak verilmemiş) Adaletin yara aldığı toplumu nelerin beklediği belirtilip Hiz. Muhammed'in adil uygulamalarına örnekler verilmiştir. Buradan adaletli olmanın ne denli önemli olduğu mesajı çıkarılabilir (s. 53-56). *Mustafa Çağrııcı, "<i>Adalet</i>", <i>DİA</i>; Ebû Dâvûd, <i>Buyû</i>; Müslim, <i>Hibe</i>; Buhârî, <i>Ezan</i>; Müslim, <i>Zekât</i>; Nesâî, <i>Âdâbü'l- Kudât</i>; Nesâî, <i>Kat'u's- Sârik</i>; Buhârî, <i>Enbiya</i>; Ramazan Altıntaş, <i>Hiz. Peygamber ve İnsan</i>) Kul hakkına riayetın öneminden sonra; -Çocukların eğitiminin özellikle din eğitiminin ihlali -Cinsiyet veya rızık sebebiyle çocukların öldürölmesi ya da aldırılması -Komşu malına zarar verme -Kaçak elektrik veya su kullanma gibi hususların kul hakkı ihlali olduğu mesajı verilmiştir. Aynı konu içinde lakap takma, alay etme suizan, dedikodu ve anne babaya kötü davranma gibi davranışlarda uyarılar yapılmış, bu davranışlarda bulunmama mesajı verilmiştir (s. 56-57). *(Mustafa Çağrııcı, "<i>Kul Hakkı</i>", <i>DİA</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Ebû Dâvûd, <i>Cihad</i>; Müslim, <i>İmare</i>) Emanet kavramı yönetim anlamında da değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, ailede, kurumda, devlet idaresinde yönetimin emanet olduğu, buralarda bulunan yöneticilerin insanlara faydalı olacak faaliyetlerde bulunmaları gerektiği mesajının verildiği söylenebilir. Farklı bir bakış açısıyla servetin de emanet olduğu vurgulanmıştır. Dolayısıyla asıl sahibinin rızasına uygun harcanması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 59). *(Müslim, <i>İmare</i>; Buhârî, <i>İlim</i>) Verilen hadis ile ırkçılığın yasak olduğu mesajı verilmiştir (s. 63). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>)
---	---

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite Peygamberimizin Evrensel Mesajları	Zarûrât-ı hamseye yer verilerek insanların dokunulmazları ve bunların kutsallığı anlatılarak haddi aşmama mesajları verilmiştir (s. 44-48). *(Müslim, <i>İman</i>; Buhârî, <i>Şehâdât, Edeb</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; Nesâî, <i>Eşribe</i>; Buhârî, <i>Nikâh</i>; Buhârî, <i>Eşribe</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>) Sosyal duyarlılık olarak da ifade edilen “Hılfü’l-Fudul” derneğine, Hz. Muhammed’in üye olması kul hakkı ile irtibatlandırılmıştır. Buradan, yapılması gerekenin yapılmaması durumunda kul hakkı ihlali olduğu mesajı çıkarılabilir (s. 52). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>) Verilen hadisten, ırkçılığın yasak olduğu mesajı çıkarılır (s. 56). *(Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>)
8.Sınıf MEB Yayınları 2. Ünite: Peygamberimizin Dindeki Konumu	“Kim kötü ve çirkin bir iş görürse onu eliyle düzeltsin eğer buna gücü yetmiyorsa diliyle düzeltsin buna da gücü yetmezse kalben karşı koysun. Bu da imanın en zayıf derecesidir” hadisi ile “emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l münker” ile bağ kurulmuştur. Buradan, toplumsal çürüme ve yozlaşmaya duyarsız kalmama mesajı çıkarılabilir (s. 57). *(Müslim, <i>İman</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 2. Ünite: Peygamberimizin Dindeki Konumu	Komşu ile iyi geçinme, ona ikramda bulunma, komşuya faydalı olma mesajları verilmiştir (s. 67). *(Buhârî, <i>Edeb</i>; Müslim, <i>İman</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>) İnsanı helak eden yedi şey içinde büyü yapmanın, savaştan kaçmanın da zikredildiği hadise yer verilmiştir. Burada, sözü edilen davranışlardan sakınmalı mesajı vardır (s. 71). *(Buhârî, <i>Vesâyâ</i>; Müslim, <i>İman</i>) Toplumsal duyarlılık ve farkındalık oluşturmak için gücü yettiği halde kötülüğe müdahale etmeyen, engellemeyenlerin sonu hakkında hadis ile uyarı yapılmıştır. Burada, çevrede olup bitenlere kayıtsız kalınmamalı mesajı verilmiştir (s. 72). *(Tirmizî, <i>Fiten</i>; Ebû Dâvûd, <i>Melâhim</i>)
5.Sınıf Dikey Yayıncılık 3.Ünite: Peygamberimiz ve Çocuklar	Hiz. Muhammed’in, Uhud şehitlerinden Hiz. Hamza’nın kızı ile ilgilenmesi, Mute şehitlerinden Cafer’in çocuklarına sahip çıkması, Büceyr (Beşir)’i bayram sabahı sevindirmesi anlatılmıştır. Burada, yetim hakkı vurgulanmış, onlara ve kimsesizlere karşı şefkat ve merhametle davranılması gerektiği mesajı verilmiştir (s. 81-83). *(İbn Hacer, <i>el-İsâbe</i>; Buhârî, <i>Meğâzî</i>; Vâkıdî, <i>el- Meğâzî</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; İbn Mâce, <i>Edeb</i>; Müslim, <i>Zühd</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>; Buhârî, <i>Edebü’l- Müfred</i>; Müslim, <i>Fedâil</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

5.Sınıf MEB Yayınları 3.Ünite: Peygamberimiz ve Çocuklar	“Yetim Habibe”, “Üç yetim kardeş”, “Yetim bir kız” örnekleri verilerek yetimin hakkını gözetme ve bunun getireceği mükâfatlar açıklanmıştır. Günümüzde kimsesiz çocukların karşılaştıkları sorunlara duyarlı olup çözümün bir parçası olmanın (koruyucu aile gibi sosyal projelerle) hedeflendiği mesajı çıkarılabilir (s. 70-73). *(Taberî, <i>Târihu'l-Ümem</i> ; Âdem Saraç, <i>Çocuklar İçin İslam Tarihi</i> ; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; M. Yusuf Kandehevi, <i>Hayatü's Sahabe</i> ; İbn Mâce, <i>Edeb</i> ; Buhârî, <i>Talâk, Edeb</i> ; Tirmizî, <i>Birr</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	Özgün toplumun şekillenmesinde gençlerin istidatlarını değerlendirmenin önemine değinmiştir. Bu konuda gençleri iyi tanıyıp onlara sorumluluk vermek gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 66). *(Âdem Apak, <i>Hiz. Peygamber'in Etrafındaki Çocuklar ve Gençler</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	Hiz. Peygamber'in Bedir ve Uhud Savaşı öncesinde ashabıyla istişare etmesine yer verilmiştir. Burada toplumu ilgilendiren önemli kararlarda muhakkak fikir alışverişinde bulunulmalı mesajı çıkarılabilir (s.74-75). *(Kaynak verilmemiştir)
6.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Gençler	Özgün toplumun şekillenmesinde gençlerin istidatlarını değerlendirmenin önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda gençleri iyi tanıyıp onlara sorumluluk vermek gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 66-80). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i> ; M. Asım Köksal, <i>“Dâru'l-Erkam”</i> , <i>DİA</i> ; Vâkıdî, <i>el Megâzî</i> ; İbn Hişâm, <i>es Sîre</i> ; Muhammed Hamidullah, <i>İslam Peygamberi</i> ; Mustafa Baktır <i>“Suffe”</i> , <i>DİA</i> ; Suyûtî, <i>el Câmiu's- Sağîr</i> ; E. Ruhi Fığlalı, M. Yaşar Kandemir, <i>“Ali b.Ebû Talib”</i> , <i>DİA</i> ; Bünyamin Erul, <i>“Zeyd b. Sâbit”</i> , <i>“Muaz b. Cebel”</i> , <i>DİA</i> ; M. Yaşar Kandemir, <i>“Abdullah b. Ömer”</i> , <i>DİA</i> ; İ. Lütfi Çakan, Muhammed Eroğlu, <i>“Abdullah b. Abbas”</i> , <i>DİA</i> ; Mustafa Fayda, <i>“Aişe”</i> , <i>DİA</i> ; Buhârî, <i>Gusûl</i> ; Müslim, <i>Hayz</i> ; Nesâî, <i>Tahâret</i> ; Tirmizî, <i>Ahkâm</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 3.Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	Aile içi ilişkilerde dikkat edilmesi gereken; kusurları affetme, eş ile istişare etme, onlara vakit ayırıp değer verme gibi davranışlara değinilmiştir. Bu davranışların teşvik edildiği söylenebilir (s. 71-72). *(Müslim, <i>Hac</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Nikâh</i> ; Buhârî, <i>Şurût</i> ; Buhârî, <i>Nafakât</i> ; Müslim, <i>Radâ</i>) Çocukların eğitiminin nasıl olması gerektiği hususunda mesajlar çıkarılabilir (s. 73). *(Tirmizî, <i>İman</i> ; Müslim, <i>Fedâil</i> ; Ebû Dâvûd, <i>Tereccül</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; İbn Mâce, <i>Had</i>) Sıla-i rahmin önemi vurgulanmış ve akraba hakları sıralanmıştır. Akrabalık bağlarını güçlendirme hususunda mesaj vermiştir (s. 75-76).

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf MEB Yayınları 3.Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	*(İsmail Karagöz, “<i>Sıla-i Rahim</i>” <i>Dini Kavramlar Sözlüğü</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Zekât</i>; İbn Mâce, <i>Zühd</i>; Buhârî, <i>Bed’ul- Vahy</i>; İbnü’l-Esîr, <i>Üsdü’l- Ğâbe</i>; Buhârî, <i>Menâkibü’l -Ensâr</i>; Ali Haşimi, <i>Kur’an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti</i>) Komşuluğun tanımı yapılmış ve komşuluk hakkı ile ilgili hadisler verilmiştir. Burada insani ilişkilerde nasıl olmalı mesajı verilmiştir (s. 78-81). *(İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; İmam Mâlik, <i>Muvatta</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>; İbn Hacer, <i>Fethü’l- Bâri</i>; Beyhâkî, <i>Sünenü’l-Kübrâ</i>; Buhârî, <i>Hibe</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	Hz. Ali’den rivayetle Allah resulünün evinde geçirdiği zamanı üçe ayırdığı; bir kısmını Allah için bir kısmını ailesi için diğer kısmını da kendisi için ayırdığını ve kendi için ayırdığı zamanı da diğer insanlarla paylaştığı haberine yer verilmiş ve aileye vakit ayırmanın, eşe değer vermenin önemine vurgu yapılmıştır (s. 64). *(İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; Tirmizî, <i>Kitabü’ş -Şemâil</i>) Akraba ilişkilerinin önemine değinen hadislere yer verilip açıklamalar yapılmıştır (s. 70-74). *(<i>Dini Terimler Sözlüğü</i>; İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; İbn İshak, <i>es- Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>, <i>Zekât</i>; Nesâî, <i>Zekât</i>; Vâkîdî, <i>el-Megâzî</i>; Buhârî, <i>Edebü’l-Müfred</i>) Komşuya ikramda bulunma eziyet etmeme, onlarla hediyeleşme taziyede bulunma gibi davranışlara yer verilmiş, komşu haklarına riayet etme mesajı verilmiştir (s. 74-79). *(Müslim, <i>İman</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn İshak, <i>es- Sîre</i>; Buhârî, <i>Edeb</i>, <i>Rikak</i>, <i>Hibe</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Edebü’l- Müfred</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>; Ebû Dâvûd, <i>Et’ime</i>; Tirmizî, <i>Ahkâm</i>; Vâkîdî, <i>el- Megâzî</i>; İbn Ebû Şeybe, <i>İman ve Rüya</i>; Beyhâkî, <i>Sünenü’l- Kübrâ</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Yakın Çevresi	Adil yönetici olarak Hz. Peygamber ele alınmıştır. Hz. Peygamber'in adaleti; herkese eşit davranarak, istişare ederek, işi ehline vererek, rüşveti yasaklayarak sağladığı vurgulanmış ve örnekler verilmiş, adaletin sağlanması konusunda mesaj verilmiştir (s. 64-68). *(Mehmed Akif Aydın, “Anayasa”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Enbiyâ</i>; Tirmizî, <i>Cihad</i>; Buhârî, <i>Megâzî</i>; Mustafa Fayda, “<i>Bedir Gazvesi</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>İlim</i>; Muhammed Hamidullah, “<i>Hendek Gazvesi</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Ahkâm</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; Buhârî, <i>Hibe</i>) Hz. Peygamber'in çeşitli sosyal sorunları çözümü ele alınmış ve örnek gösterilmiştir. Bunlar; -Yoksulluğun çözümü: Muahat, kabileler arası düşmanlığın sona erdirilmesi ile giderilmiştir. -Mescid-i Nebi'nin inşası: Özellikle işlevi anlatılarak konuyla irtibatı sağlanmıştır. -Zekâtın toplumsal işlevi: Ahlaki çöküntü ile yoksulluk arasında ilişki kurulmuş ve bunu önlemek için zekâtın çözüm olduğu anlatılmış. Aynı zamanda toplumu kenetleyici unsurlardan olarak zikredilen zekât ayet ve hadislerle teşvik edilmiştir. -Mü'minler arasında çıkan bazı anlaşmazlıklara Hz. Peygamber'in, kişilerin saygı sevgi içinde birbirlerini hor görmeden ürettiği çözümlere örnek gösterilmiştir. -Aile içi sorunları kızmayıp, şiddete başvurmayıp çözüme kavuşturan Hz. Peygamber'in kadını “Allah'ın emaneti” olarak gördüğü ve bu konuda mü'minleri uyardığı belirtilmiştir. Burada sorunları çözerken nasıl bir yol izlenmeli mesajı verilmiştir (s. 68-75). *(Muhammed Hamidullah, <i>İslam Peygamberi</i>; Buhârî, <i>İlim</i>; Mehmed Emin Ay, <i>Şefkat Peygamberi Hz. Muhammed</i>; Buhârî, <i>Salât</i>; Buhârî, <i>Mevâkitü's- Salât</i>; Müslim, <i>Birr</i>; Beyhâkî, <i>Sünenü'l- Kübra</i>; Müslim, <i>İman</i>; Buhârî, <i>Zekât</i>; Tirmizî, <i>Fiten</i>; Buhârî, <i>Megâzî</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>; Müslim, <i>Fedâil</i>; Buhârî, <i>Nafakât</i>) Üretmenin birey ve kamu için zarureti anlatılmış, Hz. Peygamber'in bu konudaki örnekliği sunulmuş ve bunu yaparken dikkat ettiği vurgulanmıştır. Hile yapmamak, çalışana hakkını vermek, işini iyi yapmak, kul hakkına dikkat etmek, helal yoldan kazanmak gibi (s. 75-80). *(Müslim, <i>İman</i>; Mehmed Emin Ay, <i>Şefkat Peygamberi Hz. Muhammed</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Mâce, <i>Rühûn</i>; Müslim, <i>Zekât</i>; İbn Mâce, <i>Ticaret</i>; Tirmizî, <i>Buyû</i>; Ebû Dâvûd, <i>Zekât</i>)
--	---

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf Tutku Yayınları 3. Ünite: Peygamberimiz ve Sosyal Hayat	İdarecilere halka kapılarını kapamamaları, insanlara zulmetmemeleri, uygulama ve mesajlarında adaletten ayrılmamaları mesajı verilmiştir (s. 79). *(Tirmizî, <i>Ahkâm</i>; Ebû Dâvûd, <i>Buyû</i>; İbn Mâce, <i>Buyû</i>) Sosyal sorunların çözümünde peygamberimizi ele alırken nübüvvet öncesi Kâbe Hakemliğine de değinilmiştir. Hz. Muhammed'in Medine'de karşılaşılan problemleri istişare, muahat ve infakı teşvik ederek çözdüğü anlatılmış ve ideal toplum için beraberlik vurgusu yaptığı belirtilmiştir (s. 80-82). *(Buhârî, <i>Nafakât</i>; Heysemî, <i>Mecmau'uz- Zevâid</i>; Müslim, <i>Hibe</i>; İbn Mâce, <i>Ticaret</i>) "İki günü birbirine eşit olan ziyandadır" hadisi ile üretmenin zamanı iyi değerlendirmenin önemi hakkında mesaj verilmiştir (s. 83). *(Aclûnî, <i>Keşfü'l- Hafa</i>; Buhârî, <i>Buyû</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Zekât, Rikak</i>; Beyhakî, <i>Şua'bü'l- İman</i>; Buhârî, <i>İman</i>; İbn Mâce, <i>Ruhûn</i>)
5.Sınıf Dikey Yayıncılık 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Toplumsal ilişkilerde nezaket kuralları hatırlatılmış; üç kişinin olduğu yerde fısıldaşarak konuşmanın nezaket kurallarına uymadığı belirtilmiş, selam teşvik edilmiş, gerektiğinde teşekkür edilmesi istenmiş, zorlaştırmayıp kolaylaştırma istenmiş ve komşusu açken kendisi tok yatan kişi ikaz edilmiştir. Burada toplumsal ilişkinin önemiyle ilgili mesaj verilmiştir (s. 112-116). *(Buhârî, <i>İsti'zan</i>; Müslim, <i>Selâm</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Ebû Dâvûd, <i>Edeb</i>; İbn Mâce, <i>Edeb</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>; Tirmizî, <i>Birr</i>; Müslim, <i>Nikâh</i>; Tirmizî, <i>eş- Şemâilü'l- Muhammediyye</i>; Buhârî, <i>İlim</i>; Ebû Dâvûd, <i>Cihad</i>) Beden, elbise ve çevre temizliği konusunda teşvik vardır (s. 96-100). *(Müslim, <i>Taharet</i>; Tirmizî, <i>Deâvât</i>; İbn Mâce, <i>Taharet</i>; Tirmizî, <i>Edeb</i>; Nesâî, <i>Taharet</i>; Buhârî, <i>Vudû, Teheccüt</i>; Ebû Dâvûd, <i>Taharet</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Cuma</i>; Müslim, <i>Cuma</i>; Nesâî, <i>Cuma</i>; Ebû Dâvûd, <i>Tereccül, Libâs</i>; Tirmizî, <i>Et'ime</i>; Tirmizî, <i>Taharet</i>; Müslim, <i>Libâs</i>; Suyûtî, <i>Câmiu's- Sağîr</i>; Müslim, <i>İman</i>)
5.Sınıf MEB Yayınları 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Hz. Peygamber'in temizlik ile ilgili hadislerine yer verilmiş, temizliğin manevi boyutunun da olduğu vurgulanmıştır. Günahtan, kötü işlerden uzak durmanın huzurlu ve güvenli toplum için şart olduğu mesajı verilmiştir (s. 84-85). *(Tirmizî, <i>Edeb, Deâvât</i>; Buhârî, <i>Edebü'l-müfred</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Hiz. Peygamber'in dua ederken sadece kendine değil başkalarına da dua ettiği ifade edilmiştir. Burada "biz" ruhu oluşturulmaya çalışıldığı söylenebilir (s. 88). * (Kaynak verilmemiştir)
6.Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Hiz. Peygamber'in başkalarına yapılan haksızlıklara kayıtsız kalmadığını anlatırken, Mekke'ye ticaret için gelen bir adamın malına el koyan Ebû Cehil'in karşısına dikilmesi örneğini vermiştir. Burada, zulme sessiz kalınmaması gerektiği mesajı çıkarılabilir (s. 92). *(İbn Hişâm; <i>es- Sîre</i>)
6.Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Yemek yedikleri halde doyamadıklarını söyleyen sahabeye Hiz. Peygamber'in, yemeği ayrı değil toplu yemeklerini tavsiye etmesi birlik beraberlik mesajı vermiştir (s. 102). *(İbn Mâce, <i>es- Sünen</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 4.Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Zulmü engellemek için zalimin karşısında aktif direnişeye davet vardır (s. 92). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Oruç ibadetinin merhamet duygusunu artırıp toplumda yardımlaşmaya katkı sağladığı vurgulanıp teşvik edilmiştir (s.101). *(Kaynak verilmemiştir)
8. Sınıf MEB Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Karşılık beklemeden yapılan yardım, bereket kaynağı olarak teşvik edilmiştir (s. 90-91). *(Mustafa Çağrıcı, " <i>İnfak</i> ", <i>DİA</i> ; Müslim, <i>Feâil</i> ; Ali Yardım, <i>Peygamberimizin Şemaili</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>) Sadaka-i câriye'nin tanımı yapılmış ve konuyla ilgili hadis verilerek topluma faydalı iş, ilim öğretme ve hayırlı evlat yetiştirme teşvik edilmiştir (s. 99). *(Müslim, <i>Vasiyyet</i>)
8. Sınıf Tutku Yayınları 4. Ünite: En Güzel Örnek Peygamberimiz	Sadaka-i câriye'nin tanımı yapılmış ve konuyla ilgili hadis verilerek topluma faydalı iş, ilim öğretme ve hayırlı evlat yetiştirme teşvik edilmiştir (s 101). *(Müslim, <i>Vasiyyet</i> ; Tirmizî, <i>Ahkâm</i>) Karşılık beklemeden yapılan yardım bereket kaynağı olarak teşvik edilmiştir (s. 94-95). *(Tirmizî, <i>Sıfatü'l- Kıyame</i> ; Müslim, <i>Fedail</i> ; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> ; Buhârî, <i>Zekât</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

5. Sınıf Dikey Yayınları 5.Ünite: Peygamberimiz ve Sahabe	İslam dininin yayılmasında çok önemli bir yere sahip olan sahabenin samimiyeti, cesareti, vefası, kardeşliği, bağlılığı ve dini yaymadaki gayretleri örnek olarak sunulmuştur (s. 120-134). *(<i>Dinî Terimler Sözlüğü</i>; Mustafa Fayda, “<i>Ebû Bekir</i>”, <i>DİA</i>; Vâkidî, <i>el-Megâzî</i>; İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; Mustafa Fayda, “<i>Ömer</i>”, <i>DİA</i>; Ahmed bin Hanbel, <i>Müsned</i>; Tirmizî, <i>Menâkıb</i>; İsmail Yiğit, “<i>Osman</i>”, <i>DİA</i>; İbn Hişâm, <i>es- Sîre</i>; İbnü’l- Esîr, <i>Üsdü’l Gâbe</i>; Ahmed Önkâl, “<i>Ebû Ubeyde bin Cerrah</i>”, <i>DİA</i>; Müslim, <i>Fedâilü’s- Sahabe</i>; İbrahim Hatipoğlu, “<i>Sa’d bin Ebû Vakkas</i>”, <i>DİA</i>; Mehmed Efendioğlu, “<i>Zübeyr bin Avvam</i>”, <i>DİA</i>; Tirmizî, <i>Fiten</i>; Buhârî, <i>Eyman</i>; Müslim, <i>İman</i>; Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir; Buhârî, <i>İman</i>; Tirmizî, <i>İlim</i>; İ. Lütî Çakan, Muhammed Eroğlu, “<i>Abdullah bin Abbas</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Salât</i>; Ayşe Esra Şahyar, “<i>Ümâme binti Ebû’l Âs</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Fedâilü’s- Sahabe</i>; Mehmed Salih Arı, “<i>Üsame bin Zeyd</i>”, <i>DİA</i>; Buhârî, <i>Şehâdet</i>)
5. Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Peygamberimiz ve Sahabe	İslam medeniyetinin ortaya çıkmasında sahabenin cesareti, ilmi örnek gösterilmiş kötü hayatını terk edip iyilikte yarışan sahabe rol model gösterilmiştir (s.95-105). * (İbnü’l-Esîr, <i>el- Kâmil fi’t-Tarih</i>; Buhârî, <i>Şurut</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Müsim, <i>Fezâilu’s- Sahabe</i>)
6.Sınıf MEB Yayınları (2023) 5. Ünite: Sahabenin Fazileti	Ensar’ın kardeşliği, Muhacir’in fedakârlığına değinilmiş, uhuvvet ve fütüvvet ahlakı vurgulanıp teşvik edilmiştir (s. 104-105). *(İbn Hişâm, <i>Sîre</i>; Buhârî, <i>Menakıbü’l-Ensar</i>) Genç sababilerden Erkam b. Ebi’l- Erkam, Mus’ab b. Umeyr, Ammâr b. Yâsir, Hz. Ebû Bekr’in kızı Esmâ, Zeyd b. Sâbit Ca’fer b. Abdillâh gibi sahabelerin ilmi, fedakârlığı ve cesareti ön plana çıkarılmış, İslam medeniyetinin oluşmasındaki rollerine değinilmiştir (s. 109-112). *(İbn Sa’d, <i>Tabakât</i>; Ahmet Önkâl, <i>DİA</i>; Mustafa Fayda, <i>DİA</i>; Bünyamin Erul, <i>DİA</i>; M. Yaşar Kandemir, <i>DİA</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

6.Sınıf MEB Yayınları 5. Ünite: Sahabenin Fazileti	Örnek nesil olan sahabe-i kiramın Kur'ân- Kerîmde de örnek alınması gereken topluluk olarak tanımlandığı vurgulanmış, bu topluluğun samimiyeti, fedakarlığı, fütüvvet ahlakı ve şuuru Hz. Ebû Bekir, Hz. Abdurrahman b. Avf ve Hz. Ebû Talha gibi sahabelerin hayatlarından kesitlerle ön plana çıkarılmıştır (s. 107-111). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Buhârî, <i>Menakıbu'l-Ensâr</i>; Suyûtî, <i>Tarihi Hulefa</i>) İdeal toplum için bilgi ve erdem peşinde koşan öncü sababelere yer verilmiştir (s. 113-121). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Zehebî, <i>Siyerü A'lâmi'n-nübelâ</i>; Buhârî, <i>Menâkıbu'l-Ensâr</i>; Menâkıbu'l-Eşrâf, <i>Megâzî, Cenâiz, Ahkâm</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; Müslim, <i>Cihad</i>; İbn Manzur, <i>Muhtasar</i>; İbnü'l- Cevzî, <i>Sıfatü's-Safve</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Belâzurî, <i>Ensâbu'l-Eşrâf</i>; Nesâî, <i>İman</i>; İbn Mâce, <i>Mukaddime</i>; İbn Hıbbân, <i>Târihu's-Sahâbe</i>; İbn Hacer, <i>İsâbe</i>; Âdem Apak, <i>Hz. Peygamber'in Etrafındaki Çocuklar ve Gençler</i>; İbnü'l-Esîr, <i>Üsdü'l-Gâbe</i>; İbn Abdilberr, <i>İstîab</i>)
6. Sınıf Tutku Yayınları 5.Ünite: Sahabenin Fazileti	Kur'ân- Kerîmde en hayırlı topluluk olarak anılan sahabelerin İslam kardeşliği, mertlik, cömertlik, yiğitlik gibi bazı değerlerine vurgu yapılmış, bu konuda ön plana çıkan bazı genç sahabelerin hayatları örnek olarak sunulmuştur: Mus'ab b. Umeyr, Üsâme b. Zeyd, Câbir b. Abdullah, Ammâr b. Yâsir, Zeyd b. Sâbit, Esmâ bint Ebû Bekir, Erkam b. Ebû'l-Erkam gibi peygamberimizin İslam'ı yayarken enerjisinden dinamizminden yararlandığı sahabiler örnek verilmiştir (s. 110-123). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; Buhârî, <i>Cenâiz, Fedâilü's-Saabe</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; Taberî, <i>Tarih-i Taberî</i>; M. Yaşar Kandemir, "<i>Câbir b. Abdullah</i>", <i>DİA</i>; Ali Yardım, "<i>Esmâ bint Ebû Bekir</i>", <i>DİA</i>; Bünyamin Erul, "<i>Zeyd b. Sâbit</i>", <i>DİA</i>; M. Asım Köksal, "<i>Dâru'l-Erkam</i>", <i>DİA</i>; Ahmet Önkal, "<i>Erkam b. Erkam</i>", <i>DİA</i>)
7.Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar	Hz. Peygamber'in, ayetler ışığında cesur ve güvenilir bir nesil yetiştirdiği bilgisi verilmiş; örtü ayeti geldikten sonra başta Hz. Aişe olmak üzere hanım sahabilerin itaat ve sadakati, Mute Savaşı'nda şehid olacaklarını bilmelerine ve Yahudi kışkırtmasına rağmen savaştan korkmayan Zeyd b. Harise, Ca'fer b. Ebû Talib ve Abdullah b. Revâha'yı örnek göstermiştir (s. 108-111). *(İbn Kesîr, <i>Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm</i>; Zehebî, <i>Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

7.Sınıf MEB Yayınları 5.Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar	İslam kardeşliği ve kardeşlik bilinci noktasında Mekke dönemimden Daru'l- Erkam'ın önemi anlatılırken Medine döneminde muahat konusu işlenerek Sa'd b. Rebi ve Abdurrahman b. Avf örnek olarak verilmiştir (s. 113-114). *(İbnü'l- Esîr, <i>Üsdü'l-Gābe</i>; Bünyamin Erul, <i>Hiz. Peygamberin İzinde</i>) İslam davetinin İslam Devleti olmasında kadın sahabelerin de rolü olduğuna değinerek Ümmü Ümâre'nin fedakârlığı örnek gösterilmiştir (s. 118-119). *(Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>; Halit Özkan, "Ümmü Ümâre", <i>DİA</i>)
7.Sınıf Tutku Yayınları 5. Ünite: Sahabeden Örnek Davranışlar	Sahabelerin kutsal değerler için nasıl mücadele edilmesi gerektiği konusunda örnek oldukları belirtilmiş ve Bilâl-i Habeşî, Ammâr b. Yâsir, Zeyd b. Hârise, Abdullah b. Mes'ûd ve Ebû Dücâne örnek verilmiştir (s.106-109). *(İbn İshak, <i>es-Sîre</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Kesîr, <i>es- Sîre</i>; Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>; Asri Çubukçu, "Ebû Dücâne", <i>DİA</i>) İslam kardeşliği hususunda; Medine Sözleşmesi, muahat ve Selmân-ı Fârisî'nin azat edilmesi örnek verilerek kardeşlik hususunda mesaj verilmiştir (s. 110-113). *(İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es- Sîre</i>; İbn İshak, <i>es-Sîre</i>)
8.Sınıf MEB Yayınları 5. Ünite: İslam Daveti ve Sahabe	Hiz. Peygamber'in örnekliğinin, sahabe olmadan anlaşılamayacağı vurgulanarak bu örnek grubun teslimiyet, kararlılık, fedakârlık gibi bazı yönlerine değinilerek bu hususta mesaj verilmiştir. Hiz. Âişe, Hiz. Ali, Hiz. Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Abdullah b. Abbas gibi âlim sahabelerin örnek hayatları teşvik edilmiştir (s. 107-116). *(Vâkıdî, <i>el-Megâzî</i>; Müslim, <i>Fedâilü's-sahabe</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Hişâm, <i>Sîre</i>; Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i>; Buhârî, <i>Feza'ilü'l- Kur'an</i>; <i>DİA'nın ilgili maddeleri</i>, Recep Erkocaaslan, <i>Hiz. Aişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Hiz. Peygamber sonrası İslam Tarihindeki Rolü</i>) Hiz. Âişe'nin hem ilmî hem de sosyal yönü (savaşlara katılma gibi) anlatılmıştır. Burada "kadının değerli ve aktif" olduğu mesajı çıkarılabilir (s. 107-108). *(Müslim, <i>Fedâilü's-sahabe</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; Vâkıdî, <i>el- Megâzî</i>; Müslim, <i>Eşribe</i>; Recep Erkocaaslan, <i>Hiz. Aişe'nin Hayatı, Şahsiyeti ve Hiz. Peygamber sonrası İslam Tarihindeki Rolü</i>; Mustafa Fayda, "Âişe" <i>DİA</i>)

Tablo 13 (Devam). Peygamberimizin Hayatı ders kitaplarında bulunan tematik konu bazlı anlatımdaki toplumsal mesajlar ve kullanılan kaynaklar

8.Sınıf MEB Yayınları 5. Ünite: İslam Daveti ve Sahabe	Kutsal değerleri için yeri geldiğinde canını seve seve feda edecek toplum bilinci için; Yâsir ve eşi Sümeyye, Mus'ab b. Umeyr, Zeyd b. Desine, Ca'fer b. Ebû Talib, Zeyd b. Hârise örnek gösterilmiştir (s. 117-124). *(Buhârî, <i>Cenaiz</i>, <i>Cihad</i>, <i>Megâzi</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; M. Asım Köksal, <i>Hiz. Muhammed ve İslamiyet ve DİA'nın ilgili maddeleri</i>)
8.Sınıf Tutku Yayınları 5. Ünite: İslam Daveti ve	İslam'da sahabenin rolüne değinilmiştir. Sahabenin sorumluluk duygusu ve gayreti ön plana çıkarılmış, Ebû Zer, Ca'fer b. Ebû Talib, Mus'ab b. Umeyr, Hz. Ali gibi sahabeler örnek gösterilmiştir (s. 106-113). *(İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; <i>DİA</i>) İlim öğrenme teşvik ederek bilgili bir toplum hedeflenmiştir. Bunun için Allah Resulünün ilmi teşvik ettiği hadisler belirtilip alim sahabeler ön plana çıkarılmıştır (s. 114-126). *(Buhârî, <i>İlim</i>; Tirmizî, <i>İlim</i>; Müslim, <i>Zikr</i>; Ebû Dâvûd, <i>İlim</i>; İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; <i>DİA</i>) Hiz. Âişe'nin örnek yönleri anlatılarak İslam'da kadının değerli olduğu ve aktif olduğu mesajı verilmiştir (s. 119-121). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; <i>DİA</i>) Kutsal değerleri için yeri geldiğinde canını seve seve feda edecek toplum bilinci için; Hz. Sümeyye, Yâsir b. Âmir, Mihca b. Salih, Ca'fer b. Ebû Talib, Abdullah b. Revâha örnek gösterilmiştir (s.126-134). *(İbn Sa'd, <i>Tabakât</i>; İbn Kesîr, <i>es-Sîre</i>; İbn Hişâm, <i>es-Sîre</i>)

2.3. Kitapların Çelişkili Bilgiler ve Kavrayışı Zorlayan Bilgiler Açısından İncelenmesi

Araştırmanın konusunu oluşturan kitaplarda birbiriyle örtüşmeyen, öğrencinin anlayamayacağı muğlak ifadeler veya bazı olaylar tespit edilmiştir.

2.3.1. Nübüvvet Öncesi Peygamberimiz

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı kaynak gösterilerek verilen bilgide, Ümmü Eymen'in anlattığına göre Hz. Muhammed, küçük yaşta bir kutlama günü halaları tarafından putların olduğu bir yere götürülmüştür. Hz. Muhammed, oraya varınca ortadan kaybolmuş, akşama doğru korkarak halalarının yanına gelip putlara her yaklaştığında

arkadan uzun boylu beyaz bir adamın belirdiğini ve bu adamın ona “Ey Muhammed! Oradan uzaklaş” diye seslendiğini belirtmiştir.¹⁰⁸ Aynı kitabın 26. sayfasında Hz. Muhammed’e ilk vahiy geldiğinde, korkuya kapılıp oradan uzaklaşmak istediği, yine İbn Sa’d’ın *Tabakāt*’ı kaynak gösterilerek anlatılmıştır. Bu durum çelişki arz etmektedir. Zira bu bilgilere göre çocukluğunda benzer varlıklar gören Hz. Muhammed’in duruma alışık olup, ilk vahiy geldiğinde endişelenmemesi gerekirdi. *Tabakāt*’ın ilgili cildinde konu Büvâne denilen yerde bulunan putun yanına giden Kureyşlilerin, senede bir gün, tazim için bu puta kurban adadıkları, yanında traş oldukları ve akşama kadar orada itikâfa girdikleri bayram günü olarak geçmektedir.¹⁰⁹ Yazarın “bayram” yerine “kutlama” kelimesini kullanmasının nedeni, olayı öğrencinin günlük hayatında kullandığı kavram ile açıklayıp daha anlaşılır kılmak olabilir.

5. sınıf kitabında (5D), “Annemden sonra benim annem Ümmü Eymen’dir” hadisine yer verilmiş.¹¹⁰ Aynı kademenin diğer kitabında (5M) ise “annemden sonra annem” yengesi Fatıma için kullanılmıştır.¹¹¹ İncelenen 7M kitabında da “o (yengesi Fatıma binti Esed), benim annemden sonra annemdir” hadisi verilmiştir.¹¹² Burada eksik bilgi yoktur ancak 5. sınıfta Ümmü Eymen olarak öğrenme gerçekleştiren öğrenciyi, 7. sınıfa geldiğinde önceki öğrenmesi itiraz etmeye sevk edecektir. Burada öğrencinin hazır bulunuşluğuna uygun olmayan Hadis Usulü bilgilerine yer verilmesi gerekecektir. 7. sınıf kitabında verilen hadisten sonra, “annemden sonra annem” ifadesi ile aslında üzerinde emeğinin çok olduğu anlatılmak istendiği, dolayısıyla birden fazla kişi için söylenebileceği, Ümmü Eymen için de söylendiği açıklaması yapılabilir. Zira burada, birinin varlığı diğerinin yokluğunu gerektirmez.

¹⁰⁸ Fatma Balcı Arvas vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021), 17.

¹⁰⁹ İbn Sa’d Menî’ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî İbn Sad, *Kitabü’t-Tabakâti’l-Kebir* (Mısır: Mektebû’l-Hancı, 2001), 209.

¹¹⁰ Selahattin Çamyar, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 5.Sınıf Ders Kitabı* (Ankara: Dikey Yayıncılık, 2023), 20.

¹¹¹ Veysel Akkaya vd., *Oraokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 5* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021), 14-15.

¹¹² Feramuz Yılmaz vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023), 13.

2.3.2. Varaka b. Nevfel

6.sınıf *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı*’nda İbn İshak’ın *Sîre*’si kaynak gösterilerek ilk vahiyden sonra Hz. Hatice’nin Hz. Peygamber’i, amcası oğlu Varaka b. Nevfel’e götürdüğü ve Varaka’nın ona peygamber olacağını söylediği ifade edilir.¹¹³ Peygamberlik vahiy ile başladığına göre bu diyalog yaşandığında Hz. Muhammed zaten peygamber idi. Bir başka kitapta İbn Hişâm’ın *Sîre*’si kaynak gösterilerek Varaka b. Nevfel’in Hanif dinine mensup olduğu ve Hz. Peygamber’e gelen meleğin Hz. Musa’ya gelen melek Cebrail olduğunu söylediği bilgisi verilmiştir.¹¹⁴ Burada şöyle bir soru da cevapsız kalmaktadır: Varaka b. Nevfel Hz. Muhammed’in peygamberliğini tasdik ettiği halde, niçin ilk Müslümanlar bahsinde ismi zikredilmemektedir? Bu soru Varaka b. Nevfel’in, nübüvvet dönemine yani Hz. Muhammed’in insanları İslam’a davet ettiği döneme yetişemeyip vefat ettiği bilgisi ile giderilebilir.

2.3.3. Fetret-i Vahy

8.sınıfta takip edilen 8T kitabında, paragrafın akışına göre Fetret-i Vahyin Müddesir Suresi 1-5. Ayetler ile bittiği ifade edilir.¹¹⁵ Konuyla ilgili bir önceki sınıf kademesinde okutulan 7T kitabında ise Fetret-i Vahy’in Duha Suresi ile bittiği ifade edilmiştir.¹¹⁶

2.3.4. İbadetler (Abdest Namaz)

Bu konuda aynı kademenin kitaplarındaki bilgiler çelişmektedir. Kitapların birinde (7M), Buhârî’nin *el-Câmiu’s-Sahîh*’i kaynak gösterilerek Hz. Muhammed’in, ilk vahiy ile abdest almayı öğrendiği belirtilirken¹¹⁷ diğer kitapta (7T), İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’si kaynak verilerek Hz. Hatice’nin Müslüman olmasından sonra Cebrail’in Hz. Muhammed’e abdesti öğrettiği şu şekilde anlatılmıştır: “Hz. Hatice’nin (ra) Müslüman

¹¹³ Bekir Pınarbaşı, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024), 27.

¹¹⁴ Sonnur Günaydın Asan- Mithat Bala, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 8* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023), 17.

¹¹⁵ Fikret Özdemir, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024), 19.

¹¹⁶ Fikret Özdemir, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf* (Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024), 17.

¹¹⁷ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 16.

olmasından sonra Cebrail (as), Allah’a (cc) nasıl ibadet edileceğini öğretmek üzere Hz. Peygamber’e geldi. Mekke dışında bir yerde, topuğunu yere vurdu, yerden çıkan suyla abdest aldı. Sonra Peygamberimiz (sav) de onun öğrettiği şekilde abdest aldı. Cebrail (as) imam oldu ve Allah Resulü’ ne (sav) iki rekât namaz kıldırıldı. Daha sonra Hz. Peygamber (sav) eve geldi. Hz. Hatice’ye (ra) abdest almayı öğretti. Sevgili Peygamberimiz (sav) Hz. Hatice’ye namaz kılmayı öğretti.”¹¹⁸ Paragraftaki bilgiler ışığında abdest almayı öğrenmenin ilk vahiyden sonra, başka bir yerde ve başka bir zamanda gerçekleştiği kanaatine varılır. Konuyu ele alan başka bir kitapta (5D) ise Cebrail gelmiş Hz. Muhammed’e abdestin nasıl alacağını öğretmek için önce kendisi abdest almış, Cebrail’den gördüğü şekilde Hz. Muhammed abdest almış ve beraber iki rekât namaz kıldıktan sonra, aynı günün akşamı Hz. Muhammed, Hz. Hatice ile birlikte namaz kılmıştır.¹¹⁹

5. sınıf *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı*’nda (MEB Yayınları) namazın, Hz. Muhammed’den önce gönderilen peygamberlerin de hayatlarında var olduğu ayetlerle desteklenerek anlatılmıştır. Hz. İbrahim, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. İsa örnek verilmiştir.¹²⁰ Aynı kademede takip edilen diğer kitapta Hz. Muhammed’in, Hz. İbrahim’in dini geleneklerine göre ibadet ettiği ancak namazın risaletle başladığı ifade edilmiştir.¹²¹

Namaz ile ilgili, Hz. Muhammed’in hangi şart altında olursa olsun namazı mutlaka kıldığı, hiç terk etmediği bilgisi verilirken¹²² 7. sınıfta takip edilen kitapta (7M), Hz. Muhammed’in, Hendek Savaşı esnasında şiddetli saldırı sebebiyle öğle, ikinci ve akşam namazlarını kılamadığı onları yatsı namazıyla kaza ettiği Ebû Dâvûd’un *es-Sünen*’i kaynak verilerek ifade edilmiştir.¹²³

İbnü’l-Esîr’e dayanarak aktarılan bilgide Habeşistan’a giden Ca’fer b. Ebû Talib’in Necâşî ile yaptığı konuşmada Hz. Muhammed’in, namazı emrettiğini söylediği ifade edilir.¹²⁴ Aynı kitabın 30. sayfasında ise beş vakit namazın Miraç Gecesi yani Habeşistan’a hicretten sonra farz kılındığı bilgisi verilmektedir. Burada,

¹¹⁸ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 18.

¹¹⁹ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 104.

¹²⁰ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı 5*, 85.

¹²¹ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 104.

¹²² Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 106.

¹²³ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 88.

¹²⁴ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 25.

İslam'ın ilk döneminden itibaren namaz ibadetinin mevcut olduğu, namazın sabah akşam olmak üzere iki vakit kılındığı, Miraç Gecesi ise beş vakit olarak emredildiği bilgisi de verilirse, öğrencinin konuyu anlaması kolaylaşacaktır.

2.3.5. Sahabe

Genç sahabi Mus'ab b. Umeyr hakkında bilgi verilirken İslam tarihinde ilk Cuma namazını kıldıran kişi olduğu bilgisi verilmiştir.¹²⁵ Ancak Cuma namazının hicret esnasında Ranuna Vadisi'nde farz kılındığı bilgisi göz önünde bulundurulduğunda (aynı kitabın 31.sayfasında bu bilgiye yer verilmektedir) buradaki bilginin eksik olduğu söylenebilir. Bu eksiklik Cuma namazının farz olmadan önce de kılındığı bilgisiyle giderilebilir.

Mus'ab b. Umeyr'in İslam'ı kabul ettiğinde kaç yaşında olduğu konusunda da çelişkili ifadeler vardır. 6M1 kitabında yirmi yaşında Müslüman olduğu bilgisine yer verilirken¹²⁶ aynı kitabın ilerleyen sayfalarında yirmi beş yaşında Müslüman olduğu belirtilmiştir.¹²⁷ Yine bu kitapta Erkam b. Ebü'l- Erkam'ın on yedi yaşında Müslüman olduğu bilgisine yer verilirken¹²⁸ kitabın bir başka sayfasında on sekiz yaşında iman ederek Müslüman olduğu¹²⁹ belirtilir. Başka bir kitapta (6T), Medineli olan Enes b. Mâlik hakkında "... hicretten sonra Medine'ye gelip yerleşen ve okuma yazma bilen bir çocuk olan Enes b. Mâlik..." şeklinde devam eden cümleler vardır.¹³⁰ Enes b. Mâlik, Medineli bir Müslümandır ve hicret etmemiştir.

2.3.6. Bi'rimaûne ve Mûte Savaşı

Bi'rimaûne olayına, 6.sınıf kademesinde yer alan üç kitapta da yer verilmiştir. Kitaplardan biri (6M2), Hz. Muhammed'in elçisinin, onları davet eden Amiroğulları reisi Ebû Berâ'nın vefatı üzerine mektubu yeğenine götürdüğü ve yeğeni Amir b. Tufeyl'in İslam heyetinin konakladıkları yere baskın düzenlediği bilgisini, İbn

¹²⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 118.

¹²⁶ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 63.

¹²⁷ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 113.

¹²⁸ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 63; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 68.

¹²⁹ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 120.

¹³⁰ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 76.

Hişâm'ın *es-Sîre* kaynağı ile verir.¹³¹ Aynı olaya yer veren 6T kitabında Hz. Muhammed'den, kabilesine İslam'ı anlatması için bazı kimseler göndermesini isteyen Ebü'l-Berâ olmasına rağmen, mektup niçin Amir b. Tufeyl'e gittiğinin cevabı yoktur.¹³² İncelenen 6M1 kitabında Bi'rîmaûne olayı, kabile reisleri ve İslam davetçilerinin isimlerine hiç yer verilmeden anlatılmıştır.¹³³ Burada daveti yapan kabile reisinin onlara pusu kurduğu izlenimi verilmiştir. Bütün bu bilgiler beraber değerlendirildiğinde bir uyum olmadığı söylenebilir.

7. sınıf *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı'nda* (7M), Bi'rîMaûne olayı anlatılmış ve Hz. Muhammed'in, on beş gün sabah namazlarında beddua ettiği vurgulanmıştır.¹³⁴ Bu durum daha önce ifade ettiğimiz “kin tutmayı, beddua etmeyi uygun görmeyen Hz. Muhammed” fikri ile çelişmektedir. Ancak burada Hz. Peygamber, şahsi bir meselede değil, bu kadar masum ve iyi insanın katledilmesi karşısında mazlumun yanında taraf olmuş, gerektiğinde zalime karşı kalbî hislerini dile getirmiştir. Bu durum, beddua olarak değil, mazlumun yanında olmanın getirdiği manevi sorumluluk olarak değerlendirilebilir.

8.sınıf kitaplarında “Ehl-i kitapla ilişkiler” konusunda Mute Savaşı'na sebep olan elçinin kime gittiği konusunda belirsizlik vardır. Kitaplardan birinde (8M), elçi Haris b. Umeyr'in Busra Valisi'ne gönderildiği ve yolda şehit edildiği ifade edilirken¹³⁵ diğer kitapta (8T), Busra Valisi'nden hiç bahsedilmemiş¹³⁶ ve elçinin sanki Gassan Emiri'ne gönderildiği izlenimi verilmiştir.

2.3.7. Muhtelif Konularda Çelişkiler ve Kavrayışı Zorlayan Bilgiler

Hiz. İbrahim'in hayatının anlatıldığı kitapta (5M), kronolojik hata veya mantık hatası yapılarak Hiz. İbrahim'in tebliğe başlayıp Nemrut ile diyaloguna ve akabinde ateşe atılmasına yer verdikten hemen sonra, insanların bayram eğlencesine gitmesini fırsat bilip tapınağa gitmesine ve putları kırdıktan sonra baltayı büyük putun omzuna

¹³¹ Elif Davun vd., *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6* (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023), 70.

¹³² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 72.

¹³³ Balci Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 70.

¹³⁴ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 62.

¹³⁵ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 35.

¹³⁶ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 37-38.

asmaına yer verilmiştir.¹³⁷ Burada önce tapınaktaki olay sonra Nemrut ile diyalog ve ateşe atılma olayı yer almalıydı.

6T kitabında; Hz. Muhammed'in, Hira'ya gittiği zaman yolda “es-selâmü aleyke ya Resulallah” diye sesler duyduğu belirtildikten sonra, İslam tarihi kaynaklarında bu hususla ilgili şu ifadeler yer almaktadır diyerek İbn Hişâm'ın *es-Sîre* ve Taberî'nin *Tarih*’inden “Resulüllah (sav), Allah (cc) ona ikram ve peygamberliği vermeyi murat ettiği zaman haceti için çıktığında uzaklaştı. Evler görünmeyinceye kadar uzaklaşır, Mekke'nin dağları arasındaki geçitlere ve vadilerin çukurlarına giderdi.”¹³⁸ şeklinde alıntı yapılmıştır. Yapılan bu alıntı ile yukarıda belirtilen Hz. Peygamber'in duyduğu sesler arasında ilişki kurulamamıştır.

İncelemeye konu olan 7. sınıf kademesindeki kitapta (7M), Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'e itirazlarını, tepkilerini dile getirirken “bu sözler Allah'tan değil, sen uyduruyorsun” dediler¹³⁹ ifadesi varken bir önceki kademedeki kitapta edilen *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı*’nda (6M2), Hz. Muhammed'e iftira atanların onu hiçbir zaman yalancılıkla suçlayamadıkları¹⁴⁰ yazılmıştır.

Hz. Muhammed'in temsil boyutunu anlatırken, geceleri ayakları şişinceye kadar namaz kıldığına yer verilmiş (8M)¹⁴¹ aynı kitabın ilerleyen sayfalarında ise itidal vurgusu yapan peygamber anlayışına değinilmiştir. 7. sınıflar için hazırlanan kitapta (7M) da benzer bir durum vardır. Zira 88. sayfada itidal vurgusu yapılırken birkaç sayfa sonra Hz. Muhammed'in, ayakları şişinceye kadar namaz kıldığı bilgisi yer almaktadır.¹⁴² Ayrıca kitaplarda Hz. Muhammed'in, ibadet hayatında aşırıya giden sahabeleri uyarırken “... Ben bazen oruç tutuyorum bazen tutmuyorum. Gece hem namaz kılıyor hem uyuyorum ve ben kadınlarla evlenirim. Bunlar benim sünnetimdir. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.”¹⁴³ diyerek uyardığı belirtilmiştir. Ayakları şişinceye kadar namaz kılan bir peygamber ile itidal vurgusu yapan bir peygamber söylemi çelişki arz etmiştir.

¹³⁷ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 41.

¹³⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 26.

¹³⁹ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 20.

¹⁴⁰ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 21.

¹⁴¹ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 55.

¹⁴² Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 88-90.

¹⁴³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 92; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 88.

Hız. Muhammed'in cesareti anlatılırken 6. sınıf kademesindeki kitapta (6M1), Medinelilerin şiddetli bir çığlık sesi duyduklarını ve Hız. Muhammed'in, Ebû Talha'nın evinin önündeki ata, eğersiz binerek sesin olduğu tarafa gittiğini ve döndüğünde korkacak bir şey olmadığını söyleyerek insanları rahatlattığı bilgisi Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'i ve Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si kaynak gösterilerek verilmiştir.¹⁴⁴ Aynı olay günlük hayatta Hız. Muhammed'in cesareti olarak bir diğer kitapta (6M2) da yer bulmuş, Buhârî'den alınarak verilmiştir.¹⁴⁵ Vâkıdî'nin *Kitâbü'l-Megâzî*'sinin kaynak gösterilerek anlatıldığı bir diğer kitapta (6T) ise bu olay, Hendek Savaşı esnasında gerçekleştiği bilgisiyle verilmiştir.¹⁴⁶ Aynı olay "cesaret" adı altında üç kitapta da yer bulmuştur. Ancak olayın Hendek Savaşı gibi insanların diken üstünde olduğu, korktuğu bir zaman diliminde gerçekleştiği bilgisi "cesaret" kavramını daha açıklayıcı kılacaktır. Bu bağlamda 6T kitabının konuyu ele alışı daha anlaşılır olmuştur. Diğer iki kitaptaki bilgi öğrenci zihinlerinde tam yer edinemeyecektir.

Kitaplarda Hız. Muhammed'den sonra örnek şahsiyetler olarak bazı sahabeye yer verilmiştir. Bunlardan Abdullah b. Mes'ûd'un Müslüman olması anlatılırken sahibinin izni olmadan Hız. Muhammed'in, küçük bir koyunu yan yatırıp dua etmesi sonucu koyundan süt gelmesi olayı anlatılmıştır.¹⁴⁷ Burada sahabînin olağanüstü bir duruma şahit olması, bu sebeple Müslüman olması anlatılmış olsa da Hız. Peygamber'in "izinsiz iş yapan biri" konumunda görülmesi peygamberin güvenilirliğiyle çelişen bir durum olarak değerlendirilebilir. Verilen bu bilginin konu bağlamında herhangi bir katkısı olmadığı için kitaplarda yer almasının uygun olmadığı söylenebilir.

2.4. Kitapların Abartılı Övgü (Olağanüstülük) Açısından İncelenmesi

İncelenen dokuz kitapta da olağanüstü diyebileceğimiz rivayetlere yer verilmiştir. Bu rivayetlerin bazıları kaynak gösterilmeden aktarılmıştır.

5M kitabında Hız. Muhammed'in sûtanneye verilmesi bahsinde "Sevgili Peygamberimiz (sav), Sa'doğullarına vardığında her şey değişmeye başladı. Önce

¹⁴⁴ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 92.

¹⁴⁵ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 87.

¹⁴⁶ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 92.

¹⁴⁷ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 125.

sütannesinin evini sonra da bütün Sa’doğullarını bolluk ve bereket sardı”¹⁴⁸ bilgisine yer verilmiştir. Aynı kitapta Abdulmuttalib torununu Ebû Talib’e emanet ederken: “Bak oğlum, ben her işimde onunla istişare eder ve işaretine göre hareket ederim. Böyle yaptığım için hep doğru sonuçlara vardım...” dediği bilgisi vardır.¹⁴⁹

İlk İslam tarihçilerinden İbn İshak’ın Hz. Muhammed hakkındaki düşüncelerine yer veren 6T kitabında, “Hz. Muhammed’in, ergenlik çağına gelince kavminin en üstün erkeği, en güzel ahlaklısı ve en iyi geçimlisi olduğuna, en iyi komşu en doğru sözlü en güvenilir kimse olduğuna Allah’ın bütün iyilikleri onda topladığına” değinilmiştir.¹⁵⁰

6M1 kitabında yer alan okuyalım etkinliğinde, İbn Sa’d’ın *Tabakāt*’ı kaynak gösterilerek aktarılan bilgi şöyledir: Hz. Muhammed, küçük yaşta halaları tarafından bir kutlama gününe götürülürmüş ve oraya varınca ortadan kaybolmuştur. Akşama doğru korkarak halalarının yanına gelip, putlara her yaklaştığında arkadan uzun boylu bir adamın belirdiğini ve ona “Ey Muhammed! Oradan hemen uzaklaş” diye seslendiğini söylemiştir. Halalarının bu yaşananlardan sonra onun özel biri olduğunu anladıkları ve bir daha ona bu konuda baskı yapmadıkları bilgisine yer verilmiştir.¹⁵¹

Hemen sınıf kademesinde her kitapta Rahip Bahira olayına değinilmiştir. Rahip Bahira olayı olağanüstü bir durum olarak değerlendirilebilir.

Hz. Muhammed’in, Hira Mağarası’nda geçirdiği sürede kendine dair birtakım olağan üstü haller gözlemlediğine yer verilen 6.sınıf kademesindeki kitapta (6M2), Hz. Muhammed’in, Mekke vadilerinde tek başına dolaşırken “Allah’ın selamı üzerine olsun ey Allah’ın elçisi!” şeklinde sesler duyduğu ve etrafına baktığında ise dağ taştan başka bir şey görmediği bilgisi kaynak verilmeden anlatılmıştır.¹⁵²

Hz. Muhammed’in, Medine’ye hicret öncesinde hakkında planlanan suikasttan haberdar olduğu, hicret için evinden çıkarken Mekkeli suikastçıların yüzüne bir avuç toprak fırlattığı, Allah’ın ona yardım ettiği ve suikastçıların onu görmesini engellediği bilgisine 7T kitabında yer verilir.¹⁵³ Aynı kademede takip edilen diğer kitapta (7M) ise

¹⁴⁸ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 17.

¹⁴⁹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 24.

¹⁵⁰ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 15.

¹⁵¹ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 17.

¹⁵² Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 27.

¹⁵³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 30.

Medine'ye hicret öncesi Hz. Muhammed'e yapılacak suikastın, Allah'ın bir mucizesi olarak, suikastçıların uykuya dalması sonucu başarıya ulaşamadığına değinilmiştir.¹⁵⁴

7M' de, Hz. Muhammed'in ve Hz. Ebû Bekir'in hicret ederken saklandıkları Sevr Mağarası'nda Hz. Ebû Bekir'in ayağını yılan ısırmasına rağmen, ayağını çekmeyerek Hz. Muhammed'i korumasına değinilmiştir. Aynı kitabın, bir sonraki sayfasında Hz. Muhammed ve Hz. Ebû Bekir'i yakalayanlara verilecek ödülü duyan Süraka'nın hemen harekete geçtiği, Hz. Muhammed'e yaklaştıkça atının ayaklarının kumlara batıp gidemediği ve bu durumun tekrar tekrar yaşanması üzerine Süraka'nın af dileyip Müslüman olduğu bilgisine yer verilmiştir.¹⁵⁵

Kaynak verilmeden hem 8. sınıf (8T), hem 7. Sınıf (7T) kitaplarında Medine'ye hicret esnasında Hz. Muhammed'in ve Hz. Ebû Bekir'in saklandığı Sevr Mağarası girişine bir örümceğin ağ örmesi ve bir güvercinin yuva yapması anlatılmıştır.¹⁵⁶ Aynı olay Hz. Muhammed'in hayatında dua ve tevekkülün yerine vurgu yapmak için, 6. sınıf kitabında (6M1), Buhârî'nin *el-Câmiu's-Sahîh*'i ve Beyhakî'nin *Delâilü'n-Nübüvve*'si kaynak gösterilerek, okuyalım etkinliğinde anlatılmıştır.¹⁵⁷

8T'de, Müslümanlara uygulanacak boykotu yazılı hale getiren müşriklerin bu metni Kâbe'nin duvarına astıkları, bu boykot metninin bir ağaç kurdu tarafından "Bismikellahümme" bölümü hariç yenildiği bilgisine yer verilmiştir.¹⁵⁸

6T'de, Hz. Muhammed'in cesareti anlatılırken, Mekke döneminde Ebû Cehil'in şehre gelen bir yabancıнын devesini satın aldığı, ancak parasını vermediği, adamın hakkını aramak için Hz. Muhammed'e başvurduğu, Hz. Muhammed'in de Ebû Cehil'in kapısına gidip adamın hakkını istediği, bunun üzerine Ebû Cehil'in içeri gidip parayı getirmesi üzerine bu duruma şaşırarak Mekkeli müşriklere Ebû Cehil'in: "O'nun (Muhammed'in) başının üstünde erkek bir deve gördüğünü ve çok korktuğunu, şayet vermezlik etseydi devenin onu yiyeceğini" ifade eden cümleler, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si kaynağıyla verilmiştir.¹⁵⁹

¹⁵⁴ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 35.

¹⁵⁵ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 36-37.

¹⁵⁶ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 30; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 24.

¹⁵⁷ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 95.

¹⁵⁸ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 21.

¹⁵⁹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 91.

“Recî Olayı ve Arıların Koruduğu Şehit” başlığında 6M1’de, Âsım b. Sâbit’in hayatı anlatılmış, pusuya düşürüldüklerinde Âsım’ın: “Allah’ım! Günün başında senin dinini koruduğum gibi günün sonunda da sen benim cesedimi koru” diye ettiği duadan sonra hainlerin saldırıları sonrası şehit edildiğine yer veren kitap, hainlerin Âsım’ın cansız bedenine yaklaştıklarında bir anda sayılamayacak kadar arının vücudunu kapladığına ve cesede yaklaşan herkesi soktuğuna değinmiş ve havada hiç bulut yokken gece yağın şiddetli yağmur sonrası yağmur damlalarıyla yeryüzüne inen meleklerin, Âsım’ın cansız bedenini bilinmeyen bir yere götürdükleri bilgisini vermiştir. Kitap bu bilgileri verirken Buhârî’nin *el-Câmiu’s-Sahîh*’i ve İbn Abdilberr’in *el-İstî‘âb*’ından yararlanmıştır.¹⁶⁰

Kitaplarda Hz. Peygamber’in ya da sahabenin olağanüstü hallerine yer vermek, sıradışı durumlar olduğu için öğrenmeyi daha kolaylaştıracak ancak dersin amaçlarından “örnek alınabilirliği” zorlaştıracaktır.

2.5. Kitapların Hazır Bulunuşluk Açısından İncelenmesi

“Yetimlerin Babası” başlığı altına 5M’de, Hz. Muhammed’in yetimler konusundaki hassasiyetine üç ayrı örnek verilerek değinilmiştir. Devletlerin yetimhane kurabildiklerini ancak yetimin başını okşayamadıkları bilgisinden sonra şefkatli anne kucağı, sıcak bir yuva özlemi çeken çocuklara el uzatmamız ve toplumda “yetimin başını okşa, fakiri doyur” değerlerini yaşatmalıyız tavsiyelerinde bulunulmuştur.¹⁶¹ 5. sınıf öğrencilerinin yaşı ve bilişsel durumları göz önüne alındığında, yukarıda bahsedilen kazanımın uygun olmadığı söylenebilir. Bu kazanım sonraki yıllarda verilmelidir.

Genel olarak kavramlara çok sık yer veren kitap (5D), Hz. Muhammed’in, gençlik yıllarında katıldığı Ficar Savaşları hakkında en geniş bilgiyi veren kitap olmuştur.¹⁶² Kitabın muhatabı çocukların yaş seviyeleri dikkate alındığında bu detaylı bilgilerin 7-8. sınıfta verilmesinin daha uygun olacağı söylenebilir.

5D’de, Hz. Muhammed’in vefatı üzerine sarsılan Müslümanlardan Hz. Ömer’in, kılıcını çekip, “Hz. Muhammed öldü” diyenlere çok sert tepki gösterdiği

¹⁶⁰ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 69.

¹⁶¹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 69-75.

¹⁶² Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 24.

bilgisine yer verilmiştir.¹⁶³ Sevginin insan psikolojisine etkisini gösteren bu bilginin 5. sınıf seviyesindeki öğrencinin hazır bulunuşluğuna uygun olmadığı söylenebilir. Ayrıca bu bilgiye diğer kademelerdeki kitaplarda da yer verilmemiştir.

Çocuk sahabeden Ümâme bint Ebi'l-Âs hakkında bilgi veren kitapta (5D), onun, Hz. Muhammed'in kızı Zeynep'in kızı olduğu, yani Hz. Muhammed'in torunu olduğu belirtilmiştir. Kitapta, Ümâme hakkında verilen son bilgi, onun Hz. Fatıma vefat ettikten sonra Hz. Ali ile evlendiğidir.¹⁶⁴ Teyzenin eşiyle evlenilebileceği olgusu 5. sınıf öğrencisinin kavrayabileceği bir bilgi değildir. Bu tür bilgiler, çocuklara bir şey kazandırmayacağı gibi olumsuz düşüncelere de yol açabilir.

¹⁶³ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 43.

¹⁶⁴ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 132.

3. KAYNAKLAR AÇISINDAN KİTAPLAR

Hedef kitlesi çok büyük olan bu kitapların aktardığı bilgilerin doğru anlaşılması için; “olayları nasıl ele aldığı”, “hangi kaynaklara başvurduğu”, “kitaplardaki atıf skalası” gibi problemlerin açıklığa kavuşturulması önemlidir.

3.1. Aynı Olay Hangi Kaynağa Baş Vurularak Nasıl Ele Alınmış

Bu bölümde her kitabın birinci ünitesinde yer alan konular incelenmiştir. Kitapların, aynı olayı nasıl ele aldığı, hangi kaynağı kullandığı tespit edilmiştir.

3.1.1. Fil Vakası

Konuya dört kitap yer vermiştir. *DİA*’nın kaynak gösterildiği 5D kitabında, Fil Vakası okuma metni olarak yer almış ve Fil Suresi mealı de verilmiştir.¹⁶⁵ Kaynak verilmeden Hz. Peygamber’in doğumundan kısa bir zaman önce gerçekleşen olay olarak ele alınan 5M kitabında da Fil Suresi ile konu desteklenmiştir.¹⁶⁶ Bilgi Sandığı Başlığı ile konunun anlatıldığı 6M2 kitabında, İbn Sa’d’ın *Tabakāt*’ı kaynak gösterilmiş olup Fil Suresi mealine yer verilmemiştir.¹⁶⁷ İbn Sa’d’ın *Tabakāt*’ının kaynak gösterildiği 6M1 kitabında ise olay, Bilgi Kutusu adı altında anlatılmış, Fil Suresi’nin bununla ilgili olduğu bilgisine yer verilmiş ancak mealine değinilmemiştir.¹⁶⁸

3.1.2. Peygamberimizin Doğumu

Tüm kademelerde oldukça sade bir biçimde yer verilen Hz. Peygamber’in doğumu, 6T kitabında İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’si kaynak gösterilerek yazılmış olup¹⁶⁹ diğer kitaplarda kaynak verilmeden anlatılmıştır. “Henüz kimse bundan (Peygamber olmasından) haberdar olmasa da onun sıradan bir çocuk olmadığı seziliyordu.” diyerek

¹⁶⁵ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 13-14.

¹⁶⁶ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 14-15.

¹⁶⁷ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 17.

¹⁶⁸ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 13.

¹⁶⁹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 10.

yaklaşımında bulunan 6M2 kitabı¹⁷⁰ dışında tüm kitaplarda olağan üstü anlatımlara yer verilmemiştir.

3.1.3. Peygamberimizin Sütanneye Verilmesi

Arabistan'daki sütanneye verilme geleneğine değinen kitapta (5M), sütannelere para ve çeşitli hediyeler verilerek hizmetlerinin karşılığının verildiği ifade edilmiş, sütannelik meslek olarak algılanmıştır. Babası vefat ettiği için ücretlerini alamayacakları kaygısıyla sütannelerin Hz. Muhammed'i almak istemedikleri açıklamasına değinen kitap, Sa'doğullarından Halime'nin yetim Muhammed'i almasıyla önce evinin sonra kabilesinin bolluk ve berekete erdiği bilgisini vermiştir.

İki sene sonra Halime ve kocasının Hz. Muhammed'i Mekke'ye götürdüğü ancak Mekke'de veba salgını olduğu, küçük çocuğu tehlikeye atmamak için de Halime ve kocasının geri döndüğü¹⁷¹ kaynak verilmeden anlatılan 5M kitabında, salgından sonra teklifin kimden geldiği bilgisine yer verilmemiştir.

Hem havasının iyi gelmesi hem de daha iyi, fasih Arapça konuşmaları sebebiyle Mekke'de sütanneye verme geleneği olduğunu belirten kitap (5D), yetim olması sebebiyle sütannelerin Hz. Muhammed'i almak istemediklerine değinir. Sa'doğullarından Halime ve kocasının Hz. Muhammed'i almasıyla evlerine bolluk geldiği belirtilmiştir. Hz. Peygamber, iki yıl sonra annesine getirilmiş ancak veba salgını sebebiyle annesi Âmine, onun bir süre daha sütannesinde kalmasına karar vermiştir. Konuyla ilgili İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Sa'd 'ın *Tabakât*'ı ve İbrahim Sarıçam'ın *H. Muhammed ve Evrensel Mesajı* kaynak gösterilmiştir.¹⁷² Burada, öğrencinin yaşı ve hazır bulunuşluğu göz önüne alındığında öğrencide sanki annesi ona bakmak istemiyor izlenimi oluşmaktadır.

6M2'de dönemin geleneklerine değindikten sonra Sa'doğulları'ndan Halime'ye verilen Hz. Muhammed'in, bulunduğu yerde bereket kaynağı olduğu ifade edilmiştir. İki yaşına gelince Hz. Peygamber'i, annesi Âmine'ye getiren sütanesi Halimenin; dedesi ve annesinin rızasını alarak Mekke'de salgın hastalık olduğu için

¹⁷⁰ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 16.

¹⁷¹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 17.

¹⁷² Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 15-16.

onu geri götürdüğü ve iki yıl sonra annesine teslim ettiği bilgisi kaynak verilmeden aktarılmıştır.¹⁷³

Sütanne geleneğine sebepleriyle değinilen 6M1 kitabında Hz. Muhammed'in annesi Âmine'den hiç bahsedilmemiştir. Kitapta yer alan bilgiye göre sütanne arayışına giren Abdulmuttalib, onu sütanneye teslim eden Abdülmuttalib, iki yıl sonra salgın sebebiyle Halime'nin isteği üzerine, iki yıl daha sütanneye teslim eden yine Abdulmuttalib'tir. Gelişi ile Halime'nin hanesine bolluk, bereket geldiği bilgisi ile de Hz. Peygamber'in özel olduğu vurgulanmak istenmiştir. Konu için İbn Hişâm'ın *es-Sîre* 'si kaynak gösterilmiştir.¹⁷⁴

İncelenen 6T kitabında da gelenek vurgusu yapılmış, sebepleriyle bu durum açıklanmıştır. Hz. Muhammed'i almasıyla evine huzur, neşe, bolluk ve bereket gelen Halime'ye değinilmiş, Halime'nin kocası Haris'in de bunu tespit ettiği düşüncesine "Allah'a hamd olsun ey Halime! Muhakkak ki sen mübarek bir çocuk aldın" diyerek yer verilmiştir. Kitapta, çocuk bakımı üzerine anlaşmanın iki anne arasında yapıldığı, anlaşma süresi olan iki yıl sonunda Halime'nin Hz. Peygamber'i getirdiği ancak Mekke'deki salgın hastalık sebebiyle çocuğun iki yıl daha yanında kalmasını teklif ettiği bilgisi yer alır. Âmine'nin de bu düşüncüyü yerinde bulması ile Hz. Muhammed'in dört yaşına kadar sütannesinin yanında kaldığı İbn Hişâm'ın *es-Sîre* 'si kaynak verilerek anlatılmıştır.¹⁷⁵

7M kitabında, Ebû Leheb'in cariyesi Süveybe Hanım ile konuya giriş yapılmış ve Mekke'deki sütanne geleneğine sebepleriyle değinilmiştir. Hz. Peygamber'in de bu geleneğe binaen sütannesini Halime Hanım'a verildiği, iki yılın sonunda onu teslim için gelen Halime Hanım'ın Mekke'deki veba salgınına ileri sürerek, Âmine Hanım'dan iki yıl daha Hz. Peygamber'e bakmak için izin istediği bilgisine yer verilmiştir. Âmine Hanım'ın çocuğun sağlık ve geleceğini düşünerek bu teklifi kabul ettiği ve çocuğun iki yıl daha sütannede kaldığı kaynak verilmeden anlatılmıştır.¹⁷⁶ Bu kitapta, Süveybe Hanım, Halime Hanım ve Âmine Hanım ifadeleri ile hür köle ayrımı yapılmadan kadına verilen değer dikkat çekmektedir.

¹⁷³ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 16.

¹⁷⁴ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 13-14.

¹⁷⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 11.

¹⁷⁶ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 12-13.

7T kitabında, Mekke’deki yaygın sütanne âdetine sebepleriyle değinilerek Hz. Muhammed’in Amine ile birlikte Abdülmuttalip tarafından Halime’ye verildiği belirtilir. Bu sebeple evine bolluk, bereket, neşe ve huzur gelen Halime’nin, iki yılın sonunda çocuğu geri getirdiğinde, Mekke’de salgın hastalığın olduğu, bu sebeple Âmine’ye küçük yavruyu bir müddet daha bakmak için teklifte bulunduğu değinilmiştir. Âmine’nin de bu teklife olumlu cevap vermesi üzerine küçük çocuğun iki yıl daha süt annede kaldığı açıklanmıştır. Bu bilgilerde İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’si kaynak verilmiştir.¹⁷⁷

8M kitabında, kaynak gösterilmeden konu ele alınmış, Mekke’deki süt anne geleneği sebepleriyle açıklanmıştır. Hz. Muhammed’in, dört yaşına kadar süt annesi Halime’nin yanında kaldığı bilgisiyle yetinilmiş ve oldukça özet bir bilgi verilmiştir.¹⁷⁸

8T kitabında, Ebû Leheb’in cariyesi Süveybe’nin Hz. Muhammed’i kısa bir süre emzirdiği bilgisinden sonra Hz. Peygamber’in, Mekke’deki geleneğe uygun olarak Sa’doğulları’ndan Halime’ye verildiğine değinilmiştir. Halime’nin yetim çocuğu almadaki tereddüdünün de yer aldığı kitapta, Hz. Muhammed’i aldıktan sonra Halime’nin evine neşe, huzur, bolluk ve bereket geldiği açıklaması yapılmıştır. İki yaşını dolduran Hz. Peygamber’in annesine teslim için getirildiğinde, bir süre daha Halime’nin yanında kalması teklifini Âmine’nin yaptığı belirtilmiştir. Kitap bu bilgileri İbn İshak’ın *es-Sîre*’sini kaynak göstererek vermiştir.¹⁷⁹

3.1.4. Peygamberimizin Annesi Amine’nin Vefatı

Konu hakkında detaylı bilgi, 5M kitabında verilmiştir. Hz. Muhammed’e hem akrabalarını tanıtmak hem de babasının kabrini ziyaret etmek amacıyla Medine’ye yapılan zor ve yorucu yolculuk, hikâye tarzında anlatılmış, küçük Muhammed’in özel olduğunu hissettirecek “Bu zorlu yolculukta en küçük şikâyeti olmamıştı.”, “Büyük ve küçüklerle ilişkilerinde, konuşmalarında, şakalaşmalarında, her davranışında ayrı bir güzellik ve incelik vardı. Onun her hareketi ahlaki sınırlar içinde olduğu için burada da kendini fark ettirmişti...” gibi cümlelere yer verilmiştir. Kaynak olarak, Ebû Nuaym İsfahânî’nin *Delâilü’n-nübüvve* ve Zürcânî’nin *Şerhu’l-Mevâhibi’l-Ledünniyye* adlı

¹⁷⁷ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 11.

¹⁷⁸ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 14.

¹⁷⁹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 11.

eserine başvurulmuştur.¹⁸⁰ Her sınıf kademesinde okutulan kitaplarda, Amine'nin vefatına değinilmiştir. Ancak bu konuda, kitapların bir kısmı kaynak gösterirken bir kısmı kaynak vermeden konuyu ele almıştır. Tespit edilen kaynaklar şunlardır: İbn Sa'd, *Tabakât*¹⁸¹ ; İbn İshâk, *es-Sîretü'n-nebeviyye*¹⁸²; Suyûtî, *Hasâisü'l-kübrâ*¹⁸³ .

Âmine'nin vefat etmeden önce “Ah benim sevgili yavrum! Her yeni eskiyecek! Ben de öleceğim! Ne mutlu bana ki senin gibi nurlar nuru bir gül goncası bırakarak göçüyorum bu dünyadan.” dediğine,¹⁸⁴ bir başka kitapta da “Her hayat sahibi ölecek, her yeni eskiyecek, her büyüyen yok olacak, ben de öleceğim. Ne mutlu bana ki senin gibi bir hatıra bırakarak gidiyorum.”¹⁸⁵ dediğine yer verilmiştir.

3.1.5. Peygamberimiz Dedesinin Yanında

5M kitabında konuya diğer kitaplardan daha geniş yer verilmiş ve zaman zaman abartılı övgü yapılmıştır. Mekke'nin ileri gelenlerinin katıldığı, devlet işlerinin görüşüldüğü mecliste dedesinin yanında olan küçük Muhammed'in meclisten çıkarılması gerektiğini söyleyen Mekke'nin ileri gelenlerine Abdülmuttalip: “...O, her zaman büyük insan gibi davranıyor, o kadar akıllı ve ileri görüşlü ki ümit ederim bir gün çok büyük bir adam olacak! Toplantımıza katılması bizim için bir şereftir!” dediği, başka bir olayda da yağmur duasına çıkan halkın Abdülmuttalib'e gittiği yere bolluk ve bereket getiren torununu da getirmesini rica ettikleri ve Abdülmuttalib'in torunu ile beraber yağmur duasına katılıp ellerini kaldırıp dua ettiği “...Sevgili torunum Muhammed'im hürmetine bize yağmur yağdır” diye dua edip küçük Muhammed'in de dua etmesiyle bir anda havanın bulutlandığını ve şiddetli bir yağmur yağdığı bilgisine yer verilmiştir. Ebû Talib'in yeğenini kendine bırakmasını istediğinde Abdülmuttalib ona: “...Bak oğlum ben her işimde onunla istişare eder ve işaretine göre hareket ederim. Böyle yaptığım için hep doğru sonuçlara vardım. Şimdi de kendisi ile konuşayım...” dediği anlatılmıştır. Kitap konu hakkında bilgi verirken; İbn Sa'd'ın, *Tabakât*'ı, İbn Hişâm'ın *es-Sire*'si, Belâzûrî'nin *Ensâbu'l Eşrâf*'ı, Ebû'l-Ferec İbnü'l

¹⁸⁰ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 18-19.

¹⁸¹ Çamyar, 5. *Sınıf Ders Kitabı*, 19.

¹⁸² Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 11.

¹⁸³ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 13.

¹⁸⁴ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 20.

¹⁸⁵ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 13.

Cevzî'nin *el- Vefâbi Ahvâli'l Mustafâ'sı* ve Beyhâkî'nin *Delâilü'n-nübüvve'sinden* yararlanmıştır.¹⁸⁶ Yaşı itibariyle sınırlı yetiye sahip bir çocuğa yapılacak her işte danışma, onun işaretine göre hareket etme, çocuğun saf ve masumlüğünün bir nevi fal oku gibi kullanıldığını düşündürebilir.

Konuya kısa değinen 5D kitabında, İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si* ve İbn Sa'd'ın *Tabakât'ı*,¹⁸⁷ 6T, 7T ve 8T kitaplarında İbn İshak'ın *es-Sîre'si*¹⁸⁸ kaynak gösterilmiştir. Kaynak gösterilmeden de konunun anlatıldığı görülmüştür.

3.1.6. Amcasına Emanet, Şam'a Yolculuk ve Rahip Bahira

Hiz. Muhammed'in, dedesinin vefatından sonra amcası Ebû Talib'in yanında kaldığı bilgisi her kademedeki kitapta yer almıştır. Ancak 5M kitabında, İbn Seyyidünnâs, Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el- Ya 'merî'nin *Uyûnü'l-eser fî fûnûni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer* adlı eseri kaynak verilerek yüceltmeci yaklaşım gösterilmiştir. Esere göre Ebû Talip yeğenin elinin dokunduğu her şeyin bereketlendiğinin farkındaydı ve sofraya konan yemeğin az olduğu bir gün: "Durun! Önce sevgili yeğenim başlasın! O'nun başladığı yemek, bir başka lezzetlenip bereketleniyor. Haydi güzel yeğenim önce sen başla." dediği ve Hiz. Peygamber'in yemekten bir lokma aldıktan sonra yemeğin herkese yettiği bilgisine yer verilmiştir.¹⁸⁹ Konuyla ilgili kaynak olarak 6T'de İbn Kesîr'in *es-Sîretü'n-nebeviyye'si* ve Buhârî'nin, *el-Câmiu's-Sahîh'i*¹⁹⁰ 6T ve 7T'de İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n-nebeviyye'si*,¹⁹¹ 6M1'de İbn Sa'd'ın *Tabakât'ı* ve Belâzûrî'nin, *Ensâbu'-Eşrâf'ı*,¹⁹² 7M'de Ahmed b. Hanbel'in *Müsned'i*¹⁹³ ve 8T'de İbn İshak'ın, *es-Sîretü'n-nebeviyye'sine*¹⁹⁴ başvurulmuştur.

¹⁸⁶ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 21-25.

¹⁸⁷ Çamyar, 5. Sınıf Ders Kitabı, 20.

¹⁸⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 12; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 12; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 12.

¹⁸⁹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 25-26.

¹⁹⁰ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 12.

¹⁹¹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 12; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 12.

¹⁹² Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 14.

¹⁹³ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 13.

¹⁹⁴ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 12.

5.sınıf kademesinde takip edilen iki kitapta da Rahip Bahira'ya yer verilmiştir. 5D kitabında, Bahira'nın kervanı takip eden bulutlardan hareketle kervan ile ilgilendiği, çocuk yaşta olmasına rağmen Muhammed'in, Bahira'nın dikkatini çektiği ve ona putlar hakkında bazı sorular sorduğu yer almıştır. Hz. Muhammed'in bu sorulara, putlardan nefret ettiği yönündeki cevabı sonrasında Bahira, Ebû Talib'e, İncil'de müjdelenen son peygamberin vasıflarını bu çocukta gördüğünü ve Şam'da Yahudilerin ona zarar vermesinden endişe ettiğini dile getirdiği yönündeki bilgiler İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Sad'ın *Tabakât*'ı ve İbrahim Sarıçam'ın *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* kaynak verilerek anlatılmıştır.¹⁹⁵ 5M kitabında konu, daha çok o dönemdeki yolculuğun zorluklarından bahsedip kısa bir şekilde ele alınmıştır. Kitaba göre Hz. Muhammed Busra şehrinde hâl ve tavrıyla herkesin dikkatini çekmiştir. Bahira adındaki rahip Hz. Muhammed'e sorular sormuş, verdiği cevaptan, onun İncil'de bahsedilen peygamber olduğunu anlamıştır. Neticede amcası Ebû Talib'i, çocuğu Şam'a götürmemesi konusunda uyarılmış, Ebû Talip de bu uyarıyı dikkate alıp Şam'a gitmemiştir. Kitapta verilen bu bilgiler için Ebû Ca 'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et Taberî'nin, *Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eseri kaynak verilmiştir.¹⁹⁶ Bu kitapta, daha çocuk yaşta olan Hz. Muhammed için kullanılan "İncil'de bahsedilen son peygamber olduğu" cümlesi dikkat çekmiştir.

6. sınıf kademesinde takip edilen üç kitabın yalnız birinde konu ele alınmıştır. 6T kitabına göre Hz. Muhammed, ticaret için Şam'a gidecek olan amcası Ebû Talib'den kendisini de götürmesini istemiştir. Yeğenin ısrarına dayanamayan Ebû Talib, Hz. Muhammed'i Şam'a götürmeye karar vermiştir. Kervanın konakladığı Busra denen yere geldiklerinde, burada Bahira adındaki rahip Hz. Muhammed'de son peygamberde bulunan alametleri görmüştür ve Ebû Talib'e çocuğu Şam'a götürmemesini, Yahudilerin ona zarar verebileceklerini söylemiştir. Amcası da işini erken bitirip yeğeniyle Mekke'ye dönmüştür.¹⁹⁷ Aynı kitapta Hz. Peygamber'in, cahiliye toplumunun yanlış inançlarından her zaman uzak durduğunu desteklemek için tekrar Şam yolculuğuna değinilmiştir. Kitaba göre Şam yolculuğunda Busra'da konakladıklarında, Bahira, Hz. Muhammed'in yanına gelmiş ve ona bazı sorular

¹⁹⁵ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 23.

¹⁹⁶ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 28.

¹⁹⁷ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 13.

soracağını söylemiştir. Bahira, Muhammed'in kavminin Lat ve Uzza'ya yemin etiklerini bildiğinden o da Lat ve Uzza'ya yemin etmiş bunun üzerine Muhammed "Lat ve Uzza'ya yemin ederek benden bir şey sorma. Vallahi ben onlardan nefret ettiğim kadarıyla hiçbir şeyden nefret etmem" diyerek tepki göstermiştir.¹⁹⁸ Kaynak olarak İbn İshak'ın *es-Sîre*'si ve İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sine başvurulmuştur.

7. sınıf kademesinde takip edilen iki kitabın yalnız birinde (7T) bilgi notu olarak paylaşılan konuda; manastır rahibi Bahira'nın, içinde Hz. Muhammed'in de bulunduğu kervanı yemeğe davet ettiği ve İncil'de yer alan bazı bilgilerden hareketle küçük çocukta son peygamberde bulunan alametleri gördüğü ve bunu Ebû Talib'e söylediği belirtilmiştir. Şam'a gittiği takdirde Yahudilerin çocuğa zarar verebileceği uyarısını Ebû Talib dikkate almış ve hızlıca işini bitirip Mekke'ye dönmüştür.¹⁹⁹ Kaynak olarak İbn İshak'ın *es-Sîre*'si ve İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si gösterilmiştir.

8.sınıf kademesinde takip edilen 8M kitabında konuya hiç yer verilmezken 8T kitabında konu, İbn Kesîr' in *es-Sîre*'sinden yararlanılarak işlenmiştir. Şam yolculuğunda kervanın konakladığı Busra kasabası rahibi Bahira'nın aldığı eğitim sonrası yakın zamanda bir peygamberin geleceğine olan inancına değinilmiştir. Güneş ile yolcu arasında perde gibi duran ve kervanla birlikte hareket eden bulutun Bahira'nın dikkatini çektiği ve kervandakileri yemeğe çağırdığı, ancak gelenler arasında son peygamberin vasıflarını taşıyan kimseyi göremeyince, geride kalıp kervandaki eşyaların başında duran çocuğun da yemeğe gelmesini istediği aktarılmıştır. Esere göre Bahira tavırlarıyla diğerlerinden farklı olduğunu düşündüğü çocuğun amcasını ayrı bir odaya çağırmış ve ondan Hz. Muhammed'in soyu, ailesi ve özellikleri ile ilgili bilgi almış ve sonrasında amcasını Şam'daki Yahudilerin çocuğa zarar verebileceği konusunda uyarmıştır. Uyarıyı dikkate alan Ebû Talib de mallarını satıp Mekke'ye dönmüştür.²⁰⁰ Kitapta, Bahira'nın "yakın zamanda peygamber geleceğine olan inancı" dikkat çekmiştir.

¹⁹⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 15.

¹⁹⁹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 12.

²⁰⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 13.

3.1.7. Ficar Savaşına Katılması

Hiz. Peygamber'in gençlik yıllarında katıldığı bu savaş hakkında 5D kitabında; Kâbe'yi ziyaretin de o zamana rastladığı "Haram Aylar" tanıtılmış ve haram aylarda yapılan savaşlara niçin Ficar dendiğı açıklanmıştır. Kureyş ile Hevazin kabileleri arasında çıkan Ficar Savaşı'nda Hiz. Peygamber'in, düşman tarafından atılan okları toplayıp amcalarına verdiği, onların eşyalarını koruduğı, düşmanla herhangi bir çarpışmaya girmediğı bilgisi İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı ve İbrahim Sarıçam'ın *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* kaynak verilerek anlatılmıştır.²⁰¹

6. sınıfa gelindiğinde takip edilen 6T de, Hılfü'l- Fudûl'un kurulduğu dönemde toplumda yaşanan haksızlıkları anlatırken, özellikle Ficar Savaşları olarak bilinen kabile savaşları sonrası, insanların can ve mal güvenliklerinin kalmadığı bilgisi verilmiştir. Ancak, Hiz. Muhammed'in bu savaşlara dâhili ile ilgi hiçbir bilgi verilmemiştir.²⁰²

8. sınıfta takip edilen iki kitapta da konu ele alınmıştır. Haram Aylar'ın tanımının yapıldığı 8T de, Kureyş ve Hevazin kabileleri arasında yapılan 4. Ficar Savaşı'na Hiz. Peygamber'in, düşman oklarını amcalarına vererek katıldığı bilgisi İbn Hişâm'a dayanarak yer almıştır.²⁰³ Ficar Savaşı'nın tanımının yapıldığı 8M de, kaynak gösterilmemiş, Mekke'deki son Ficar Savaşı'na Hiz. Peygamber'in yirmili yaşlarda katıldığı, ancak savaşmadığı, atılan okları toplayıp amcalarına verdiği bilgisi verilmiştir.²⁰⁴ Diğer kitaplarda konuya yer verilmemiştir.

3.1.8. Erdemliler Birliği'ne Katılması

5D kitabında; Ficar Savaşı sonrası toplumda asayiş ve güvenliğin bozulmasının, bazı duyarlı kimseleri bir araya ittiğı ve Hiz. Peygamber'in amcası Zübeyr'in çağrısı üzerine Mekke'nin bazı ileri gelenlerinin, Abdullah b. Cüd'an'ın evinde toplandıkları bilgisi verilmiştir. Hiz. Peygamber ve amcasının da katıldığı bu toplantıda haksızlığa uğrayanların yanında olacaklarına dair karar alınıp yemin edildiğı belirtilmektedir. Yıllar sonra peygamberimizin bu cemiyet hakkında övgüyle bahsettiğı, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i kaynak verilerek

²⁰¹ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 24.

²⁰² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 18.

²⁰³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 14.

²⁰⁴ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 16.

anlatılmıştır. Kitap konuyu açıklarken İbn Hişâm'ın *es- Sîre*'si yanında, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı, İrfan Yücel'in *Peygamberimizin Hayatı* ve İbrahim Sarıçam'ın *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*'ndan yararlanmıştır.²⁰⁵ Konuyu çok kısa ele alan 5M kitabı, Hiz. Peygamber'in risaletten önce de sosyal olduğunu desteklemek için, İbrahim Sarıçam'ın *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*'nı kaynak vermiştir. Hilfü'l- Fudûl adı verilen topluluğun, haksızlığa uğrayanların hakkını aradığı ve peygamberimizin de bu oluşumun içinde bulunduğu bilgisi verilmiştir.²⁰⁶

Hiz. Peygamber'in gençlik yıllarında, döneminin sivil toplum kuruluşu diyebileceğimiz Hilfü'l-Fudûl Cemiyetine katılmasını iyilik çağrısı olarak nitelendiren 6M2 kitabında, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si kaynak gösterilirken²⁰⁷ 6M1 kitabında İbn Kesîr'in *es-Sîre*'sinden yararlanılmış ve konunun pekişmesi için drama yöntemiyle etkinlik planlanmıştır.²⁰⁸ Aynı kademede takip edilen son kitapta ise dönemin olumsuz davranışları anlatılmış, yaşanan olumsuzluklardan rahatsız olanların da olduğunu ve bu olumsuzlukların engellenmesi için çalışmalar yaptıkları bilgisi verilmiştir. Hiz. Peygamber'in de gençken, tarafını bu oluşumdan yana gösterdiği İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve İbn Kesîr'in *es- Sîre*'si kaynak verilerek işlenmiştir.²⁰⁹

Oluşumu sosyal sorumluluk olarak adlandıran 7M kitabında, İbnü'l-Cevzî'nin *el Vefâ bi ahvâli'l- Mustafâ* adlı eserine başvurulmuştur.²¹⁰ Toplumdaki olumsuz durumlardan rahatsız olan iyi insanların oluşturduğu "Erdemliler Anlaşması/ Yemini" topluluğuna Hiz. Peygamber'in genç yaşında katıldığı bilgisi için, *İbn Hişâm'ın es-Sîre*'sinden yararlanılmıştır.²¹¹

Kaynak belirtmeden, Hilfü'l-Fudûl'un Ficar Savaşları'ndan kısa bir süre sonra kurulduğu bilgisini vermiş olan 8M kitabı, Hiz. Peygamber'in "Erdemliler Topluluğu" içinde yer aldığına değinmiştir.²¹² Topluluğun en genç üyesinin Hiz. Muhammed olduğu ifade edilen 8T kitabında, topluluğun kuruluş amacına da yer verilmiştir. "Hiz. Peygamber (sav), bu topluluğa niçin katıldığına ilişkin düşüncelerini şöyle ifade

²⁰⁵ Çamyar, 5. Sınıf Ders Kitabı, 24.

²⁰⁶ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 29.

²⁰⁷ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 21.

²⁰⁸ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 17-18.

²⁰⁹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 18-19.

²¹⁰ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 14.

²¹¹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 12.

²¹² Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 16.

etmiştir.” diyerek İbn Hişâm’ın *es-Sîresi*’ni kaynak göstermiş ve şu hadise yer vermiştir: “Ben, Abdullah bin Cud’an’ın evinde bir antlaşma yapılırken bulundum ki bu antlaşmayı güzel ve kızıl develere değişmem. İslam’da da böyle bir antlaşmaya çağrılısam derhal kabul ederim.”²¹³ Burada yer verilen hadis, topluluğun önemi ile alakalıdır. Hz. Peygamber’in bu topluluğa niçin katıldığı sorusunun cevabı açıklanmamıştır.

Peygamberimizin Erdemliler Birliğine katılması konusunda detaylı bilgi ve daha çok kaynak, 5. sınıf seviyesinde yazılan kitaplarda olmuştur.

3.1.9. Kâbe Hakemliği

Kâbe’nin çeşitli sebeple tamir edilmesi gerektiği ve bu tamir esnasında Hacerü’l-Esved adı verilen taşın yerine yerleştirilmesi hususunda ihtilaf çıktığına dair bilgiye 5M kitabı hariç diğerlerinde yer verilmiştir. 5M kitabında konu yer almamıştır. Kitaplarda; Hz. Peygamber’in olayı çözmek için istediği nesne konusunda, Hacerü’l - Esved taşının öneminin açıklanması ve baş vurdukları kaynaklar hususunda farklılık vardır. Hz. Peygamber’in olayı çözmek için orada bulunanlardan örtü istediğini belirten kitapların (6T, 7T, 7M)²¹⁴ yanında ridasını (5D)²¹⁵ veya hırkasını çıkarıp yere serdiği (6M2, 6M1, 8M,8T)²¹⁶, taşı onun üzerine koyduğunu ifade eden kitaplar da vardır. İki kitap (6M2, 6M1), Kâbe’nin inşa edildiği ilk zamandan kaldığı için bu taşın önemli olduğunu vurgulamıştır.²¹⁷ Kaynak olarak; İbn İshak’ın *es-Sîre*’si²¹⁸, İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’si²¹⁹, İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ı²²⁰, Taberi’nin *Tarih*’i²²¹ ve M. Asım

²¹³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 14.

²¹⁴ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 21; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 13; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 15.

²¹⁵ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 25.

²¹⁶ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 23; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 22; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 16; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 80.

²¹⁷ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 23; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 21.

²¹⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 21; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 13.

²¹⁹ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 22; Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 21.

²²⁰ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 23; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 22.

²²¹ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*, 15; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 13.

Köksa'ın *Hız. Muhammed ve İslamiyet*'i²²² verilmiştir. 8. sınıf kademesinde takip edilen 8T kitabında konu, kronolojik olarak değil, tematik hazırlanan üçüncü ünite de "Peygamberimiz ve Sosyal Hayat" bölümünde ele alınmıştır.

3.1.10. Hız. Hatice ile Evliliği

Konunun kısaca ele alındığı 5D kitabında, Hız. Hatice'nin, Hız. Peygamber'e iş teklif ettiği, bu süreçte Hız. Peygamber'e hayran kaldığı ve evlenme teklifinde bulunduğı kaynak verilmeden anlatılmıştır.²²³

Hız. Hatice'nin daha önce iki evlilik yaptığı bilgisine de yer verilen 6M2 kitabında, mali sıkıntılar yaşadığı için Ebû Talib'in Hız. Hatice'ye giderek yeğenine iş vermesini istediğı belirtilmektedir. Kitaba göre teklifi kabul eden Hız. Hatice, kervanın sorumluluğunu Hız. Peygamber'e vermiş ve büyük bir kârla dönen Hız. Muhammed'e evlilik teklif etmiştir. Ancak bu teklifi, aracı vasıtasıyla mı yoksa bizzat kendisi mi yaptığı konusunda bilgi verilmemiştir. Kitap, kaynak olarak da İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ına başvurmuştur.²²⁴

İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ının kaynak gösterildiğı 6M1 kitabında, "Tahire" olan Hız. Hatice'nin, kervanını Hız. Peygamber'e teslim ettiği, bu süreçte daha iyi tanıdığı Hız. Muhammed'e aracı vasıtasıyla evlilik teklifinde bulunduğı bilgisine yer verilmiştir.²²⁵

Hız. Hatice'nin toplumdaki yerine değindikten sonra ticari işlerini yürütmek için Hız. Muhammed'e ortaklık teklif ettiği bu teklifi kabul eden Hız. Muhammed'i daha yakından tanıma fırsatı olduğı ve ona bizzat kendinin evlenme teklif ettiği bilgisi verilen 6T kitabında, Hız. Peygamber bu teklifi ailesine danışarak kabul etmiş, amcası Hız. Hamza, Hız. Hatice'yi aile büyüklerinden istemiştir. Nikâhtan sonra düğün yapılmış ziyafetler verilmiştir. Kitap bu bilgiler için İbn İshak'ın *es-Sîre*'si, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve Taberi'nin *Tarih* adlı eserine başvurmuştur.²²⁶ Tarih-i Taberi'nin ilgili cildinde Hız. Hatice'yi aile büyüklerinden isteyen kişinin Ebû Talib olduğı ifade edilmektedir. Hız. Hamza için ise nikâh kıyılırken Hız. Peygamber'in yanında Ebû Talib

²²² Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 80.

²²³ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 26.

²²⁴ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 25.

²²⁵ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 24.

²²⁶ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 22.

ile beraber bulunduğu bilgisi yer almaktadır.²²⁷ 6T kitabında verilen bilgi ile kaynaktaki bilgi örtüşmemektedir.

İbn Sa'd kaynak gösterilerek, amcası Ebû Talib'in yanında ticaret işlerini öğrenen Hz. Muhammed'in yirmi beş yaşında iken, zengin tüccar Hz. Hatice'nin kervanında görev aldığı ve Hz. Hatice'nin, Hz. Muhammed'in ahlakından çok etkilenecek ona evlenme teklif ettiğini belirten 7M kitabı, Hz. Peygamber'in ailesine danıştıktan sonra bu teklife evet dediğini ve bu evliliğin yirmi beş yıl mutlu bir şekilde sürdüğüne yer vermiştir.²²⁸

İncelenen 7T kitabına göre kendine güvenilir bir ortak arayan Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in güvenilirliğini duymuş ve ona iş teklif etmiştir. Hz. Muhammed yapılan teklifi kabul etmiş ve Hz. Hatice adına ticaret yapmıştır. Hatice (ra), hem bu ticaretten memnun kalmış hem de Hz. Muhammed'in ahlakından etkilenmiş ve araçlarla evlilik teklif etmiştir. Hz. Muhammed de amcalarının onayını aldıktan sonra yapılan teklifi kabul etmiş ve evlilik gerçekleşmiştir. Kitap, bu bilgileri İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si* ve Taberî'nin *Tarih'*ine başvurarak vermiştir.²²⁹

Konunun kaynak verilmeden ele alındığı 8T kitabında ise, Kureyş Kabilesi'nin zengin kadınlarından Huveylid kızı Hz. Hatice'nin kervanını Suriye'ye götürmesi için Hz. Muhammed ile anlaştığı, Hz. Muhammed'in yaptığı ticaretten çok hoşlanan Hz. Hatice'nin bir süre daha Hz. Muhammed'i gözlemledikten sonra ona evlenme teklif ettiği bilgisine yer verilmiştir. Aile büyüklerinin onaylaması sonucu bu evliliğin gerçekleştiği ifade edilmiştir.²³⁰

3.1.11. İlk Vahiy

Hz. Peygamber'in kırk yaşına geldiğinde kendisine Allah tarafından risalet verildiği bilgisi ile konuyu özetleyen 5M kitabında kaynak verilmemiştir.²³¹ Hz. Peygamber'in, toplumun kötü davranışlarından rahatsız olduğu ve bu sebeple gençlik yıllarında Mekke yakınlarında bulunan Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na gittiği, otuz beş yaşından itibaren de bunun sıklaştığı, ramazan ayını burada geçirdiği bilgisi verilen

²²⁷ Taberî, *Târîh-i Taberî* (İstanbul: Sağlam Yayınevi, ts.), 3/56-58.

²²⁸ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 14.

²²⁹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 13.

²³⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 14-15.

²³¹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 30.

5D kitabına göre, Hz. Peygamber burada Allah'ın birliğini düşünüyordu. 610 yılı ramazan ayında Cebrail geldi “Oku” diye seslendi. Hz. Peygamber çok korktu ve ben okuma bilmem, dedi. Bu diyalog üç kere tekrarlandıktan sonra Hz. Peygamber, ne okuyayım diye sorunca Cebrail Alak Suresi'nin ilk beş ayetini indirdi. İlk vahyi aldıktan sonra Hz. Muhammed endişe ve telaşla evine gitti, bir süre dinlendi sonrasında başından geçenleri eşine anlattı ve eşi Hz. Hatice onu teselli ederek amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka Hz. Peygamber'e İsa'nın haber verdiği son peygamber olduğunu, gördüğü meleğin Cebrail olduğunu ve yurdundan çıkarılacağını söyledi. Kitap bu bilgileri, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve Buhârî'nin *Sahîh*'ini kaynak göstererek vermiştir.²³²

6M2 kitabında, Hz. Peygamber'in hiçbir zaman putlara tapmadığı, toplumdaki olumsuz davranışlardan rahatsız olduğu, ancak bunu nasıl düzeltceğini bilemediği bilgisi İbrahim Sarıçam'ın *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* kaynak verilerek aktarılmıştır. Otuz beş yaşına geldiğinde putperest anlayış ve sosyal adaletsizlikten uzaklaşmak için zaman zaman yalnızlığı tercih ettiği, dedesinin de yaptığı gibi Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na gitmeye başladığı, Ramazan ayı geldiğinde tefekkür için Hira'ya çıktığına değinilmiştir. Hira'ya çıktığı bu süreçte kendinde bir takım olağanüstü durumlar gözlemlediği ve bunun da vahye geçiş süreci olduğu bilgisine yer verilmiştir. 610 yılında ramazan ayında Cebrail'in Allah'ın “Oku!” emrini getirmesiyle Hz. Peygamber'in, “ben okuma bilmem” dediği, bunun birkaç kez tekrarlandığı ve sonrasında Cebrail'in Alak Suresi'nin ilk beş ayetini Hz. Peygamber'e ilettiği Buhârî'ye dayanılarak anlatılmıştır.²³³

6M1 kitabında, toplumdaki olumsuzluklara değindikten sonra, Hz. Muhammed'in kırk yaşına yaklaştığı sıralarda tefekkür etmek için Hira'daki küçük mağarada “inziva”ya çekildiği bilgisi verilmiş ve “inziva” kavramı açıklanmıştır. Kitapta; 610 yılı ramazan ayı sonlarına doğru Hira'da iken daha önce hiç görmediği heybetli bir varlığın ona “oku” dediği ancak Hz. Peygamber'in, “ben okuma bilmem” cevabını verdiği, Cebrail adındaki bu meleğin Hz. Peygamber'i nefessiz kalacak kadar sıkıp bıraktıktan sonra aynı emri tekrarladığı ve Hz. Peygamber'in de “ben okuma bilmem”, cevabını yinelediği bu diyalogun üç kere tekrarlandıktan sonra Cebrail'in

²³² Çamyar, 5. Sınıf Ders Kitabı, 28.

²³³ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 27-28.

Alak Suresi'nin ilk beş ayetini okuduğu Buhârî'ye dayanılarak anlatılmıştır. Duyduğu ve gördüğü karşısında korkan Hz. Muhammed, oradan uzaklaşmak istese de Cebrail'in ona görevini anlatmaya çalıştığına, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı kaynak gösterilerek yer verilmiştir.²³⁴ Kitapta, “Nur Dağı Hira Mağarası” yerine “Hira Dağı” ifadesi tercih edilmiştir. “Biliyor musunuz” etkinliğinde Hira Dağı ve buradaki mağara hakkında bilgi verilmiş bu bilgi görsel içerik ile desteklenmiştir.

Konuya, toplumun olumsuz davranışlarına örnekler vererek giren 6T kitabı, Hz. Muhammed'in bu olumsuz davranışlar karşısında yaşadığı üzüntüye değinmiştir. Hz. Muhammed'in, özellikle otuz beş yaşından sonra Ramazan aylarında Nur Dağı'nda bulunan Hira Mağarası'na gidip kendini toplumdan soyutlayarak inzivaya çekildiği, inzivada huzur bulduğu ve kendini daha iyi hissettiği ifade edilmektedir. “Bilgi Notu” başlığında Mekke'de kendini toplumdan soyutlayıp inzivaya çekilen bazı kimseler olduğu, Hz. Muhammed'in dedesi Abdulmuttalib'in de bunlardan biri olduğu bilgisine yer verilmiştir. Kitabın, Taberî'nin *Tarih*'inden yararlanarak aktardığı bilgiye göre “Kureyş kabilesinin ilinde (yaşadığı topraklarda) bir gelenek vardı ki içlerinden biri perhizkârlık ve dindarlık davasında bulunursa Recep ayında Hira Dağı üstünde olan bir mağaraya çekilir, ibadetle vakit geçirir, uzlete çekilir, halkın arasına karışmazdı. Bu gelenek, Haşimoğulları'nı ve diğer kabilelerin saygı duydukları bir gelenektir. Hira Dağı'nda bunların her birisi belli bir yer tutmuştu. Orada birbirine yakın otururlar, komşuluk ederlerdi.”²³⁵ Kitapta aynı sayfada hem Nur Dağı Hira Mağarası hem de Hira Dağı ifadesinin kullanılması dikkat çekmiştir.

Hz. Muhammed'in, Hira Mağarası'nda kaldığı sürede dua ve ibadet ettiği, Allah'ın birliği üzerine düşündüğü, bazı zamanlar eşi Hz. Hatice'yi de yanında götürdüğü bilgisini veren 6T kitabına göre Hz. Peygamber, yolda “es-selâmü aleyke ya Resulallah” diye sesler duyuyordu. Kitapta, “İslam tarihi kaynaklarında bu hususla ilgili şu ifadeler yer almaktadır” diyerek İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinden alıntı yapılmıştır. Yapılan alıntı şöyledir: “Resulullah, Allah ona ikram ve peygamberliği murat ettiği zaman haceti için çıktığında uzaklaşırdı. Evler görünmeyinceye kadar uzaklaşır, Mekke'nin dağları arasındaki geçitlere ve vadilerin çukurlarına giderdi.”²³⁶ Yapılan

²³⁴ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 26.

²³⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 24.

²³⁶ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 26.

alıntıda Hz. Peygamberin duyduğu seslere yer verilmemiş, alıntı ile desteklenmek istenen bilgi arasında ilişki kurulamamıştır. Kaynak olarak verilen *Sîretü'n-Nebeviyye*'ye bakıldığında ise alıntının eksik olduğu tesbit edilmiştir. *Sîretü'n-Nebeviyye*'de bilgi şu şekildedir: “Resulullah, Allah ona ikram ve peygamberliği murat ettiği zaman haceti için çıktığında uzaklaştı. Evler görünmeyinceye kadar uzaklaşır, Mekke'nin dağları arasındaki geçitlere ve vadilerin çukurlarına giderdi. Rasulullah hiçbir taş ve hiçbir ağaca rastlamıyordu ki ona ‘Esselamü aleyke ya Rasulellah’ demesin. Etrafına sağına soluna ve arkasına bakıyor, taş ve ağaçtan başka bir şey göremiyordu²³⁷...”

İlk vahiy konusunda bilgi vermeden önce, gerek o toplumun sosyal yapısına gerek Hz. Muhammed'in yaşadığı vahye hazırlık sürecine değinen 6T kitabında yer alan bilgiye göre; Hz. Muhammed, kırk yaşına geldiğinde Ramazan ayının Kadir Gecesi'nde yanına birden Cebrail gelmiş ve Hz. Peygamber'e “Oku!” demiştir. Hz. Peygamber, okuma bilmediğini söyleyince Cebrail onu olanca kuvvetiyle sıkışmış ve yine “Oku!” demiştir. Bu diyalog üç kere yaşandıktan sonra, Cebrail ona, Alak Suresi'nin ilk beş ayetini okumuştur. Yaşadıkları sebebiyle endişelenen Hz. Peygamber, eve gidip durumu eşi Hz. Hatice'ye anlattığında Hz. Hatice, onu teselli ettikten sonra amcası oğlu Varaka b. Nevfel'e götürmüştür. Varaka ona gelenin melek Cebrail olduğunu ve peygamber olacağını müjdelemiştir. Kitap, bu bilgileri, İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinden yararlanarak anlatmıştır.²³⁸

Toplumda yaygın olan kötülüklerden rahatsız olan Hz. Muhammed'in bu duruma çok üzüldüğü ve bunun için sık sık Nur Dağı'ndaki Hira Mağarası'na çıkıp tefekkür ettiği bilgisine yer veren 7M kitabına göre, otuz beş yaşlarında birkaç günle başlayan bu tefekkür süreci kırk yaşına doğru haftalarca sürmeye başlamıştır. Bu süreçte vahye hazırlık anlamında sadık rüyalar da görmeye başlayan Hz. Muhammed, 610 yılının Ramazan ayının Kadir Gecesi'nde, ufukta nurdan bir şekil görmüş ve bu nurani varlığın kendine seslendiğini duymuştur. Kitap, burada Buhari'den alıntı yaparak Hz. Muhammed'in ağzından olayı aktarmıştır: “O varlık bana Cebrail olduğunu, Allah'ın beni peygamber seçtiğini ve bunu bildirmek için kendisini görevlendirdiğini, söyledi. Bana temizliği ve abdest almayı öğretti. Ben de temizlenip

²³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebevîyye* (Kahraman Yayınları, 2006), 1/310-311.

²³⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 26-27.

dönünce okumamı emretti. Kendisine okuma bilmediğimi söyledim. Beni kolları arasına alıp kuvvetle sıktı, sonra “oku” dedi. Ben yine okuma bilmem, dedim. Beni tekrar kolları arasına aldı, kuvvetle sıktı ve “oku” diye tekrar etti. Ben yine okuma bilmem, dedim. Üçüncü defa kolları arasına alıp daha kuvvetlice sıktıktan sonra bıraktı ve ilk vahyi öğretti.” Kitaba göre Hz. Muhammed, yaşadığı olayın endişesiyle eve gidip bir süre dinlendikten sonra eşi Hz. Hatice’ye durumu anlatmış, Hz. Hatice, Hz. Peygamber’i teselli ettikten sonra onu, amcasının oğlu Varaka b. Nevfel’in yanına götürmüştür. Varaka, Hz. Hatice’ye kocasının peygamber olduğunu, ona gelen meleğin Cebrail olduğunu söylemiştir.²³⁹

Hz. Muhammed’in toplumda yaygın olan yanlış inanç ve davranışlardan rahatsız olduğu ve bu durumun onu toplumdan uzaklaşıp yalnız kalmaya yönelttiği bilgisini veren 7T kitabında, kırk yaşına yaklaştığında Hz. Muhammed’in sık sık, olduğu gibi gerçekleşen rüyalar gördüğü, otuz beş yaşından itibaren Hira Mağarası’nda sıkça tefekküre daldığı ve orada dua ve ibadet ettiği İbn İshak’ın *es-Sîre*’si kaynak gösterilerek anlatılmıştır. Hz. Muhammed’in, bir ramazan ayında Hira’da bulunduğu sırada, Cebrail’in ona görüldüğü ve “oku” dediği, Hz. Peygamber’in, “ben okuma bilmem” cevabını vermesi üzerine bu konuşmanın üç kez tekrarlandıktan sonra “ne okuyayım” dediği, bunun üzerine Cebrail’in Alak Suresi’nin ilk beş ayetini Hz. Muhammed’e vahyettiği bilgisi İbn İshak’ın *es-Sîre*’si kaynak gösterilerek verilmiştir. İlk vahyi aldıktan sonra endişelenen Hz. Peygamber, hızla eve gitmiş bir süre dinlendikten sonra eşine durumu anlatmış, eşi Hz. Hatice onu teselli ettikten sonra amcası oğlu Varaka b. Nevfel’in yanına götürmüştür. Varaka Hz. Peygamber’i dinledikten sonra ona: Gelen meleğin Cebrail olduğunu, Hz. Muhammed’in bu ümmetin peygamberi olduğunu, yurdundan çıkarılacağını söylemiş ve onu alnından öpmüştür. Kitap, bu bilgileri İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’sine dayanarak anlatmıştır.²⁴⁰

Hz. Muhammed’in, sık sık Nur Dağı’ndaki Hira Mağarasına gidip orada kötü âdetlerden kurtulmaları için Mekkelilere dua ettiğine yer veren 8M kitabına göre Hz. Peygamber, ramazan ayı Kadir Gecesi’nde ibadet ederken Cebrail geldi ve ilk ayetler nazil oldu. İlk vahyi alan Hz. Peygamber, heyecanla eve gelip dinlendi ve

²³⁹ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 15-17.

²⁴⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 14-17.

sakinleştikten sonra olanları eşi Hz. Hatice'ye anlattı. Hz. Hatice de onu, amca oğlu Varaka b. Nevfel'e götürdü. Varaka, gelen meleğin Cebrail olduğunu söyledi. Kitap bu bilgileri verirken İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve M. Asım Köksal'ın *Hz. Muhammed ve İslamiyet*'ini kaynak vermiştir.²⁴¹

8T kitabı; ahlaklı, erdemli bir şekilde yaşamaya özen gösteren Hz. Muhammed'in toplumdaki kötülüklerle, insanların putlara tapmasıyla ilgili rahatsızlığına değinerek konuya giriş yapmıştır. Konuyu 7T kitabına benzer şekilde ele alan bu kitap kaynak olarak İbn İshak'ın *es-Sîre*'sinden yararlanmıştır.²⁴²

3.1.12. İlk Müslümanlar

Kitapların hepsinde yer verilen ilk Müslümanlar; Hz. Hatice, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ali ve Hz. Zeyd b. Hârise hakkında iki kitapta (7M, 7T), detaylı bilgi verilmiş olup Hz. Peygamber ile yakınlıklarına değinilmiştir.²⁴³ Konu üç kitapta (5D, 8M, 8T) kaynak verilmeden ele alınmıştır.²⁴⁴ Diğer kitaplarda İbn İshak'ın *es-Sîre*'si,²⁴⁵ İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si²⁴⁶ İbn Sa'd'ın *Tabakât*'i²⁴⁷ ve Taberî'nin *Tarih*'i²⁴⁸ kaynak olarak verilmiştir.

İnanan ilk Müslümanların isimleri verilirken üç isimde bütün kitaplar Hz. ifadesini kullanmış, “peygamberimizin azatlı kölesi” ifadesinin kullanıldığı Zeyd b. Harise için sadece 8M kitabı Hz. ifadesini kullanmıştır.²⁴⁹

3.1.13. Habeşistan'a Hicret

5M kitabı hariç diğerlerinde konuya yer verilmiştir. Buna göre Hz. Peygamber'in açıkça tebliğinden sonra Müslümanlara baskı ve işkence artmış,

²⁴¹ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 17.

²⁴² Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 17-18.

²⁴³ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 18; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 18-20.

²⁴⁴ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf.

²⁴⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 27; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 18.

²⁴⁶ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁴⁷ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁴⁸ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁴⁹ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 19.

Müslümanların bir kısmı Hz. Peygamber'in tavsiyesi ile Habeşistan'a hicret etmiş ve dinlerini rahatça yaşama fırsatı bulmuştu. İlk gidenlerden bir yıl sonra kalabalık bir grup daha Habeşistan'a hicret etmiştir. Mekkeliler çeşitli hediyelerle Habeşistan hükümdarına gelmiş, Müslümanları geri vermesini istemişlerdir. Habeş hükümdarı onların bu teklifini geri çevirmiş ve Müslümanları korumuştur.

Konu, 7. sınıf kademesindeki 7M kitabında detaylı bir şekilde ele alınmıştır; Hicret'in hem maddi hem manevi tanımı yapılmış, Habeşistan'ın bugünkü adı verilmiş, ilk kafiye kimlerin olduğu bilgisiyle beraber müşriklerden Amr b. Âs'ın elçi olarak Habeş hükümdarına gitmesine değinilmiş, Müslümanları temsilen Ca'fer b. Ebû Talib'in, Necaşi ile olan diyaloguna yer verilip Necaşi'nin müşriklere verdiği cevap ile konu tamamlanmıştır. Kitap, kaynak olarak İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*'i, Müslim'in *el-Câmiu's-sahîh*'i ve *DİA*'dan yararlanmıştır.²⁵⁰ Üç kitapta (5M, 6M2, 8T) kaynak verilmeden değinilen konu hakkında diğer kitaplarda yararlanılan kaynaklar şunlardır: İbn İshak'ın *es-Sîre*,²⁵¹ İbn Hişâm'ın *es-Sîre*,²⁵² İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si,²⁵³ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i.²⁵⁴

Habeşistan'a hicret ile alakalı farklı bakış açısının yakalandığı 8T kitabı, konuya "İslam Davetinde Sahabenin Rolü" başlığı altında yer vermiştir. Mekke Devleti'nin Habeşistan ile geçmişe dayalı güçlü ticari ilişkilerinin olduğu, Müslümanlar buraya göç ettiklerinde, Mekkelilerin itibarlarının sarsılıp bu ilişkinin bozulmasından korktukları için hemen bir elçiyi Habeşistan Kralı'na gönderdikleri bilgisi İbn Kesîr'e dayanarak verilmiştir.²⁵⁵

3.1.14. Boykot

Müslümanlara ve onları koruyanlara uygulanan boykotun sebebini iki kitap (6M2, 6M1), Hz. Peygamber'in akrabaları tarafından korunmasını engellemek²⁵⁶

²⁵⁰ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 24-26.

²⁵¹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁵² Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

²⁵³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁵⁴ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8.

²⁵⁵ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 107.

²⁵⁶ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

olarak açıklarken diğer kitaplar, müşriklerin İslam'ın yayılmasını engelleyememesi, Habeşistan başarısızlıkları, Hz. Ömer ve Hz. Hamza gibi cesur sahabilerin Müslüman olması gibi nedenlere bağlamıştır. Dört kitabın kaynak vermeden ele aldığı konu hakkında detaylı bilgi veren 7M kitabı; İbn Sa'd'ın *Tabakāt*'ı, İbnü'l-Esir'in *el-Kâmil*'i ve M. Hamidullah'ın *İslam Peygamberi*'ni kaynak göstermiş, “ambargo” kavramını izah etmiş ve boykot yerine bunu kullanmıştır.²⁵⁷ Kâbe'nin duvarına asılan boykot maddelerinin yazılı olduğu metnin bir ağaç kurdu tarafından yenildiğine değinerek olağanüstü bir yaklaşım gösteren 8T kitabı ise konu hakkında İbn Sa'd'ın *Tabakāt*'ını kaynak vermiştir.²⁵⁸ Boykot hususunda başvuru bir diğer kaynak da İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'sidir.²⁵⁹

3.1.15. Taif'e Yolculuk

Hz. Peygamber'in, Taif'e yolculuğuna 5. sınıf kademesinde yer verilmemiştir. Konu hakkında detaylı bilgi 7. sınıf seviyesindeki 7M ve 7T kitaplarında vardır. Yeni yurt arayışı olarak ele alınan konu hakkında 7M kitabında; Hz. Peygamber'in beklentileri, Sakif Kabilesi liderlerinin tutumları, bazı genç ve kölelerin Hz. Muhammed ile Zeyd b. Hârise'yi taşlamaları, Utbe ve Şeybe kardeşlerin bahçesine sığınan Hz. Peygamber ile köle Addas'ın konuşması, Hz. Muhammed'in Mekke'ye döndüğünde yaşadığı tereddüt ve Mut'im b. Adiy'in onu himaye etmesine yer verilmiştir.²⁶⁰ 7T kitabında; Hz. Peygamberin, Mekkelilerin tepkisinin artacağı endişesiyle Taif'in ileri gelenlerinden, buraya geldiğinin Mekkelilere duyurulmamasını istediği, ancak Taiflilerin bu isteği kabul etmediklerine yer verilmiş, Hz. Muhammed'in Taif'e geldiği bilgisini Mekkelilere ulaştırdıkları gibi ona: “Beldemizden çık git ya Muhammed! Bu davayı yeryüzünde, başka yerlere götür ve onların akılsız insanlarını tahrik et.” dediklerine değinilmiştir.²⁶¹ Bu konuda İbn

²⁵⁷ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 26-27.

²⁵⁸ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 21.

²⁵⁹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶⁰ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 27-29.

²⁶¹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 24.

Hişâm'ın *es-Sîre*'si,²⁶² İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı,²⁶³ İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si²⁶⁴ Buhârî'nin *el-Câmi 'u's-Sahîh*'i,²⁶⁵ Müslim'in *el-Câmi 'u's-Sahîh*'i,²⁶⁶ Taberî'nin *Tarih*'i²⁶⁷ ve *DİA*²⁶⁸ kaynak olarak kullanılmıştır.

3.1.16. İsra ve Miraç Olayı

Bilgi notu başlığında İbrahim Sarıçam'ın *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*'nın kaynak verilip “İsra ve Miraç” mucizesi tanımının yapıldığı 5D kitabında konuyla ilgili başka bilgi yoktur.²⁶⁹ İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ının kaynak gösterildiği 6T kitabı, İsra ve Miracı tanımladıktan sonra Receb ayının yirmi yedinci gecesi gerçekleşen bu mucizeye müşriklerin inanmadığı ve Müslümanlara bu gece beş vakit namazın farz kılındığı bilgisine yer vermiştir.²⁷⁰

7M ve 7T kitaplarında konuya daha fazla yer ayrılmıştır. *DİA*'dan yararlanarak İsra ve Miraç tanımları yapılan 7M kitabında; Hz. Peygamber'in yaşadığı bu olağanüstü şeyleri insanlarla paylaştığında müşriklerin bu duruma hem şaşırıp hem sevindiklerine, Hz. Ebû Bekir'e “Sıddık” lakabının verilmesine, bu mucizenin Hz. Peygamber için büyük bir moral olmasına, Miraç'ta Hz. Peygamber'e cennet ve cehennem yanında sayısız nimetlerin gösterildiğine, Bakara Suresi 285-286. ayetler, beş vakit namazın farz kılınması ve şirk hariç mü'minlerin günahlarının affedilmesi müjde ve hediyelerine değinilip İsra Suresi 1. ayet verilerek konu pekiştirilmiştir. Kitabı, diğerlerinden farklı kılan yaklaşımı Mescid-i Aksa ve Kudüs'e de yer vermiş olmasıdır. Kudüs'ün dinler tarihi açısından yeri belirtilmiş ve Mescid-i Aksa'nın Müslümanlar için önemi vurgulanmıştır. Bugün Filistin topraklarında çok sayıda Müslümanın öldürüldüğü veya göçe zorlandığı bilgisine de yer veren kitap Mehmet

²⁶² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶³ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶⁴ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶⁵ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶⁶ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

²⁶⁷ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7.

²⁶⁸ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7.

²⁶⁹ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 31.

²⁷⁰ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 29.

Akif İnan'ın şiiriyle konuyu tamamlamıştır. Başvurulan kaynaklar İbn Sad'ın *Tabakāt*'ı, Buhari'nin *Sahih*'i, Müslim'in *Sahih*'i ve *DİA* dır.

İsra ve Miraç kavramlarının sözlük anlamlarını vererek konuya giriş yapan 7T kitabı; Receb ayının yirmi yedinci gecesi gökyüzüne yükseltlen Hz. Peygamber'e, Allah'ın, bazı ayetlerini gökyüzünün çeşitli katlarında gösterdiğine değinmiş ve olayın gerçekleştiğini İsra Suresi 1. ayet ile pekiştirmiştir. Hz. Ebû Bekir'e verilen "sıddık" lakabına da yer verdikten sonra İsra ve Miraç olaylarının hem Hz. Peygamber için hem de Müslümanlar için büyük moral olduğunu belirtmiş; gecenin, Miraç Kandili olarak kutlandığı bilgisinden sonra Mescid-i Aksa'nın önemi ile ilgili bir hadise yer vermiştir. Bu gece Hz. Peygamber'e verilen "beş vakit namaz, Bakara Suresi'nin son ayetleri ve Allah'a şirk koşmayanların büyük günahlarının affolacağına dair hadis" ile konuyu bitirmiştir. İbn Sa'd'ın *Tabakāt*'ı, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, Taberî'nin *Tarih*'i, Müslim'in *Sahih*'i yararlanılan kaynaklardır. İsra ve Miraç kavramı *Dini Terimler Sözlüğü*'ne başvurularak açıklanmıştır.²⁷¹

8M ve 8T kitaplarında, konu hakkında *Dinî Terimler Sözlüğü*'nden yararlanarak tanım yapılmış, çok kısa bir şekilde İsra ve Miraç'a yer verilmiştir.²⁷²

3.1.17. Akabe Biatları

Hiz. Muhammed'in İslam'ı yaymak için her fırsatı değerlendirdiği bunun için Kabe'yi ziyaret maksadıyla Mekke'ye gelenlere İslam'ı anlattığı bilgisinden sonra Akabe denen yerde Medine'den gelen on iki kişilik gruba buluştukları ve bu grubun Hz. Peygamber'e; Allah'a ortak koşmayacakları, hırsızlık yapmayacakları, kız çocuklarını öldürmeyecekleri, Allah ve peygamberine itaat edeceklerine dair söz verdiklerine İbn Hişâm kaynak verilerek değinilmiştir. Mekke'den ayrılan bu Medineli grup ile Mus'ab b. Umeyr'in de gönderildiği, bir yıl sonra daha önce sözleştikleri gibi Akabe'de yine gizlice bir araya gelen yetmiş beş kişilik grubun Hz. Peygamber'e bağlılıklarını bildirip onu ve Müslümanları Medine'ye davet ettikleri, kendi canlarını korudukları gibi Hz. Peygamber'i koruyacaklarına dair söz verdikleri bilgisi verilmiş daha sonra biat kavramı *Dinî Terimler Sözlüğü*'nden yararlanarak açıklanmıştır.²⁷³

²⁷¹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 25-27.

²⁷² Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*.

²⁷³ Çamyar, *5. Sınıf Ders Kitabı*, 31-32.

6M2 ve 6M1 kitaplarında konu, oldukça kısa ve öz yer bulmuştur.²⁷⁴ Takip edilen 6T kitabında ise 621 yılında, Akabe’de on iki kişilik grupla yapılan görüşmede, gruptakilerin Hz. Peygamber’e söz verdikleri hususlar konusunda zina yapmamak da vardır. Kitap bu bilgiler için İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’sinden yararlanmıştır.²⁷⁵

Konu 7T ve 7M kitaplarında yeni bir yurt arayışı olarak değerlendirilmiştir. Hz. Peygamber’in bunun için yabancılarla tebliğini yoğunlaştırdığı bilgisini veren 7T kitabında, 1. Akabe Biatı’nda Medinelilerin söz verdikleri hususlara; zina etmeyecekleri, iftira atmayacakları maddeleri de eklenmiştir.²⁷⁶ 2. Akabe Biatı’na Hz. Muhammed’in henüz müslüman olmamış amcası Abbas ile katıldığı, Medinelilerin bütün Müslümanları yurtlarına davet etmeleri üzerine, Abbas’ın onlardan Hz. Muhammed’i koruyacaklarına dair garanti vermelerini istediği ve bunun üzerine Hz. Peygamber’in “Beni kendi aileniz ve çocuklarınız gibi koruyacağınıza söz verin.” dediği ve oradakilerin de buna söz verdikleri bilgisine yer veren 7M kitabı da, 1. Akabe Biatı’nda Medinelilerin verdikleri sözlerde “zina etmeyecekleri ve iftira etmeyecekleri” maddelerinin de olduğunu belirtmiştir.²⁷⁷

622 yılında gerçekleşen 2. Akabe Biatı’nda Hz. Peygamber’in, Medinelilerden aldığı söz için; canlarını, mallarını, çocuklarını ve kadınlarını korudukları gibi kendisini de koruyacakları, iyiliği emredip kötülüğe engel olacakları ve kendisine itaat edecekleri bilgisine yer veren 8T kitabı konu için kaynak göstermemiştir.²⁷⁸

Akabe Biatları konusunda; İbn Sa’d’ın *Tabakât*’ı, İbn İshak’ın *es-Sîre*’si, İbn Kesîr’in *es-Sîre*’si, Buhârî’nin *Sahîh*’i ve M. Asım Köksal’ın *Hz. Muhammed ve İslamiyet*’i kaynak için başvuru olan diğer eserlerdir.

3.1.18. Medine’ye Hicret

Konuya 5M kitabında hiç yer verilmezken 5D kitabında, 2. Akabe Biatı’ndan sonra Müslümanların Medine’ye gittiklerini gören müşriklerin endişelendikleri ve konuyu görüşmek için ileri gelenlerin Daru’n-Nedve’de bir araya geldiği, İslam’ı yok

²⁷⁴ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

²⁷⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 29-30.

²⁷⁶ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 27-28.

²⁷⁷ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 34.

²⁷⁸ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf.

etmek için son çarenin Hz. Muhammed'i öldürme yönünde karar aldıkları bilgisine yer verilmiştir. Kitaba göre; "Hz. Peygamber'in kabilesinin kan davası gütmemesi için her kabileden bir genç seçilerek hep birlikte Hz. Muhammed'e saldıracaktı. Ancak Hz. Peygamber bu planı önceden haber aldı ve yakın arkadaşı Hz. Ebû Bekir'i, hazırlık yapması için bilgilendirdi. Yanındaki emanetleri, sahiplerine teslim etmesi için Hz. Ali'ye bıraktı ve onu yatağına yatırdı. Geceleyin Yasin Suresini okuyarak evinden çıkan Hz. Peygamber, evini kuşatan müşriklerin üzerine bir avuç toprak atarak oradan uzaklaştı. Bir süre Sevr Mağarasında saklandıktan sonra yola çıkan Hz. Muhammed, Kuba denilen yere geldiğinde burada Kuba Mescidi'ni yaptırdı. Medine yakınlarındaki Ranuna Vadisi'nde Müslümanlar, ilk Cuma namazını kıldılar ve 12 Rebû'l-evvel 622'de Medine'ye ulaştılar." Hicretin sonuçlarına yer vererek konuyu bitiren kitap, ensar ve muhacir kavramını *Dinî Terimler Sözlüğü*'nden yararlanarak vermiştir. Diğer bilgilerde kaynağa başvurmamıştır.²⁷⁹

Takvimi andıran bilgi eşliğinde konuya değinen 6M2 kitabında; Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir ile Medine'ye hicret için yola çıktığı, Sevr Mağarası'nda üç gün gizlendikten sonra farklı bir güzergâh izleyerek Kuba denen yerde mescit inşa ettirdiği ve Ranuna Vadisi'nde ilk Cuma namazını kıldırıldığı bilgisi kaynak göstermeden verilmiştir.²⁸⁰

Hz. Peygamber ve yol arkadaşı Hz. Ebû Bekir'in, Mekkelilerin baskısından bunalan Müslümanların neredeyse tamamının Medine'ye hicretinden sonra, gizlice yola çıktıklarına yer veren 6M1 kitabı, konuyu ele alırken 6M2 kitabında yer alan benzer bilgileri vermiş, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı ve İbn Hibban'ın *Kitabü's-Sikat*'ından yararlanmıştır.²⁸¹

Bu kademede takip edilen 6T kitabında, 2. Akabe Biati sonrası Mekke'den ayrılan Müslümanların müşrikleri telaşlandırdığı, müşriklerin bir plan yapıp Hz. Peygamber'i öldürmeyi planladıkları, bunun için her kabileden bir suikastçı tutup görevlendirdikleri ancak Allah'ın bu planı Hz. Peygamber'e bildirmesi sonucu onun, Yasin Suresi'nin ilk ayetlerini okuyarak evinden uzaklaştığı bilgilerine yer verilmiştir. Kitaba göre Hz. Peygamber o gece, kendisine bırakılan emanetleri yerine vermesi için

²⁷⁹ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 32-34.

²⁸⁰ Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 29-30.

²⁸¹ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 29.

Hiz. Ali'ye teslim etmiş ve onu kendi yatağına yatırmıştır. Allah'ın mucizesi olarak Hiz. Peygamber oradan uzaklaşırken suikastçılar onu görememiştir. Kitap, bu bilgileri İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve Taberî'nin *Tarih*'inden almıştır. Sabahleyin Hiz. Peygamber yerine Hiz. Ali ile karşılaşan müşriklerin çok şaşırdıkları hemen Hiz. Peygamber'i aramaya koyuldukları ve onu bulup getirene yüz deve ödül vadettikleri ancak çabalarında başarısız olduklarına da değinen kitap, Hiz. Peygamber'in Hiz. Ebû Bekir ile müşrikleri şaşırtmak için ters istikametten gittiğine, Sevr Mağarası'nda üç gün gizlendikten sonra Kuba'ya ulaştığı ve burada Kuba Mescidi'ni yaptırdığına yer vermiştir. Kitap, burada "vatan" vurgusu yapmış, vatan için illa bir sınır çizilemeyeceği, kişinin yaşadığı topraklara sahip çıkıp koruması gerektiği mesajını, Hiz. Peygamber'in Medine için yaptığı dualarla pekiştirmiştir: "Allah'ım! Mekke'yi sevdiğimiz kadar ya da daha fazla bir sevgiyle Medine'yi de bize sevdire. Burayı bizim için hastalıksız kıl...", "Allah'ım Mekke'ye verdiğin bereketin iki katını Medine'ye ver". Kitap, bu bilgiler için İbn Kesîr ve Buhârî'den yararlanmışır.²⁸²

Hicreti "Kutsal Yolculuk" başlığında ele alan 7M kitabında, 2. Akabe Biatı sonrası Müslümanların pek çoğunun gizlice Mekke'yi terk ettiğı, ancak Hiz. Ömer gibi sahabilerin açıkça Yesrib'e gittiklerini ilan edip meydan okudukları bilgisi verilmiştir. Hiz. Ebû Bekir'in de Hiz. Peygamber'e gelip hicret için izin istediğı, ancak Hiz. Peygamber'in acele etmemesini Allah'ın ona daha hayırlı arkadaş vereceğini söylediğine değinilmiştir.

Medine'ye göç eden Müslümanların varlığının iki açıdan müşrikleri tedirgin ettiğı bilgisine yer yeren kitap bunların; yıllarca zulmettikleri insanların Hiz. Muhammed'in önderliğinde intikam için birleşmeleri diğeri ise Mekkeliler için can damarı olan Şam ticaret yolunun kapanma ihtimali olduğuna değinmiştir. Bu sebeplerden Mekke'nin ileri gelenlerinin Darü'n-Nedve'de bir araya gelip çözüm arayışlarına girdikleri, Hiz. Muhammed'i; zincire vurup zindana atmak, uzak bir yere sürgüne göndermek ve öldürmek olmak üzere üç fikri tartıştıkları ve Hiz. Peygamber'i öldürme fikri üzerine birleştikleri, bunun için de plan yaptıklarına yer verir. Kitaba göre Cebrail bu plandan Hiz. Peygamber'i haberdar etmiş, Hiz. Peygamber de Hiz. Ebû Bekir ile gün ağarmadan yola çıkmaya karar vermiştir. Allah'ın mucizesi olarak suikastçıların uykuya dalmaları üzerine Hiz. Peygamber, Yasin Suresi'nin bir

²⁸² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 30.

bölümünü okuyarak oradan uzaklaşmış, sabah müşrikler Hz. Muhammed'in evine girmiş, onun yerine Hz. Ali'yi görünce öfkelenmişler ve peygamberimizi yakalayana ödül vadetmişlerdir. Hz. Muhammed'in tedbir amaçlı Medine'nin tersi yönündeki Sevr Mağarası'nda saklandığı, bu süreçte Hz. Ebû Bekr'in kızı Esmâ ile Âmir b. Führeyre isimli çobanın mağarada bulunan Hz. Peygamber ve arkadaşına süt ve yiyecek getirdiği bilgisi de verilmiştir. Ayrıca, mağarada Hz. Ebû Bekir'in yaptığı temizliğe ve Süraka olayına da değinen kitap, İslam'ın ilk sancaktarı Büreyde'ye de yer vermiştir. On iki gün kaldıkları Kuba'da İslam'ın ilk mescidi olan Kuba Mescidi'ni inşa ettikleri, Kuba'dan ayrıldıktan sonra Cuma namazını farz kılan ayetlerin nazil olması üzerine Ranuna Vadisi'nde ilk cuma namazını kıldıkları bilgisini verip burada kılınan namazın ilk Cuma namazı, Hz. Peygamber'in okuduğu hutbenin de tarihteki ilk hutbe olduğu bilgisi pekiştirilmiştir. Bu bilgiler için; İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbnü'l- Esîr'in *el-Kâmil*'i, İbnü'l- Cevzî'nin *el- Vefâ*'sı, Buhârî'nin *Sahîh*'i kaynak olarak verilmiştir.²⁸³

Yukarıdaki bilgilerden farklı olarak peygamberimizin onu öldürmeyi planlayan suikastçıların yüzüne bir avuç toprak atıp akşam olup hava kararınca evinden çıktığı bilgisini veren 7T kitabı, Sevr Mağarası'na saklanan Hz. Peygamber ve arkadaşı Hz. Ebû Bekir'i arayan müşriklerin mağara önüne kadar geldikleri, orada örümcek ağı ve güvercin yuvasını görünce geri döndükleri bilgisine de değinmiştir. "Vatan" kavramı üzerinde düşündürüp Hz. Peygamber'in, Medine'yi vatan toprağı bildiği bilgisi verilmiş ve Medine için yaptığı dua Buhârî'den alınmıştır. Konu için İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si, Taberî'nin *Tarih*'i ve Buhârî'nin *Sahîh*'inden yararlanılmıştır.²⁸⁴

2. Akabe Biatı sonrası Müslümanların Yesrib'e hicreti, müşriklerin Hz. Peygamber'e suikast planları, Hz. Peygamber ile Hz. Ebû Bekir'in gece yola çıkışları, Medine'ye ters istikametteki Sevr Mağarası'nda bir süre saklanmaları, Kuba Mescid'i, Ranuna Vadisi ve ilk Cuma namazı, Ensar, Muhacir kavramları ve hicretin sonuçlarına yer veren 8M kitabı konu için *DİA'dan* yararlanmış, kavramlar için *Dinî Terimler Sözlüğü* 'ne başvurmuştur.²⁸⁵

²⁸³ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 34-39.

²⁸⁴ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf, 29-32.

²⁸⁵ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 22-23.

Konu için *DİA*'dan yararlanılan 8T kitabı; müşriklerin Hz. Peygamber'e suikast planlarından ve bu plandan Hz. Peygamber'in haberdar olmasından, Hz. Ali'yi emanetleri teslim için yatağına yatırmasından, Hz. Ebû Bekir ile yolculuğundan, Sevr Mağarası'nda saklanmalarından, Hz. Ebû Bekir'in kızı Esma'nın, oğlu Abdullah'ın ve azatlı kölesinin, yolculara yaptıkları yardımdan bahseder. Kuba Mescid'i ve Ranuna Vadisi'nde kılınan ilk Cuma namazına da yer verir. Kitabı farklı kılan Mekkeli müşriklerin Hz. Muhammed'in bulunması için ortaya koydukları ödülden bahsederken "ödül avcıları" kavramı ile anakronizme yer vermesidir.²⁸⁶

3.1.19. Medine'de İdeal Toplumu Oluşturma Çabaları

5D kitabı hariç diğerlerinde konuya yer verilmiştir. Mescid-i Nebi'nin inşası ve fonksiyonlarına, Evs ve Hazreç Kabileleri arasındaki düşmanlığın giderilmesine, "suffe"ye, "muahat"a, Medine Sözleşmesi'ne ve Medine Pazarı'nın kurulmasına değinilmiştir. Kitaplar konu hakkında bilgi verirken; İbn Hişâm'n *es-Sîre*'si, İbn Seyyidünnâs'ın *Uyûnü'l-eser*'i, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı, İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Muhammed Hamidullah'ın *İslam Peygamberi*, *MEB Dinî Terimler Sözlüğü*, *Dinî Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve *Hadislerle İslam*'dan yararlanmıştır.

3.1.20. Mekkeli Müşriklerle Mücadele

Müslümanların Medineye hicreti ve burada oluşturdukları ideal toplum çabaları Mekkeli müşrikleri tedirgin etmiş, Müslümanlara olan düşmanlıklarını artırmıştır. Bu sebeple Müslümanlarla Mekkeli müşrikler arasında savaşlar olmuştur.

3.1.20.1. Bedir Savaşı

8M ve 8T kitabında detaylı bilgi verilmiş olup ²⁸⁷ 5M kitabında konuya hiç girilmemiş, ²⁸⁸ diğerlerinde ise kısaca anlatılmıştır.

Hicretten iki yıl sonra Mekkeli müşriklerin büyük bir kervan hazırladıkları, bu kervandan elde edilecek gelire Müslümanlarla savaş hazırlığı yapacakları, üstelik kervanda Müslümanlara ait malların da olduğu bilgisini paylaşan 8T kitabına göre,

²⁸⁶ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 23-24.

²⁸⁷ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*.

²⁸⁸ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı 5*.

başında Ebû Süfyân'ın bulunduğu kervan, satışını yapıp geri dönüş yoluna girdiğinde Hz. Peygamber'in bundan haberi olmuş ve üç yüz kişilik bir ordu hazırlamıştır. Ebû Süfyân, Hz. Muhammed'in hazırladığı ordudan haberinin olması üzerine hem Mekke'den yardım istemiş hem de her ihtimale karşı kervanın yolunu değiştirerek güven içinde Mekke'ye ulaşmasını sağlamıştır. Ancak kervan daha Mekke'ye ulaşmadan Ebû Süfyân'ın yardım isteği sonucu bin kişilik bir ordu hazırlanmış ve yola çıkmıştır. Kervanın güvenle Mekke'ye ulaşması onları savaşmak fikrinden alıkoymamıştır. Kitaba göre, Mekke'li müşriklerin Medine'ye doğru yola çıktıklarını öğrenen Hz. Peygamber, ashabıyla istişare etmiştir. Çünkü o savaş için değil, kervan için yola çıkmıştır. Ashab onu yalnız bırakmayacaklarına dair söz vermiş ve sahabeden Hubâb b. Münzir'in teklifiyle bulundukları bölgedeki su kuyuları kapatılmıştır. Müşriklerin bölgeye gelmesiyle Hz. Peygamber, Hz. Ömer'i barış teklifinde bulunmak için müşriklere göndermiş ancak teklifi kabul edilmeyince kıyasıya bir savaş yaşanmıştır. Yapılan savaş sonrası Müslümanlar zafer kazanmış, alınan esirlerden okuma yazma bilenler, on Müslümana okuma yazma öğretmeleri karşılığında, bilmeyenler ise fidye karşılığında serbest bırakılmıştır. Bu bilgilerden sonra "Ashab-ı Bedir" açıklanmış ve bu savaşa katılan Müslümanların ayrıcalıklı konumuna yer verilmiştir.²⁸⁹ Bu savaş sonrası Medinedeki Kaynukaoğulları'nın akıbetiyle ilgili 6T kitabında bilgi verilmiştir.²⁹⁰

Kitapların, Bedir Savaşı ile ilgili baş vurduğu kaynaklar; İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si, Taberî'nin *Tarih*'i, Vâkıdî'nin *el-Megâzî*'si ve *DİA*'dır.

3.1.20.2. Uhud Savaşı

5M kitabı dışında diğer kitaplarda konuya yer verilmiştir. 5. sınıf kademesinde takip edilen 5D kitabında, konunun detaylı ele alındığı görülmüştür. İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil*'inden yararlanan kitap; Uhud öncesi Hz. Muhammed'in ashabıyla istişaresine, Ayneyn Tepesi'ne yerleştirilen okçulara, Hz. Peygamber'in talimatına, Halid b. Velid'in stratejisine ve Müslümanların iki ateş arasında kalmasına, Hz. Peygamber'in

²⁸⁹ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 29-30.

²⁹⁰ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 33.

dişinin kırılıp dudağının yarılmasına, Musab b. Umeyr ve Hz. Hamza'nın şehit edilmesine, Hind ve Vahşi'ye yer vermiştir.²⁹¹

6. sınıf kademesinde takip edilen kitaplarda, tarafların birbirine tam bir üstünlük sağlayamadığı belirtilen Uhud Savaşı'na kısaca değinilmiştir. Ancak öz bilgi vermesine rağmen 6T kitabı bu savaş sonrası Nadiroğulları Kabilesi'nin akıbetine de değinmiştir.²⁹²

3000 kişilik müşrik ordusuna karşı Müslümanların 1000 kişilik ordusunun olduğu belirtilen 7T kitabında, Müslümanların ordusunda münafıklardan oluşan 300 kişilik grubun savaş öncesi ordudan ayrılışına ve Hz. Peygamber'in yaralanmasına yer verilmiştir.²⁹³

Savaşta psikolojinin etkisine de yer veren 8M ve 8T kitabı, Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberinin yayılmasının Müslümanlar arasında paniğe sebep olup Müslümanları ümitsizliğe düşürdüğüne değinmiştir.²⁹⁴ Bedir'den sonra Mekkeli müşriklerin hazırladığı üç bin kişilik orduyu ve savaş hazırlıklarını Hz. Peygamber'e amcası Abbas'ın mektupla haber verdiğini belirten 8T kitabı, Hz. Peygamber'in savaş stratejisine, okçuların komutanı Abdullah b. Cübeyr'e de yer vermiş ve savaş bitmeden ganimet toplamaya girişen Müslümanların bu savaşta hatalı davrandıkları kararını vermiştir.²⁹⁵ Bununla beraber 8M kitabında, Uhud Savaşı'nın galibinin Mekkeli müşrikler olduğu ancak istedikleri sonucu alamadıkları ifade edilmiştir.²⁹⁶

Uhud Savaşı hakkında daha çok başvurulan kaynak İbn Kesîr'in *es-Sîresi*'dir.²⁹⁷ İbn Hişâm'n *es-Sîre*'si,²⁹⁸ Vâkıdî'nin *el-Megâzî*'si,²⁹⁹ Buhârî'nin *Sahîh*'i, M. Asım Köksal'ın *H. Muhammed ve İslamiyet*'i ve *DİA*³⁰⁰ yararlanılan diğer kaynaklardır.

²⁹¹ Çamyar, *Peygamberimizin Hayatı 5.Sınıf Ders Kitabı*, 37-38.

²⁹² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 33.

²⁹³ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 34-35.

²⁹⁴ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 32; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 31.

²⁹⁵ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 32.

²⁹⁶ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 32.

²⁹⁷ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*.

²⁹⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

²⁹⁹ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7.

³⁰⁰ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8.

3.1.20.3. Hendek Savaşı

Uhud Savaşı'ndan cesaret alan müşrikler³⁰¹ Yahudilerin kışkırtmasıyla³⁰² büyük bir savaş hazırlığına girdiler. Mekkelilerin büyük bir ordu ile Medine üzerine geldikleri haberini alan Müslümanlar, sahabeden Selmân-ı Fârisî'nin teklifiyle şehrin etrafına hendekler kazmıştır.³⁰³ Düşman hendekleri aşamamış, çıkan fırtına sonrası müşrikler Mekke'ye dönmek zorunda kalmışlardır.³⁰⁴

Konuyla ilgili Kurayzaoğulları'nın ihanet suçundan cezalandırıldıklarına değinen 6T ve 8T kitabının yanında³⁰⁵ bu savaş sonrasında müşriklerin bir daha Müslümanlara saldırma cesareti bulamadıklarını ifade eden kitaplar (5D, 8M, 8T) da vardır.³⁰⁶

5D kitabında konunun detaylı anlatılması dikkat çekmiştir. 8. sınıf kitaplarında konuyu daha iyi kavratılabilmek için, temsili resim görseli bırakılmıştır. Ancak iki görsel arasında hendeğin yönü açısından farklılık vardır.³⁰⁷

Hendek Savaşı konusunda İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si en çok başvurulmuş kaynak olmuştur.³⁰⁸ Bunun yanında İbn Kesîr'in *es-Sîresi*,³⁰⁹ Taberî'nin *Tarih*'i³¹⁰ ve *DİA*³¹¹ da kullanılan kaynaklardır.

³⁰¹ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 38; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 32.

³⁰² Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 33.

³⁰³ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 38; Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 33; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 33.

³⁰⁴ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 39; Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 33.

³⁰⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 33.

³⁰⁶ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 39; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 33.

³⁰⁷ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 33; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 33.

³⁰⁸ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*.

³⁰⁹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*.

³¹⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*.

³¹¹ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*.

3.1.21. Hudeybiye Antlaşması

Dört kitapta (5D, 6M1, 6M2, 7M), kaynak verilmeden ele alınan konuya ³¹² 5M kitabı hiç yer vermemiştir.³¹³ Antlaşma maddelerine yer veren eserlerden biri dışında (5D), üç kitap (6T, 8M, 8T) Hz. Peygamber'in Mekkeli müşriklere gönderdiği elçi Hz. Osman'a ve Rıdvan Biatı'na yer vermiştir. Hz. Osman'ın başına gelenleri çok çirkin olarak değerlendiren 8T kitabı, Hz. Ömer'in antlaşma maddelerini görünce kabul etmek istemediğine ancak Hz. Peygamber'in kararlı duruşuyla Müslümanların O'na bağlılıklarını ifade ederek sustuklarına değinmiştir. Aynı kitapta, bu antlaşma sonrası Hayber'in fethine, Mekkeli olup Müslüman olan Ebû Cendel adlı sahabinin antlaşma gereği Mekkelilere iadesine, Ebû Cendel'in faaliyetleri sonrası müşriklerin, "Mekkeli bir kişi Hz. Muhammed'in yanına kaçarsa velisinin isteği üzerine geri verilmesi ..." maddesinin kaldırılması isteğine ve Mekkeli putperestlerin himayesindeki Bekiroğulları Kabilesi'nin Müslümanların himayesindeki Huzaa Kabilesi'ne saldırması sonrası Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasına değinilmiştir. Kitap, İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si*, Vâkıdî'nin *Megâzi'si*, İbn Kesîr'in *es-Sîre'si* ve *İslam Ansiklopedisi*'ni kaynak olarak kullanmıştır.³¹⁴ Konu diğer kitaplarda İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si*,³¹⁵ Vâkıdî'nin *el-Megâzi'si*,³¹⁶ İbn Kesîr'in *es-Sîre'si*,³¹⁷ ve *DİA*'ya³¹⁸ başvurularak anlatılmıştır.

6 ve 7.sınıf kademesinde oldukça kısa değinilen konuya 5D kitabında detaylı yer verilmiştir. Müslümanların doğdukları toprakları özledikleri ve Hz Muhammed'in Arapların savaşmalarının yasak olduğu Zilkade ayında Kâbe'yi ziyaret için izin verdiği ve Müslümanların bu niyetle yola çıktıkları ancak Hudeybiye denen yerde müşriklerin bu ziyaret için Müslümanlara izin vermediği, uzun süren görüşmeler neticesinde Hudeybiye Antlaşması'nın imzalandığını belirten kitap, antlaşma maddelerine yer vermiş, bu anlaşmanın başlangıçta Müslümanların aleyhine gibi görünse de daha sonra lehine döneceği yorumunu yapmıştır. İslam'a davet

³¹² Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*; Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7.

³¹³ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5.

³¹⁴ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 39-40.

³¹⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

³¹⁶ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6.

³¹⁷ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

³¹⁸ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8.

mektuplarının ve Hayber'in Fethi'nin de yer aldığı kitapta, bu bilgiler kaynak verilmeden anlatılmıştır.³¹⁹

3.1.22. Mekke'nin Fethi

Konuya 5M kitabında hiç yer verilmezken³²⁰ diğer kitapların çoğunda Hudeybiye Antlaşması'nın bozulması neden olarak belirtilmiştir. Ancak burada da bazı kitaplar daha detaylı bilgi verip Mekkeli müşriklerin ittifak kurduğu Bekiroğulları Kabilesi'nin Müslümanların ittifak kurduğu Huzaa Kabilesine saldırarak bu antlaşmanın bozulduğu bilgisini vermiştir.³²¹ 7M kitabında, Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasına hiç yer verilmeyerek; Mekke'nin kutsal olması, tevhidin merkezi Kâbe'nin burada olması ancak içinin putlarla dolu olması, Hz. Peygamber'in buradan zorla çıkarılması sebep olarak gösterilmiştir.³²² Hem Hudeybiye Antlaşması'nın bozulmasını hem de müşriklerin baskısı sonucu Hz. Peygamber'in hicret etmesini sebep gösteren 8T kitabına göre de, ordusunu dört kola ayırarak şehre giren Hz. Muhammed, fetihten sonra şehirden ayrılırken hiçbir askerini burada bırakmamıştır.³²³

Ebû Süfyân'ın Mekkeli müşriklerin elçisi olarak, Müslümanların olduğu yere gönderilip Müslüman olmasına değinen kitapların (5D, 8T) yanında³²⁴ buna hiç yer vermeyen kitaplar da mevcuttur.

Fetih sonrası Hz. Peygamber'in, Mekkeli müşriklere af yönündeki tavrına iki kitap (6M2, 6T) hiç yer vermezken³²⁵, üç kitap (6M1, 7T, 8T) genel af ilanı ile durumu anlatmış³²⁶, iki kitap (5D, 8M) Mekkelileri affettiği ifadesine yer vermiş³²⁷, bir kitap

³¹⁹ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı.

³²⁰ Akkaya vd., Peygamberimizin Hayatı 5.

³²¹ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 40; Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf, 40; Günaydın Asan- Bala, Peygamberimizin Hayatı 8, 36.

³²² Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf, 36.

³²³ Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf, 41-42.

³²⁴ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 40; Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf, 41-42.

³²⁵ Davun vd., Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6; Pınarbaşı, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6.

³²⁶ Balcı Arvas vd., Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6, 31; Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf, 36; Özdemir, Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf, 42.

³²⁷ Çamyar, 5.Sınıf Ders Kitabı, 41; Günaydın Asan- Bala, Peygamberimizin Hayatı 8, 36.

(7M) da fetih sonrası kimseye zarar verilmemiştir açıklamasında bulunup Mekkelilerin Mekke'yi asıl sahiplerine teslim ettiği bilgisini vurgulamıştır.³²⁸

Konuyla ilgili kaynak olarak: İbn Sa'd, 'ın *Tabakāt*'ı³²⁹ İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si,³³⁰ İbn Kesîr'in *es-Sîre*'si,³³¹ Taberî'nin *Tarih*'i,³³² *DİA*³³³ ve Zekai Konrapa'nın *Peygamberimiz İslam Dini ve Aşer-i Mübeşşere* 'sine³³⁴ başvurulmuştur.

3.1.23. Veda Haccı ve Veda Hutbesi

Konu 5M kitabında hiç yer almamıştır. Takip edilen 5D kitabında ise Mekke'nin fethinden iki yıl sonra Hz. Peygamber'in Müslümanlarla yaptığı hacca İslam Tarihinde “Veda Haccı” dendiği ve burada yaptığı hutbeye de “Veda Hutbesi” dendiği ifade edilmiştir. Veda Hutbesi'ni, İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si ve Vâkıdî'nin *el-Megâzi*'sini kaynak göstererek anlatmıştır. Hutbede; Allah'a hamda, can-mal ve namusun kutsallığına, eski inancın sapıklığına, faizin, kan davalarının ve eski cahiliye adetlerinin kaldırıldığına, emanetin yerine verilmesi gerektiğine, kadın haklarına, Müslümanların kardeşliğine değinmiştir. Hz. Peygamber'in Kur'an ve sünneti emanet olarak bıraktığına ve ona sarıldıkça yoldan şaşırılmayacağına yer verilmiş, ırkçılığın yanlışlığına vurgu yaptıktan sonra da Hz. Peygamber'in vazifesini yapıp yapmadığı konusunda ümmetten istediği şahitliğe yer vererek hutbeyi bitirmiştir.

6.sınıf kademesinde takip edilen iki kitapta (6M1, 6M2) konu hemen hemen aynı cümlelerle ifade edilmiştir. Kitapların yazarlarından biri ortak olduğu ve aynı yayınevinden çıktığı görülmüştür. Hz. Peygamber'in ilk ve son haccı olan Veda Haccında, yüz bini aşkın Müslümana yaptığı konuşmaya Veda Hutbesi dendiği bilgisini veren kitaplar konuya oldukça kısa yer vermiş ve bu hutbe hakkında insan hakları başta olmak üzere pek çok evrensel mesaj içerdiği bilgisiyle yetinmişlerdir.

Hz. Peygamber'in, hicretin onuncu yılında yaptığı haccın ilk ve son haccı olduğu bilgisinden sonra bu hacda Arafat'ta yüz bini aşkın Müslümana yaptığı

³²⁸ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 42.

³²⁹ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7.

³³⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf.

³³¹ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf.

³³² Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7. Sınıf.

³³³ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*.

³³⁴ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8.

konusmaya Veda Hutbesi denildiğini belirtmiş olan kitapta (6T), İbn Hişâm'ın *es-Sîre'si* ve Vâkıdî'nin *el-Megâzi'sinden* alınan Veda Hutbesi'nde şunlara yer verilmiştir: Veda cümleleri ile başlayıp her suçlunun cezasını kendisinin çekeceği vurgulanmıştır. Cahiliye âdetlerinin, faiz ve kan davalarının kaldırılmasına, küçük görülen şeylerde bile şeytana uymamak gerektiğine, haram aylar hakkında bilgiye, kadın haklarına yer verilmiştir. Müslümanların kardeş olduğuna, eski yanlışlara dönmek gerektiğine, Allah'ın her hak sahibine hakkını verdiğine, mirasçıya vasiyette bulunmanın caiz olmadığına, Hz. Peygamber'in insanlara Kur'an ve sünnet olmak üzere iki şey bıraktığına ve onlara sarılanın doğru yoldan sapmayacağına değindikten sonra Allah resulünün sorumluluğunu yerine getirip getirmediği konusunda ashabından şahitlik istediğine yer vermiştir.³³⁵ Kitap konuyu ele alırken Taberî'nin *Tarih*'inden de yararlanmıştır.

Vâris; mirasçı, kendisine miras düşen demektir. Vasiyet ise bir kimsenin öldükten sonra yapılmasını istediği şey demektir.³³⁶ İbn Hişâm'ın *es-Siresi*'sinde "Allah'ın her hak sahibine hakkını verdiğine, vârise vasiyette bulunmanın caiz olmadığına" yer verilmiştir.³³⁷ Vâkıdî'nin *el-Megâzisi*'nde ise vasiyet ile ilgili hadise yer verilmemiş Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ebî Vakkas ile olan diyalogu yer almıştır.³³⁸

Konunun oldukça kısa ele alındığı 7M kitabına göre 632 yılında Hz. Peygamber, hac için Mekke'ye gitmiş burada yüz bini aşkın Müslümana hitap etmiş, vefatının yaklaştığı işaretini verdiği bir hutbede efendimizin adeta İslam dininin kısa bir özetini sunduğu ifade edilmiştir. Kitap bu bilgileri verirken kaynak göstermemiştir³³⁹.

632 yılında Allah Resulü'nün yaptığı ilk ve son hacca İslam Tarihinde Veda Haccı dendiğine yer veren 7T kitabında, burada peygamberimizin haccın yapılışını uygulamalı gösterdiğini ve Arafat'ta yüz binden fazla Müslümana hitap ederek yaptığı konuşmaya Veda Hutbesi dendiğini ifade etmiştir. Kitap, bu hutbede geçen hususları "İslam'ın insanlığa hayat veren temel ilkeleri" olarak nitelendirmiş ve kadın hakları,

³³⁵ Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 36-37.

³³⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat* (Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2005).

³³⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye* (Kahraman Yayınları, 2006), 4/348.

³³⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'l Megâzi* (İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 2014), 3/366.

³³⁹ Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 42.

can ve mal güvenliği, faiz ve kan davalarının haram olması gibi hususlara değinmiştir. Konu hakkında İbn Kesîr kaynak gösterilmiştir³⁴⁰.

632 yılında, Hz. Peygamber'in, vefatından üç ay önce yaptığı ilk ve son hacca Veda Haccı dendiğine yer veren 8M kitabı burada Hz. Peygamber'in haccın nasıl yapıldığını insanlara öğrettiğini ve yüz yirmi bini aşkın Müslümana hitap edip ahabıyla vedalaştığı konuşmaya Veda Hutbesi dendiğini ifade etmiştir. *DİA'dan* yararlandığı Veda Hutbesinde; ırkçılığın olmadığına, faiz ve ribanın, kan davalarının kaldırıldığına, kadın haklarına, günahı küçümsemek gerektiğine, Müslümanların kardeşliğine, herkesin kendi işlediği suçtan sorumlu olduğuna, Allah'ın her vârisin mirastan payını tayin ettiğine, vârise diğer mirasçılar mahrum edecek şekilde vasiyette bulunulmasının helal olmadığına, çocukların babalarından başkasına nispet edilemeyeceğine, emanetin yerine teslim edilmesine, borcu üstlenen kefilin de borcu ödemesi gerektiğine, beş vakit namaz, hac, zekât ve ramazan orucunun önemine, yöneticiye Allah'a uydukları sürece itaat etmek gerektiğine, Kuran ve sünnetin emanet olarak müminlere bırakılmasına ve Allah Resulü'nün sorumluluğunu yerine getirdiği hususunda ümmetten şahitlik istediğine yer vermiştir.

Takip edilen 8T kitabında farklı olarak, Allah Resulü'nün yüz bini aşkın Müslümana hitap ettiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca derlenen Veda Hutbesi'nin büyük bölümünün M. Hamidullah'ın "*Vesâiku's- Siyâsiyye*" den olduğu vurgulanmakla beraber, Buhârî'nin *Sahîh*'i, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, Müslim'in *Sahîh*'i, İbn Mâce'nin *Sünen*'i, Tirmizî'nin *Sünen*'i, Ebû Dâvûd'un *Sünen*'i, Nesâî'nin *Sünen*'i, Taberî'nin *Tarih*'inden de yararlanılmıştır. Hamd ile başlayan hutbede; zarûrât-ı hamsenin önemine, emanetin yerine teslim edilmesinin gerektiğine, zulme boyun eğmemeye, ırkçılığa, faizin kaldırılmasına, kadın haklarına, dinde aşırılıktan kaçmak gerektiğine, Müslümanın kardeşliğine, "Mümin, Müslüman ve Mücahit" kavramlarının tanımına, beş vakit namaz, zekât ve ramazan orucuna, Hz. Peygamber'in son peygamber olduğuna, yönetime itaat etmeye, ehl-i beyte, Hz. Peygamber'in müminlere içinde dinî, ilmî, idari, siyasi kuralları içeren Kur'an'ı ve sünneti bıraktığına, Hz. Peygamber'in vazifesini yerine getirip getirmeme hususunda ümmetten istediği şahitliğe yer vermiştir. Konu ile ilgili bir değerlendirme yapıldığında şu hususlar dikkat çekmektedir:

³⁴⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*, 37.

8M kitabında, Hz. Peygamber'in Arafat'ta yaptığı hutbede yüz yirmi bini aşkın Müslüman'a hitap ettiği bilgisi verilmiştir. Konuyu ele alan diğer kitaplarda ise yüz bini aşkın Müslüman'a hitap ettiği bilgisi yer almaktadır.

6T kitabında vârisin hiçbir şekilde vasiyet bırakamayacağı ifade edilirken 8M kitabında vârisin belli şartlarda vasiyet bırakabileceği belirtilmiştir. Vasiyet ile alakalı hükümler 6.sınıf öğrencisinin kavrayabileceği hususlar değildir.

8T kitabında Kur'an ve sünnetin tanımı yapılırken "içinde dinî, ilmî, idari, siyasi kuralları içeren Kur'an'ı ve sünnet" diyerek bir çerçeve çizilmiştir. Bu tanımlamanın, sınır çizdiği için eksik olduğu söylenebilir.

3.1.24. Peygamberimizin Vefatı

632 yılında 63 yaşında Hz. Âişe'nin odasında vefat ettiği bilgisinde iki eser hariç tüm eserler mutabıktır. 5M kitabı Hz. Peygamber'in mezarının Medinede Mescid-i Nebi'nin içinde Yeşil Kubbe altında olduğunu vurgulamış³⁴¹ 7M kitabı ise Hz. Peygamber'in 632 yılında ve 63 yaşında vefat ettiği bilgisi ile yetinmiştir.³⁴² Ay olarak miladi tarihi "8 Haziran 632"yi veren kitapların (5D, 6T, 7T, 8T) yanında hicri takvimi kullanıp "12 Rebiulevvel"³⁴³ veya "13 Rebiulevvel"³⁴⁴ tarihini veren kitaplar da vardır. Hastalığı süresinde namaz kıldıramadığı zaman yerine Hz. Ebû Bekir'i görevlendirdiğine dair bilgi dört kitapta (5D, 6T, 8M, 8T) yer almıştır.³⁴⁵

Hz. Peygamber'in mübarek naaşının yıkanmasına üç kitap (5D, 8M, 8T) değinmiştir. Hz. Peygamber'in mübarek naaşını Hz. Ali'nin yıkayıp kefenlediği, bu sırada ona amcası Abbas ile oğulları ve Üsame b. Zeyd'in de yardımında bulunduğu bilgisini vermişlerdir.³⁴⁶ Altı kitapta "Ravza-i Mutahhara"nın tanımı yapılmış, kitapların çoğu, burayı, Hz. Peygamber'in kabri ile minberi arasında kalan yer olarak

³⁴¹ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 31.

³⁴² Yılmaz vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 7, 42.

³⁴³ Akkaya vd., *Peygamberimizin Hayatı* 5, 31.

³⁴⁴ Balcı Arvas vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 32; Davun vd., *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 30.

³⁴⁵ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 43; Pınarbaşı, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 6, 37; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 39; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 47.

³⁴⁶ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 44; Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı* 8, 40; Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı* 8. Sınıf, 47.

tanımlarken 8T kitabında, “Ravza-i Mutahhara” Hz. Peygamber’in kabrinin olduğu yer³⁴⁷ olarak ifade edilmiştir.

Hz. Peygamber’in vefatı sonrası sarsılan Müslümanları Hz. Ebû Bekir’in sakinleştirmesi bilgisine üç kitapta yer verilmiştir. Kitapların ikisi 8.sınıf (8M, 8T), biri ise 5. Sınıf (5D) kademesindedir. Konu hakkında; Peygamberimizin vefat haberini alan Müslümanların çok üzüldüğü hatta Hz. Ömer’in “Muhammed öldü.” diyenlere kılıcını çekerek çok sert tepki gösterdiğine yer veren 5D kitabı, Hz. Ebû Bekir’in Hz. Peygamber’in naaşını bir süre seyrettikten sonra kendini toparlayıp dışarıdaki Müslümanlara hitap ederek onları sakinleştirdiği bilgisine yer vermiştir.³⁴⁸

Hz. Peygamber’in cenaze namazının kılınışına iki kitap (8M, 8T) yer vermiştir. Son sözler “refik-i âlâya” olan Hz. Peygamber’in cenaze namazını önce erkekler, ardından kadınlar sonra da çocuklar münferiden kıldılar.³⁴⁹ Konu hakkında 8T kitabında, Hz. Peygamber’in cenaze namazının grup grup bütün Müslümanlar tarafından imamsız kılındığı açıklaması yer almıştır.³⁵⁰

3.2. Kitapların Yaptığı Atıflar Yönünden İncelenmesi

Kaynak gösterimi muhatabın güvenini sağlayan, doğru bilgiye götüren önemli bir unsurdur. Müellifin olaylara nasıl yaklaştığıyla ilgili bilgi verdiği gibi okuyucuyu bilginin kaynağına da götürmeye teşvik eder. Bu bağlamda okullarda ders materyali olarak kullanılan kitapların, muhataplarının çokluğu da göz önüne alındığında bu husus daha da önemli hale gelmektedir.

3.2.1. 5. Sınıf Dikey Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur’an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Ebü’l -Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Câmiu’s-Sagîr*: 1

³⁴⁷ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 47.

³⁴⁸ Çamyar, *5.Sınıf Ders Kitabı*, 43-44.

³⁴⁹ Günaydın Asan- Bala, *Peygamberimizin Hayatı 8*, 40.

³⁵⁰ Özdemir, *Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*, 47.

Ebü'l- Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr,
Tefsîrû'l-Kur'ânî'l- 'azîm: 1

Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el- Kâmil
fi't-târîh*: 1

İlmihal TDV: 1

İrfan Yücel, *Peygamberimizin Hayatı*: 1

Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri: 1

M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*: 1

Yunus Emre, *Divan*: 1

Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu 'fî el- Buhârî, *Edebü'l-
Müfred*: 2

Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes Mâlik b. Ebî Âmir el Ashabî el Yemenî, *el-
Muvatta*: 3

Ebü'l- Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr,
Peygamberler Tarihi: 3

Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el Askalânî, *el İsâbe*: 3

Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Üsdü'l-
ğâbe*: 3

Ebü Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd el-Vâkîdî, *Siyer ve Megâzî*:6

İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*: 7

Ebü Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen*:9

Ebü Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *es- Sünen*: 14

Ebü Dâvûd Süleymân b. El-Eş 'as b. İshâk es-Sicistânî, *es-Sünen*: 14

DİA: 15

Ebü Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*:18

Ebü Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el- Himyerî el-
Meârifî el- Basrî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*: 19

Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es Sünen*:23

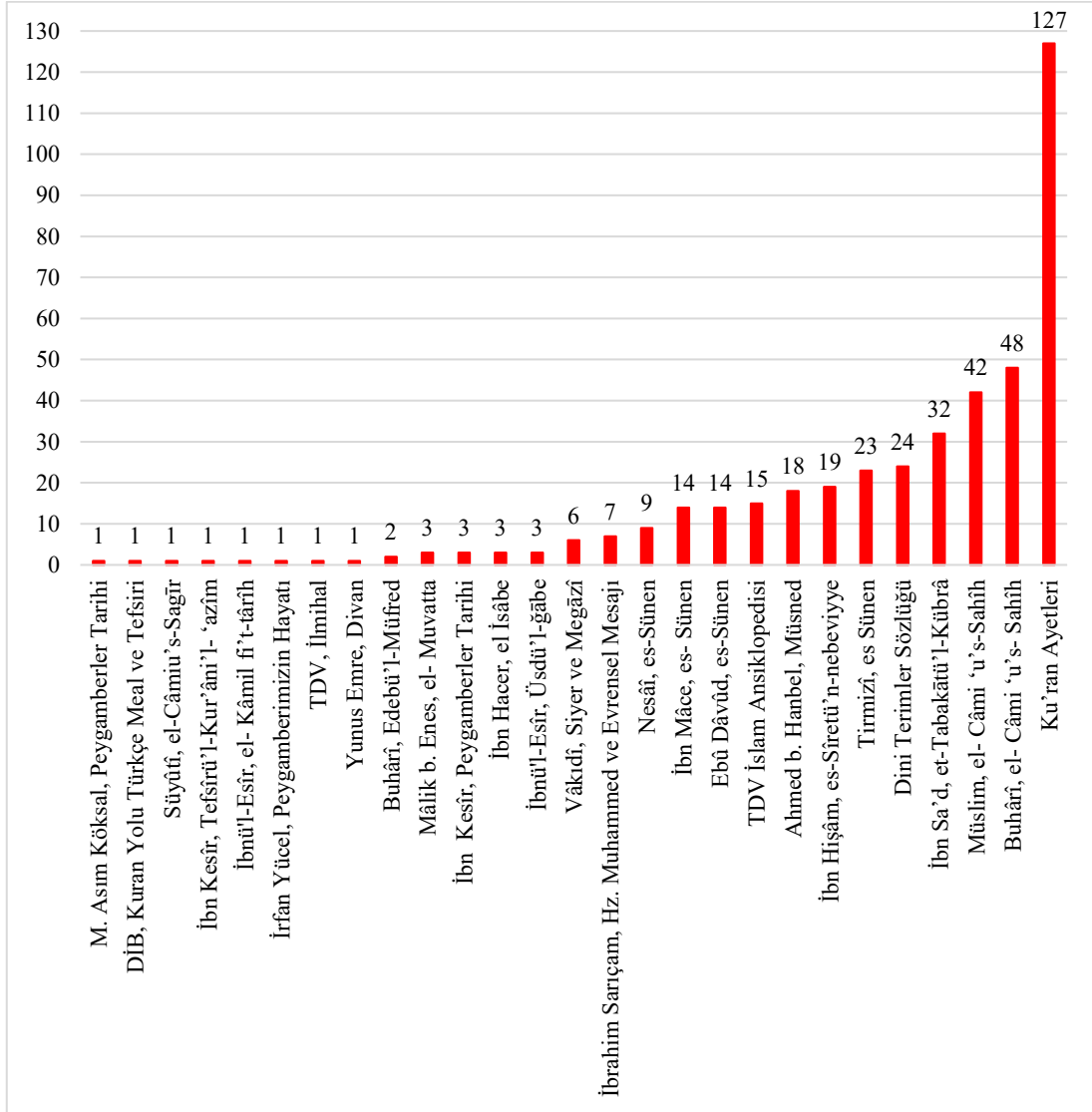
Dini Terimler Sözlüğü: 24

Ebü Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*: 32

Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el- Câmi 'u's-Sahîh*:

Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu ‘fî el- Buhârî, *el- Câmi ‘u’s- Sahîh*: 48

Ku’ran Ayetleri: 127

Şekil 1. 5. Sınıf Dikey Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

5D kitabında, 420 atıf yapılmıştır. Kur’an ayetleri 127, Buhârî’nin *el Câmi ‘u’s- Sahîh*’i 48, Müslim’in *el Câmi ‘u’s- Sahîh*’i 42, İbn Sa’d’ın *Tabakâtü’l- kübrâ’sı* 32 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da yer verildiği görülmüştür. Kavramlar *DİA* ve *Dini Terimler Sözlüğü*'nden yararlanarak açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için bir yerde *Kur'an Yolu Türkçe Meali* kaynak gösterilmiş, diğer yerlerde sure adı ve ayet numarası yazılmıştır.

Kaynakçasında 42 esere yer veren kitapta, 8 esere metin içinde atıf yapılmamıştır. Metin içinde atıf yapılan İbnü'l- Esîr'in "*el- Kâmil fi't- târih*" ve İrfan Yücel'in "*Peygamberimizin Hayatı*" eserlerine kaynakçada yer verilmemiştir.

Yararlanılan eserler içinde Hadis kitaplarının İslam Tarihi kitaplarından fazla olması dikkat çekmiştir. Ayrıca edebi (şiir) kitaplardan da istifade edilmiştir.

3.2.2. 5. Sınıf MEB Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur'an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Diyanet İlmi Dergi: 1

Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesârb. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî, *Kitâbi'l-Mübtede'* ve *'l-meb 'as*: 1

Buhârî, *Edebü'l-müfred*: 1

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *Şuabü'l- İman*: 1

Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *Delâ'ilü'n-Nübüvve*: 1

Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *Tehzîbü'l-esma ve'l-lügât*: 1

Ebü'l -Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el Hasâ'isü'l-kübra*: 1

Ebü'l Hasan Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Ensâbü'l- Eşraf*: 1

Ebü'l Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî, *Esbâbü'n-nüzûl*: 1

İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târih*: 1

Ebü'l Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed b. Alî el Hasenî es- Semhûdî, *Vefâ'ü'l-vefâ bi ahabâri dâri'l-Mustafâ*: 1

Ebü'l Kâsım Müsnidü'd- dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb-et Taberânî, *Mu'cemul Kebir*: 1

Ebü'l Kâsım Müsnidü'd- dünyâ Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb-et Taberânî, *Mu'cemü's-Sagîr*: 1

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebî Ya 'küb İshâk b. Ca 'fer b. Vehb Vâzih el- Ya 'kübî, *Târîhu 'l- Ya 'kübî*: 1

Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr el-Kastallânî, el- *Mevâhibü 'l-ledünniyye*: 1

İbn Hacer el- Askalânî, *el İsâbe*: 1

Ebü'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el- Ya 'merî, *Uyûnü 'l-eser fî fûnûni 'l-megâzî ve 'ş-şemâ 'il ve 's-siyer*: 1

Ebü'l-Kâsım Alî b. el- Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin, *Târîhu medîneti Dimaşk*: 1

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali, *el-Vefâ bi-Ahvâli 'l-Mustafa*: 1

İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*: 1

M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*: 1

Mehmet Emin Ay, *Biricik Peygamberim ve O'nun Çağındaki Çocuklar*: 1

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Fîhi mâ fîh*: 1

Muhammed b. Abdülbâkî Zürkânî, *Şerhu 'l-Mevâhibi 'l-Ledünniyye*: 1

Muhammed Yusuf Kandehlevî, *Hayâtü 's-Sahâbe*: 1

www.tdk.gov.tr: 1

Zeynüddîn Muhammed Abdürraûf b. Tâcil 'ârifîn b. Nûriddîn Alî el-Münâvî, *Feyzü 'l-kadîr Şerhu 'l-Câmi 'i 's-Sagîr*: 1

Âdem Saraç, *Küçük Büyükler, Çocuklar İçin İslam Tarihi Serisi*: 2

Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez Zehebî, *Siyeru a 'lâmi 'n-Nübelâ*: 2

Nesâî, *es-Sünen*: 2

Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Alî el-Beyhakî, *Delâ 'ilü 'n-nübüvve*: 2

Ebü Ca 'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî et Taberî, *Târîhu 'l ümem ve 'l-mülûk*: 2

Ebü Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. el-Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*:2

İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*: 2

Ebü'l Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el Heysemî, *Mecma 'u 'z-zevâ'id*: 2

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübra*: 4

Ebû Dâvûd, *es-Sünen*: 4

Dini Terimler Sözlüğü (MEB): 6

İbn Mâce, *es Sünen*: 6

DİA: 6

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 8

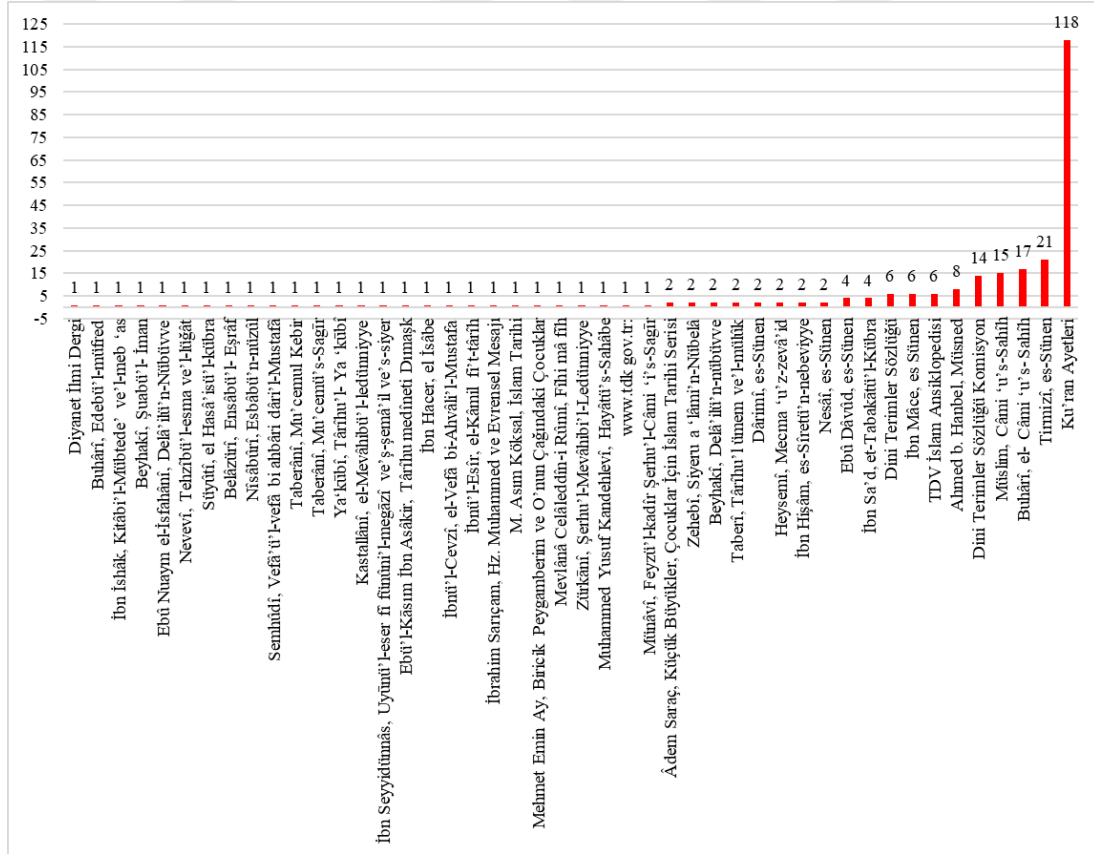
Dini Terimler Sözlüğü Komisyon: 14

Müslim, *Câmi 'u's-Sahîh*: 15

Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 17

Tirmizî, *es-Sünen*: 21

Kur'an Ayetleri: 118

Şekil 2. 5. Sınıf MEB Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

5M kitabında, 262 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 118, Tirmizî'nin *es- Sünen* 'i 21, Buhârî'nin *el-Câmi 'u's- Sahîh* 'i 17 ve Müslim'in *el-Câmi 'u's-Sahîh* 'i 15 yerde

kaynak gösterilmiştir. Kitapta temel eserlerin ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da yer verildiği görülmüştür. Yararlanılan eserler içinde İslam Tarihi kitapları ağırlıktadır.

Kitapta geçen ayet meallerinin nereden alındığına dair atıf yapılmamış, süre adı ve ayet numarası yazılmıştır. Kavramlar komisyon tarafından hazırlanan *Dini Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve www.tdk.gov.tr den yararlanarak açıklanmıştır. Kitapta geçen “samimiyet, sahabî, asr-ı saadet, muhacir ve ensar” kavramlarının açıklandığı *Dini Terimler Sözlüğü* kaynakçada yer almamıştır.

Kaynakçasında 50 esere yer veren kitapta, 9 esere metin içinde atıf yapılmamış, kaynak gösterilmemiştir. Metin içinde atıf yapılan; Ebû Nuaym el- İsfahânî’nin “*Delâilü ’n- Nübüvve*”, Taberânî’nin “*Mu’cemü ’l- Kebîr*”, Belâzûrî’nin “*Ensâbü ’l- Eşrâf*”, Dârimî’nin “*es- Sünen*” ve M. E min Ay’ın “*Biricik Peygamberim ve O’nun Çağındaki Çocuklar*” adlı eserleri kaynakçada yer almamıştır.

Suyûtî’nin metin içinde “*Hasâisü ’l- kübrâ*”sına atıf yapılmış ancak bu eser kaynakçada “*Olağanüstü Yönleriyle Peygamberimiz*” diye geçmiştir. Kitap internet kaynakları da kullanmıştır.

3.2.3. 6. Sınıf MEB Yayınları (2023)

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur’an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Âdem Apak, *Siyer-i Nebi*: 1

Cahit Zarifoğlu, *Yürek Dede ile Padişah*: 1

Casim Avcı, Mevlâna İdris, *Hiz. Muhammed’in Hayatı*: 1

Cemal Ağırman, *Hiz. Peygamber’e Sevgi ve Bağlılığın Ölçüsü*: 1

Dini Kavramlar Sözlüğü: 1

Vâkıdî, *Siyer ve Megâzî*: 1

Beyhakî, *Delâ’ilü ’n-nübüvve*: 1

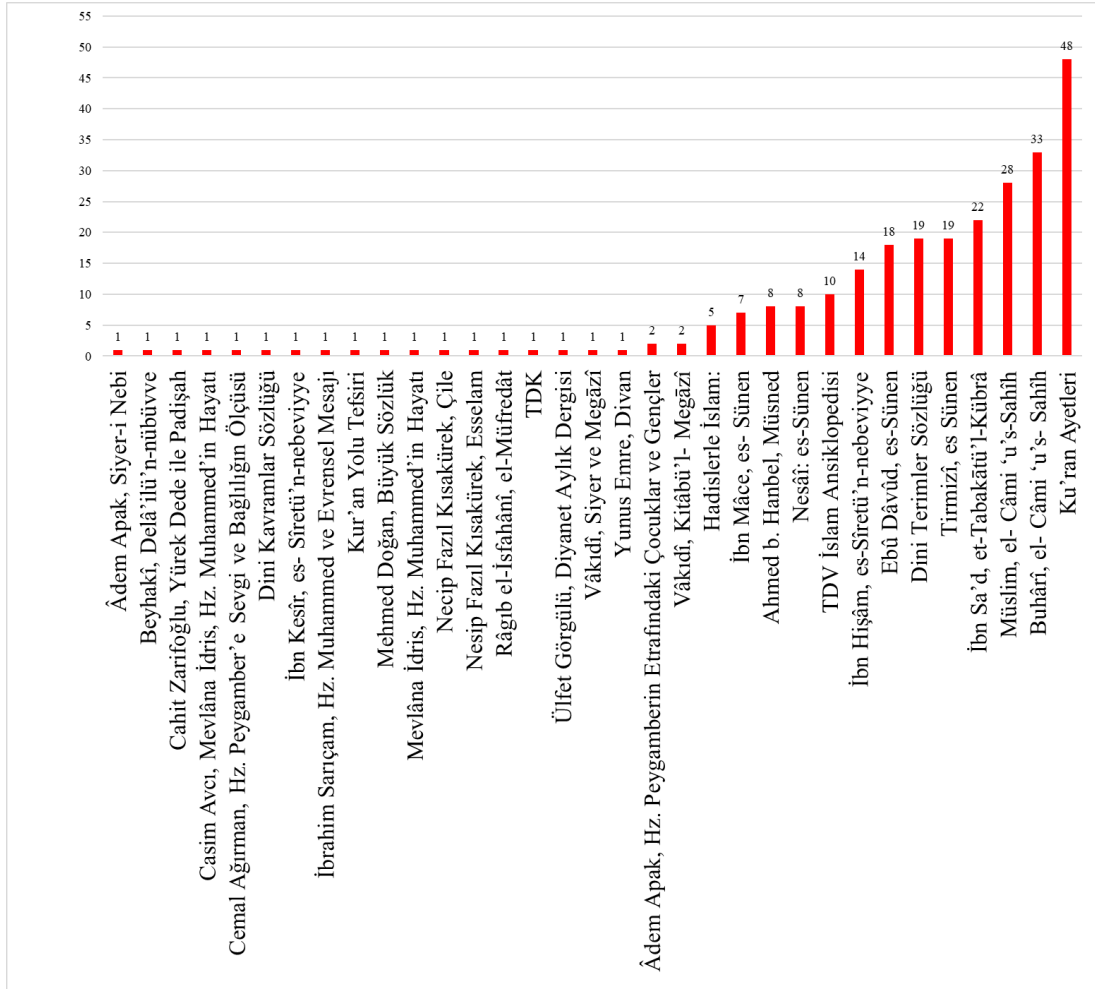
İbn Kesîr, *es- Sîretü ’n-nebeviyye*: 1

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*: 1

İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*: 1

Kur’an Yolu Tefsiri: 1

Mehmed Doğan, *Büyük Sözlük*: 1
Mevlâna İdris, *Hiz. Muhammed'in Hayatı*: 1
Necip Fazıl Kısakürek, *Çile*: 1
Nesip Fazıl Kısakürek, *Esselam*: 1
TDK: 1
Diyanet Aylık Dergisi: 1
Yunus Emre, *Divan*: 1
Âdem Apak, *Hiz. Peygamberin Etrafındaki Çocuklar ve Gençler*: 2
Vâkîdî, *Kitâbü'l- Megâzî*: 2
Hadislerle İslam: 5
İbn Mâce, *es- Sünen*: 7
Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 8
Nesâî: *es-Sünen*: 8
DİA: 10
İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*: 14
Ebû Dâvûd, *es-Sünen*: 18
Dini Terimler Sözlüğü: 19
Tirmizî, *es Sünen*: 19
İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*: 22
Müslim, *el- Câmi 'u's-Sahîh*: 28
Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 33
Kur'an Ayetleri: 48

Şekil 3. 6. Sınıf MEB Yayınları atıfları (2023)

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

6M2 kitabında 261 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 48, Buhârî'nin *el Câmi 'u's-Sahîh*'i 31, Müslim'in *el Câmi 'u's-Sahîh*'i 28, İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-kübrâ'sı* 22 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da yer verildiği görülmüştür. Yararlanılan kaynaklarda siyere ait kaynakların azlığı, hadis kaynaklarının çokluğu dikkat çekmiştir. Ayrıca edebiyattan (şiirden) da yararlanıldığı görülmüştür. Kavramlar Dini Kavramlar Sözlüğü, *DİA*, *Dini Terimler Sözlüğü*, *Büyük Sözlük*, *TDK Sözlük* yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için 1 yerde *Kur'an Yolu Tefsiri* (DİB)'ne atıfta bulunulmuş, diğer yerlerde sure adı ve ayet numarasıyla yetinilmiştir. Bunun yanında kaynakçada *Kur'ân- Kerîm Açıklamalı Meali* (TDV) ve *Kur'ân- Kerîm Meali* (DİB) yer verilmiştir.

Kaynakçasında 43 esere yer verilen kitapta 5 esere metin içinde atıf yapılmamıştır.

3.2.4. 6. Sınıf MEB Yayınları (2021)

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur'an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Âdem Apak, *Hiz. Peygamberin Etrafındaki Çocuklar ve Gençler*: 1

Âdem Apak, *Siyer-i Nebi*: 2

Arif Nihat Asya, *Dualar ve Âminler*: 1

Cengiz Numanoğlu, *Şuur*: 1

Buhârî, *Kitâbü't-târihi'l-kebîr*: 1

Beyhakî, *Şuâbu'l-Îman*: 1

Taberî, *Târîhu'l ümem ve'l-mülûk*: 1

Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *es-Sikât*: 1

İbn Hibbân, *Târîhu's-sahâbe*: 1

Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsa b. Ahmed el-Aynî, *‘Umdetü'l-kârî*: 1

İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*: 1

Ebû Nuaym el-İsfahânî, *Hilyetü'l-evliyâ*: 1

Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*: 1

Ebü'l Kâsım müsniidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb-et-Taberânî, *el-mu'cemu'l-kebîr*: 1

Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî, *Muhtasarü Târîhi Dimaşk*: 1

İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü'l-eser fî fûnüni'l-megâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*: 1

Hayatî Hökelekli, *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönleriyle İnsani Değerler*: 1

M. Hamidullah, *İslam Peygamberi*: 1

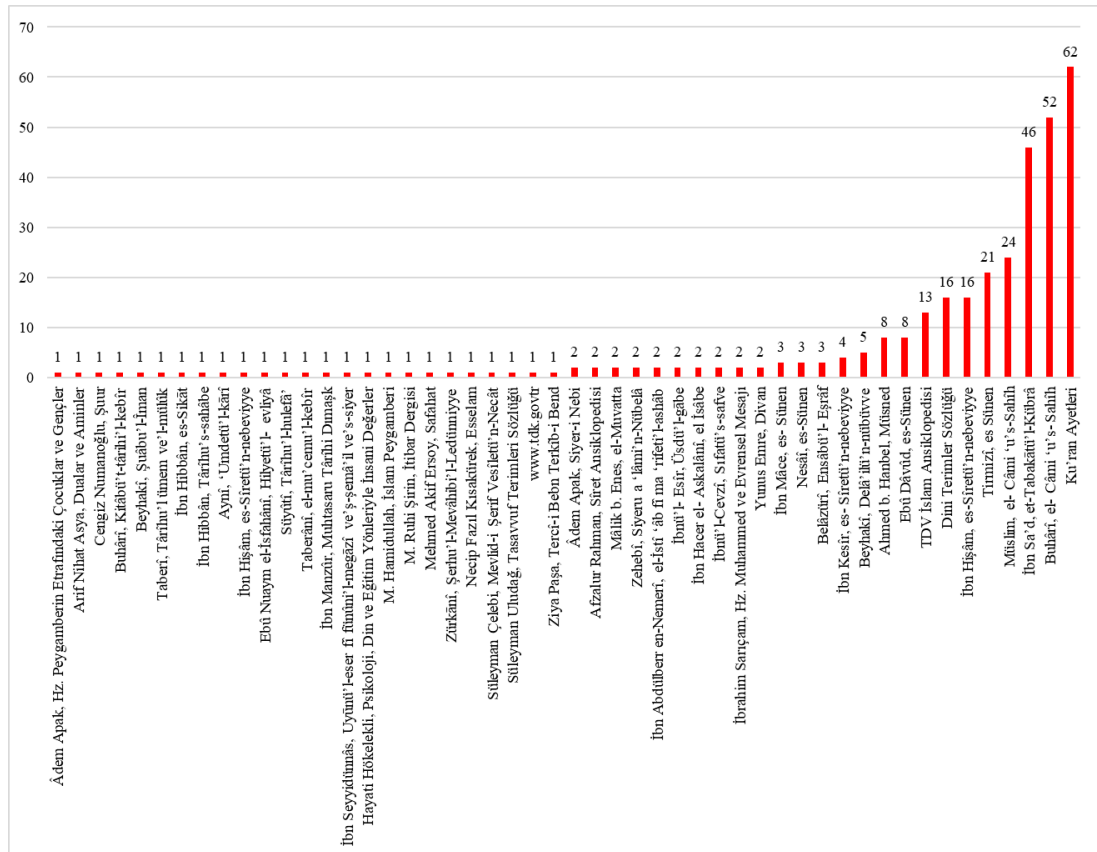
M. Ruhi Şirin, *İtibar Dergisi*: 1

Mehmed Akif Ersoy, *Safahat*: 1

Muhammed b. Abdülbâkî Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhibi'l-Ledünniyye*: 1

Necip Fazıl Kısakürek, *Esselam*: 1

Süleyman Çelebi, *Mevlid-i Şerif Vesîletü'n-Necât*: 1
Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*: 1
www.tdk.govtr: 1
Ziya Paşa, *Tercî-i Bebn Terkîb-i Bend*: 1
Afzalur Rahman, *Sîret Ansiklopedisi*: 2
Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes Mâlik b. Ebî Âmir el-Ashabîel-Yemenî, el-Muvatta: 2
Zehebî, *Siyeru a 'lâmi 'n-Nübelâ*: 2
Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr, *el-İstî'âb fî ma 'rifeti 'l-ashâb*: 2
İbnü'l- Esîr, *Üsdü 'l-gābe*: 2
İbn Hacer el- Askalânî, *el İsâbe*: 2
İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*: 2
İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*: 2
Yunus Emre, *Divan*: 2
İbn Mâce, *es- Sünen*: 3
Nesâî, *es-Sünen*: 3
Belâzürî, *Ensâbü 'l- Eşrâf*: 3
İbn Kesîr, *es- Sîretü 'n-nebeviyye*: 4
Beyhakî, *Delâ 'ilü 'n-nübüvve*: 5
Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 8
Ebû Dâvûd, *es-Sünen*: 8
DİA: 13
Dini Terimler Sözlüğü: 16
İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*: 16
Tirmizî, *es Sünen*: 21
Müslim, *el- Câmi 'u's-Sahîh*: 24
İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*: 46
Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 52
Kur'an Ayetler: 62

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

6M1 kitabında 329 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 62, Buhârî'nin *el Câmi' u's- Sahîh'i* 52, İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l- kübrâ'sı* 46, Müslim'in *el Câmi' u's- Sahîh'i* 24 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da yer verildiği görülmüştür. Kitapta siyer kaynaklarından çok hadis kaynaklarına atıf yapıldığı dikkat çekmektedir. Bununla beraber yararlanılan eserlerde İslam Tarihi kaynakları ağırlıktadır. Kitap, konuyu daha anlaşılır kılmak için, edebi (şiir) kaynaklardan da yararlanmıştır. Kavramlar *Dini Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için atıf yapılmamış, sure adı ve ayet numaraları yazılmış kaynakçada *Kur'an Kerim Açıklamalı Meali* (TDV) ile *Kur'an Kerim Meali* (DİB) ne yer verilmiştir.

Kaynakçasında 63 eserin yer aldığı kitapta metin içinde 5 esere atıf yapılmamıştır. Kitapta internet kaynakçası da kullanılmıştır.

3.2.5. 6. Sınıf Tutku Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur'an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Buhârî, *Edebü 'l- Müfred*: 1

Beyhakî, *el-Âdâb*: 1

Dârimî, *es-Sünen*: 1

Suyûtî, *el- Câmiu 's- Sagîr*: 1

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*: 2

Nesâî, *es-Sünen*: 4

Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*: 4

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 6

Tirmizî, *Kitabü 'ş-şemail*: 6

Dini Terimler Sözlüğü: 11

İbn Mâce, *es- Sünen*: 12

Taberî, *Târîhu 'l ümem ve 'l-mülûk*: 12

Ebû Dâvûd, *es-Sünen* : 12

DİA: 14

Vâkıdî, *Siyer ve Megâzî*: 16

İbn Kesîr, *es- Sîretü 'n-nebeviyye*: 17

Tirmizî, *es Sünen*: 20

Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 31

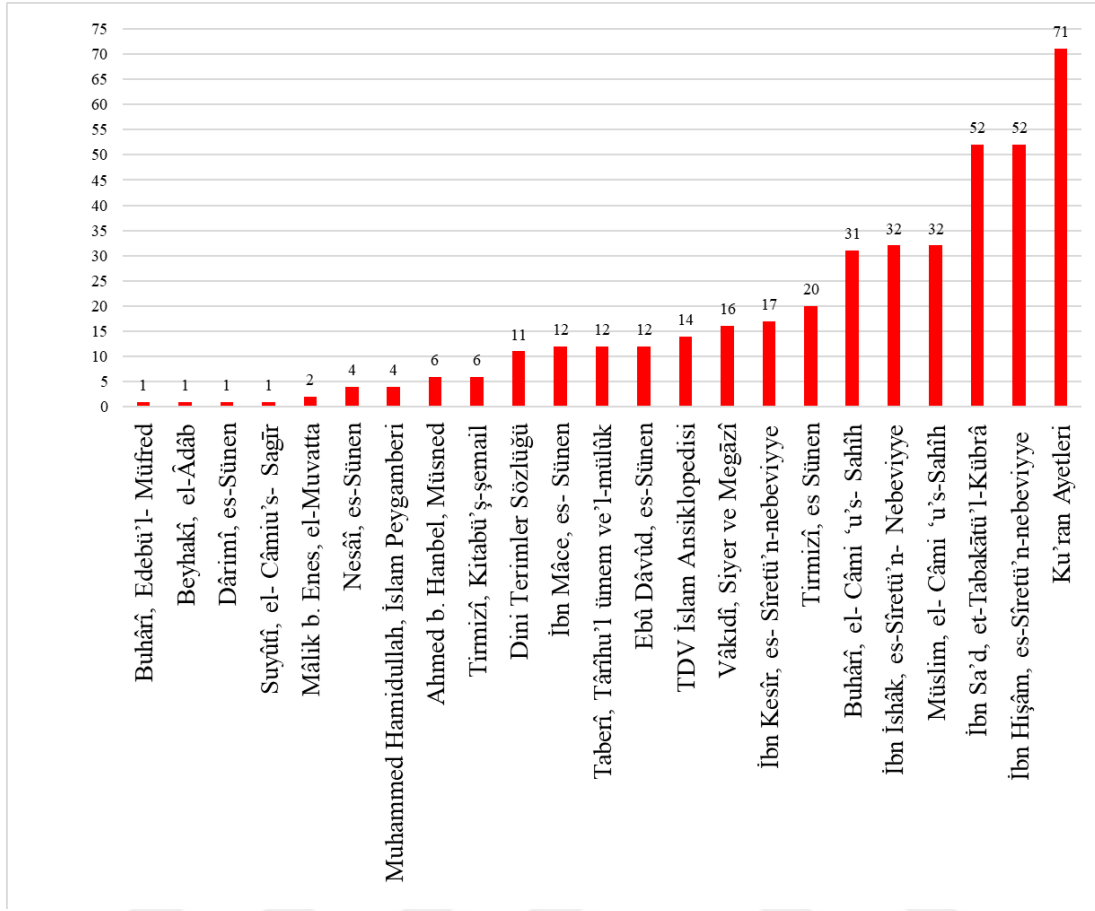
İbn İshâk, *es-Sîretü 'n- Nebeviyye*: 32

Müslim, *el- Câmi 'u's-Sahîh*: 32

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*: 52

İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*: 52

Kur'an Ayetleri: 71

Şekil 5. 6. Sınıf Tutku Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

6T kitabında 410 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 71, İbn Sa'd'ın *Tabakâtü'l-kübrâ'sı* 52, İbn Hişâm'ın *es-Sîretü'n- Nebeviyyesi* 52, Buhârî'nin *el Câmi 'u's- Sahîh'i* 32, Müslim'in *el Câmi 'u's- Sahîh'i* 32 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara az da olsa yer verildiği görülmüştür. Kitapta siyer kaynaklarına daha fazla atıf yapılmıştır. Kavramlar *Dini Terimler Sözlüğü* ve *DİA* yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için atıf yapılmamış, sure adı ve ayet numaraları yazılmış kaynakçada “*Kur'an Kerim ve Açıklamalı Meali (TDV)*”, “*Kur'an Kerim Mealine (DİB)*” ile “*Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsiri (DİB)*” ne yer verilmiştir.

Kaynakçasında 43 esere yer verilen kitapta, bu eserlerden 11 tanesine metin içerisinde atıf yapılmamıştır. Beyhakî'nin “*el- Âdâb*” isimli eserine metin içinde atıf yapılmış ancak kaynakçada bu eser yer almamıştır.

3.2.6. 7. Sınıf MEB Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur'an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Akif İnan, *Şiirler*: 1

Ali Haşimi, *Kur'an ve Sünnete Göre Müslüman Kadının Şahsiyeti*: 1

Arif Niht Asya, *Dualar ve Aminler*: 1

Bahaüddin Varol, *Ehl-i Beyt Sevgisi Nedir? Nasıl Olmalıdır, İstem*: 1

Bünyamin Erul, *Hiz. Peygamberin İzinde*: 1

Cengiz Numanoğlu, *Şuur*: 1

Dini Kavramlar Sözlüğü: 9

Mâlik b. Enes, *el- Muvatta*: 1

Dârimî; *es-Sünen*: 1

Suyûtî, *el- Hasâ'isü'l-kübra*: 1

Taberânî, *el- Mu'cemü'l Kebîr*: 1

Faruk Timurtaş, *Yunus Emre Divanı*: 1

www. son peygamber.info: 4

İbrahim Sarıçam, *İslam'ın Evrensel Mesajları*: 1

Mahmud Şit Hattab, *Komutan Peygamber*: 1

Mahmut Kısa, *Kısa Açıklamalı Kur'ân- Kerîm Mealî*: 1

Mehmed Sürmeli, *Gaye İnsan Hiz. Muhammed*: 1

Mustafa Kılıç, *Zeyd b. Harise*: 1

Seyyid Ebû'l Ala Mevdûdi, *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hiz.*

Peygamber'in Hayatı: 1

Beyhakî: *Delâ'ilü'n- Nübüvve*: 2

Ebü'l- Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el- Askalânî, *Fethu'l- Bâri bi Şerhi'l- Sahihi'l-Buharî*: 2

İbn Kesîr: *Tefsîrü'l- Kur'âni'l- 'azîm*: 2

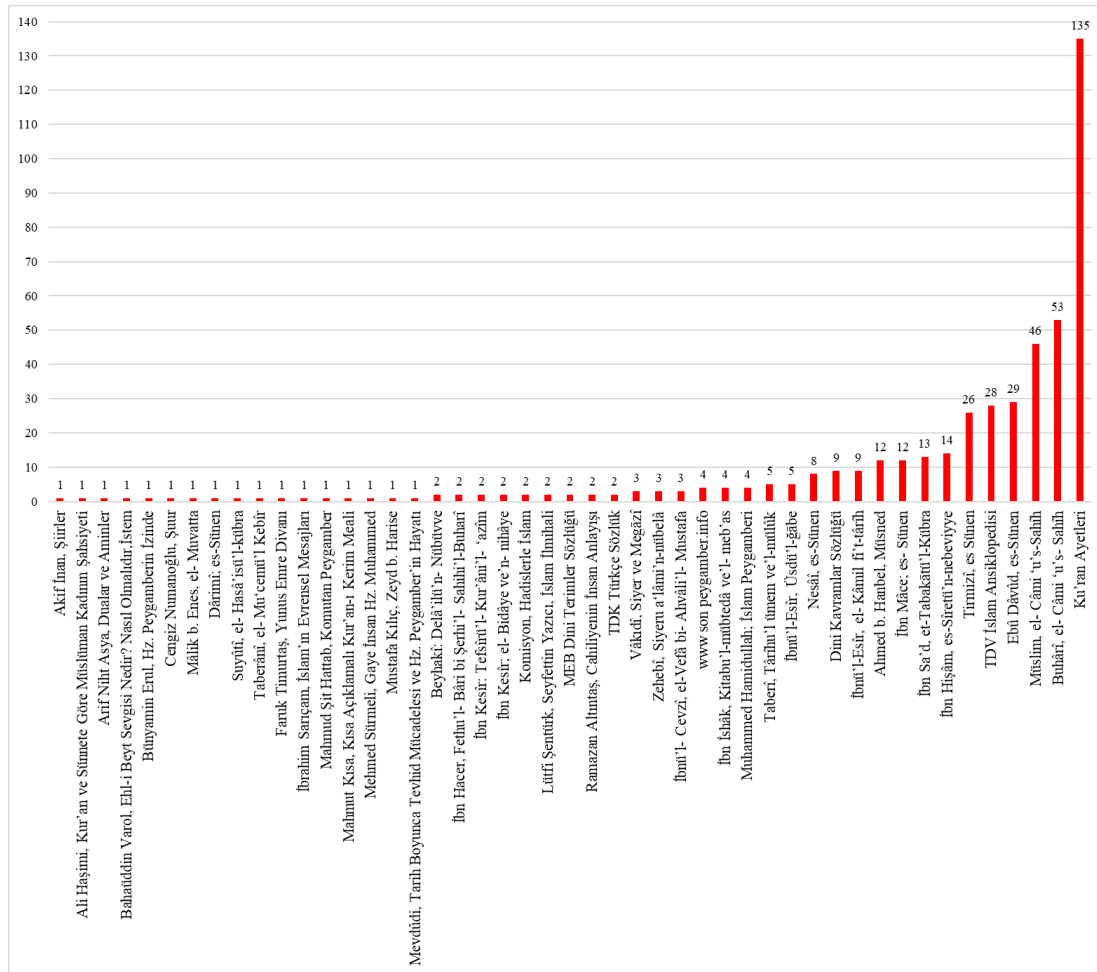
İbn Kesîr; *el- Bidâye ve'n- nihâye*: 2

Hadislerle İslam: 2

Lütfi Şentürk, *Seyfettin Yazıcı, İslam İlmihali*: 2

MEB Dini Terimler Sözlüğü: 2

Ramazan Altıntaş, *Cahiliyenin İnsan Anlayışı*: 2
TDK *Türkçe Sözlük*: 2
Vâkıdî, *Siyer ve Megâzî*: 3
Zehebî, *Siyeru a 'lâmi 'n-nübelâ*: 3
İbnü'l- Cevzî, *el-Vefâ bi- Ahvâli 'l- Mustafa* : 3
İbn İshâk, *Kitabu 'l-mübtedâ ve 'l- meb'as*: 4
Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*: 4
Taberî, *Târîhu 'l ümem ve 'l-mülûk*: 5
İbnü'l-Esîr, *Üsdü 'l-ğābe*: 5
Nesâî, *es-Sünen*: 8
İbnü'l-Esîr, *el- Kâmil fi 't-târih*: 9
Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 12
İbn Mâce; *es- Sünen*: 12
İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübra*: 13
İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*: 14
Tirmizî, *es Sünen*: 26
DİA: 28
Ebû Dâvûd, *es-Sünen*: 29
Müslim, *el- Câmi 'u 's-Sahîh*: 46
Buhârî, *el- Câmi 'u 's- Sahîh*: 53
Kur'an Ayetleri: 135

Şekil 6. 7. Sınıf MEB Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

7M kitabında 460 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 135, Buhârî'nin *el-Câmi 'u ş-Sahîh'i* 53, Müslim'in *el-Câmi 'u ş-Sahîh'i* 46, Ebû Davud'un *es-Sünen'i* 29 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da oldukça fazla yer verildiği görülmüştür. Yararlanılan eserlerde Hadis kitapları dikkat çekici ölçüde fazladır. Kavramlar *Dini Kavramlar Sözlüğü*, *Dini Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve *TDK Türkçe Sözlük* yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için bir yerde “*Kısa Açıklamalı Kur’an Meali*” ne atıf yapılmış, diğer yerlerde sure adı ve ayet numaraları yazılmıştır. Kaynakçada “*Kur’an Kerim ve Açıklamalı Meali (TDV)*”, “*Kur’an Kerim Meali (DİB)*” ile “*Hak Dini Kur’an Dili*” ne yer

verilmiştir. Kitap, konuyu daha anlaşılır kılmak için, edebi (şiir) kaynaklardan da yararlanmıştır.

Kaynakçasında 80 eserin bulunduğu kitapta, 26 esere metin içinde atıf yapılmamıştır. Metin içinde atıf yapılan ancak kaynakçada yer almayan eserler vardır. Bunlar: İbn Kesîr, “*el- Bidâye ve’n- nihâye*”; Fikri Karaman, “*Dini Kavramlar Sözlüğü*”; Lütfi Şentürk, Seyfettin Yazıcı, “*İslam İlmihali*”; İbrahim Sarıçam, “*İslam’ın Evrensel Mesajları*”; Arif Nihat Asya, “*Dualar ve Aminler*”dir.

Kitapta 4 ayrı yerde internet kaynağına başvurulmuştur.

3.2.7. 7. Sınıf Tutku Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur’an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

İbn Mâce, *es- Sünen*: 1

Ebü’l- Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî;
Lisânü’l- Arab: 1

İbnü’l -Esîr, *Üsdü’l-ğābe*: 1

İbn Ebû Şeybe, *Musannef*: 1

Kur’an Yolu Türkçe Meali: 1

TDK Sözlük: 1

Beyhakî, *Sünenü’l- Kübra*: 1

Büyük Türkçe Sözlük : 3

Beyhakî, *el-Âdâb*: 3

Buhârî, *Edebü’l- Müfred*: 4

DİA: 4

Tirmizî, *Kitâbü’ş- Şemâil*: 5

Ebü Dâvûd, *es-Sünen*: 6

Nesâî, *es-Sünen*: 7

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 8

Taberî, *Târîhu’l ümem ve’l-mülûk*: 12

Vâkıdî, *Siyer ve Megâzî*: 14

Dini Terimler Sözlüğü: 17

İbn Kesîr, *es- Sîretü 'n-nebeviyye*: 19

Müslim, *el- Câmi 'u's-Sahîh*: 23

İbn İshâk, *es-Sîretü 'n- Nebeviyye*: 28

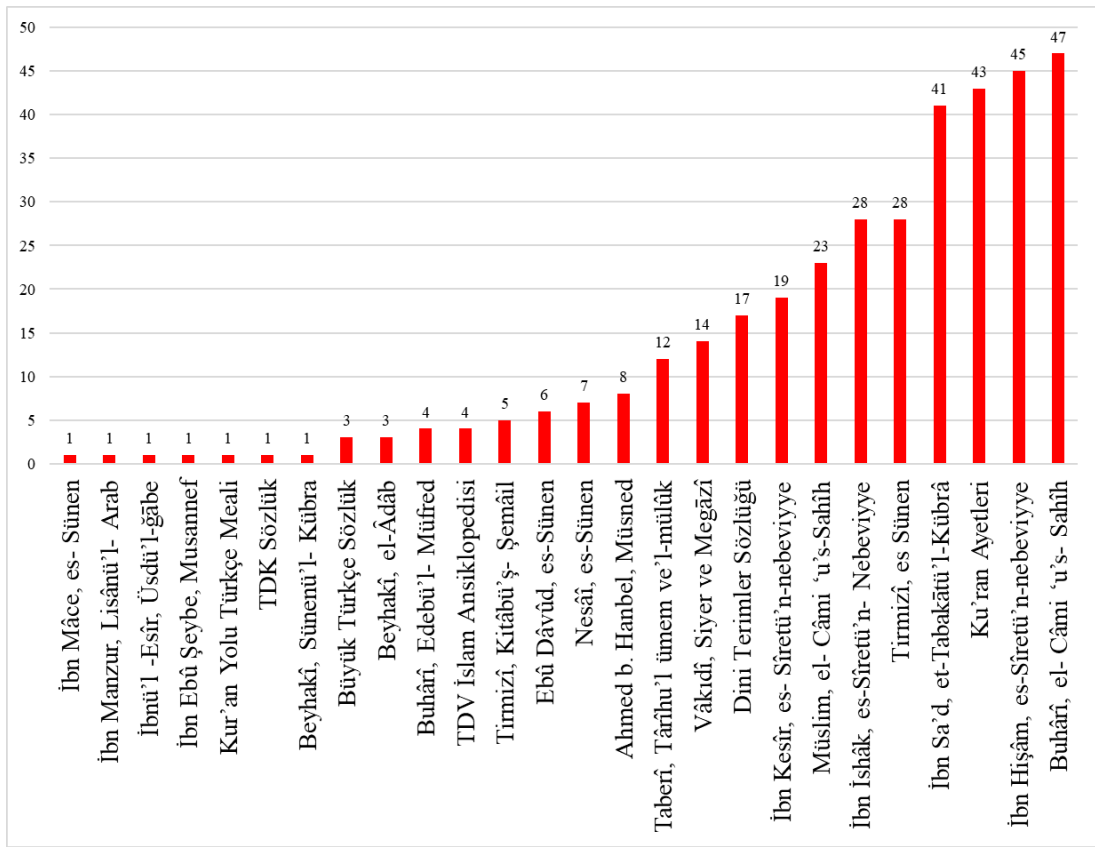
Tirmizî, *es Sünen*: 28

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü 'l-Kübrâ*: 41

İbn Hişâm, *es-Sîretü 'n-nebeviyye*: 45

Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 47

Kur'an Ayetleri: 43

Şekil 7. 7. Sınıf Tutku Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

7T kitabında 364 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 43, Buhârî'nin *el Câmi 'u's-Sahîh*'i 47, İbn Hişâm'ın *es- Sîretü 'n- Nebeviyyesi* 45, İbn Sa'd'ın *Tabakâtü 'l- kübrâ'sı* 41 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel eserlerin ağırlıkta olduğu bunun yanında çağdaş kaynaklara da yer verildiği görülmüştür. Kavramlar *Dini Terimler Sözlüğü*, *Büyük Türkçe Sözlük*, *DİA* ve *TDK Sözlük* yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için metin içinde bir yerde atıf yapılmış, diğer yerlerde sure adı ve ayet numarası verilmiştir. Kaynakçasında “*Kur’ân- Kerîm Meali*”, “*Kur’ân- Kerîm ve Açıklamalı Meali*” ne yer verilmiştir.

Kaynakçasında 39 esere yer verilen kitapta, metin içinde 18 esere atıf yapılmamıştır. Metin içinde atıf yapılan ancak kaynakçada yer almayan eserler vardır. Bunlar: Beyhakî; “*es- Sünenü’l- kübrâ*”, İbn Manzur; “*Lisânü’l- Arab*”, İbn Ebû Şeybe; “*Musannef*”, “*Büyük Türkçe Sözlük*”, Asri Çubukçu; “*Ebû Dücâne*” DİA, Ş. Tufan Buzpınar; “*Nakibü’l- Eşraf*” DİA’dır.

3.2.8. 8. Sınıf MEB Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur’an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Abdurrahman Çetin, *Örneklerle Peygamberimiz*: 1

Ali Yardım, *Peygamberimizin Şemai*: 1

Anonim: 1

Arif Nihat Asya, *Dualar ve Aminler*: 1

Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*: 1

Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*: 1

Dârimî, *es-Sünen*: 1

İbn Abdülber en-Nemerî, *el-İstî‘âb fî ma‘rifeti’l-ashâb*: 1

İbnü’l-Esîr, *el-Kâmil fî t-târîh*: 1

İbrahim Akgün, *Söz İncileri, Osmanlı Şiirinden Seçmeler*: 1

M. Akif Ersoy, *Safahat*: 1

Nurullah Genç, *Yağmur*: 1

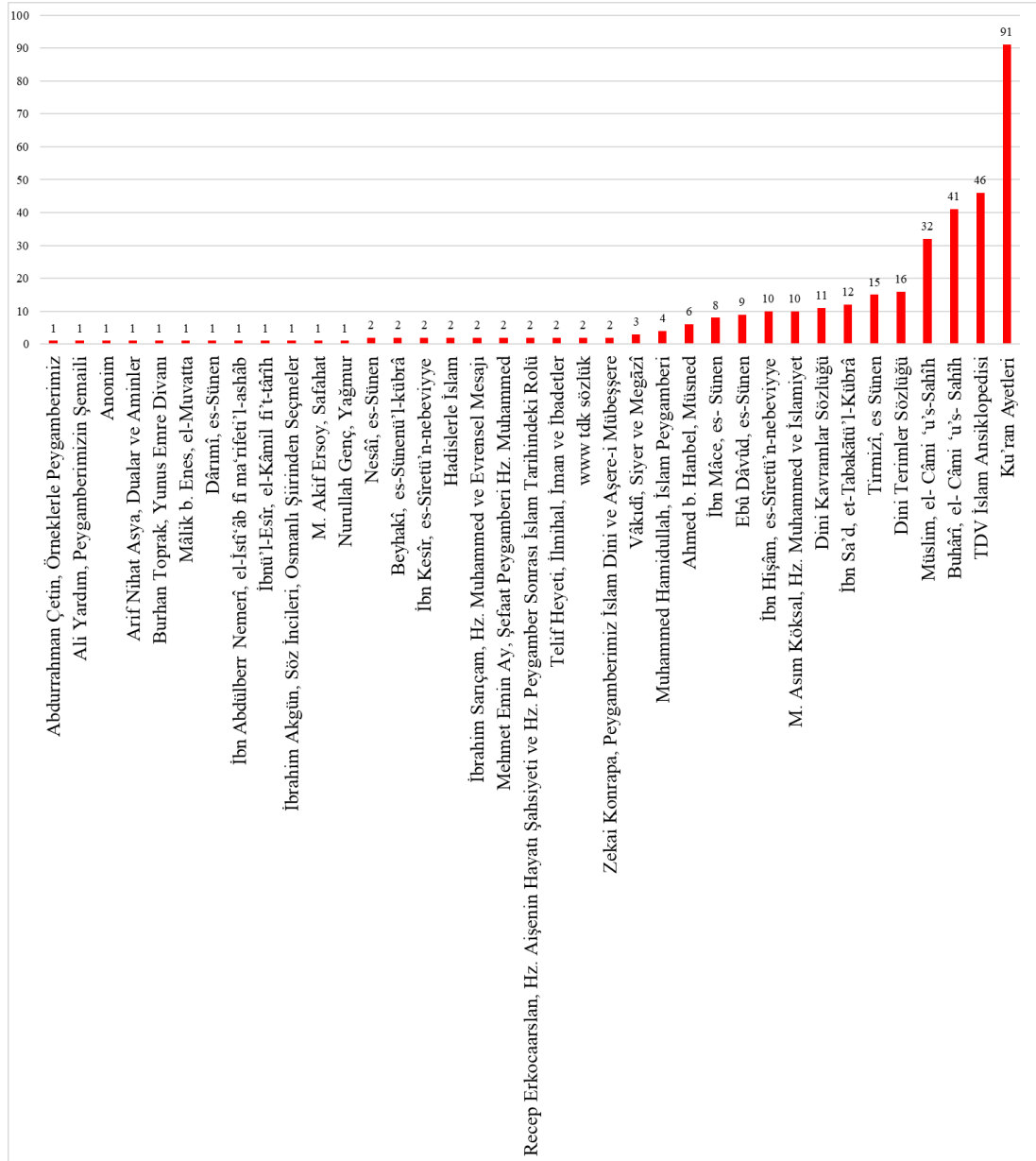
Nesâî, *es-Sünen*: 2

Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübrâ*: 2

İbn Kesîr, *es-Sîretü’n-nebeviyye*: 2

Hadislerle İslam: 2

İbrahim Sarıçam, <i>Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı</i> :	2
Mehmet Emin Ay, <i>Şefaat Peygamberi Hz. Muhammed</i> :	2
Recep Erkocaarslan, <i>Hz. Âişenin Hayatı Şahsiyeti ve Hz. Peygamber Sonrası İslam Tarihindeki Rolü</i> :	2
Telif Heyeti, <i>İlmihal, İman ve İbadetler</i> :	2
www.tdk.gov.tr:	2
Zekai Konrapa, <i>Peygamberimiz İslam Dini ve Aşere-i Mübeşşere</i> :	2
Vâkıdî, <i>Siyer ve Megâzî</i> :	3
Muhammed Hamidullah, <i>İslam Peygamberi</i> :	4
Ahmed b. Hanbel, <i>Müsned</i> :	6
İbn Mâce, <i>es-Sünen</i> :	8
Ebü Dâvûd, <i>es-Sünen</i> :	9
İbn Hişâm, <i>es-Sîretü 'n-nebeviyye</i> :	10
M. Asım Köksal, <i>Hz. Muhammed ve İslamiyet</i> :	10
<i>Dini Kavramlar Sözlüğü</i> :	11
İbn Sa'd, <i>et-Tabakâtü 'l-Kübrâ</i> :	12
Tirmizî, <i>es-Sünen</i> :	15
<i>Dini Terimler Sözlüğü</i> :	16
Müslim, <i>el-Câmi 'u's-Sahîh</i> :	32
Buhârî, <i>el-Câmi 'u's-Sahîh</i> :	41
<i>DİA</i> :	46
Kur'an Ayetleri:	91

Şekil 8. 8. Sınıf MEB Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

8M kitabında 346 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 91, *DİA* 46, Buhârî'nin *el Câmi 'u's- Sahîh*'i 41, Müslim'in *el Câmi 'u's- Sahîh*'i 32 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kitapta temel kaynakların ağırlıkta olduğu çağdaş kaynaklara da oldukça yer verildiği görülmüştür. Kavramlar *Dini Kavramlar Sözlüğü*, *Dini Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve www.tdk.gov.tr yardımıyla açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için metin içinde atıf yapılmamış, sure adı ve ayet numaraları verilmiş, kaynakçada

Kur'ân- Kerîm Açıklamalı Mealî (DİB) 'ne yer verilmiştir. Konunun daha iyi anlaşılması için edebî (şîir) kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Kaynakçasında 67 esere yer veren kitapta 6 esere metin içinde atıf yapılmamıştır. *DİA*'ya en fazla atıf yapan kitap olmasına rağmen, metin içinde atıf yapılan 8 madde kaynakçada yer almamıştır. Kitapta internet kaynakları da kullanılmıştır.

3.2.9. 8. Sınıf Tutku Yayınları

5 üniteye ayrılan kitapta yer alan atıflar aşağıda verilmiştir. Ayetlerin hangi surede olduğu belirtilmemiştir. Bununla beraber kaç yerde Kur'an ayetlerine atıf yapıldığı da gösterilmiştir.

Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik b. Kādîhân el Muttakî el- Hindî, *Kenzü'l-'ummâl*: 1

Beyhakî, *Şuâbü'l-Îman*: 1

Ebû'l-Fidâ İsmâîl b. Muhammed b. Abdilhâdî el- Cerrâhî el Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*: 1

Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*: 1

Taberânî, el- *Mu'cemü'l Kebîr*: 1

MEB Dini Terimler Sözlüğü: 1

www Topkapı Sarayı: 1

[https:// sozluk.gov.tr/](https://sozluk.gov.tr/): 1

Nesâî, *es-Sünen*: 2

Muhammed Hamidullah, *Mecmuatü'l-Vesâiku's-Siyasâsiyye*: 2

İslam Ansiklopedisi: 4

Vâkıdî, *Siyer ve Megâzî*: 6

DİA: 6

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*: 9

İbn İshâk, *es-Sîretü'n- Nebeviyye*: 9

Dini Terimler Sözlüğü: 12

İbn Mâce, *es- Sünen*: 16

Ebû Dâvûd, *es-Sünen*: 20

İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*: 22

İbn Kesîr, *es- Sîretü 'n-nebeviyye*: 29

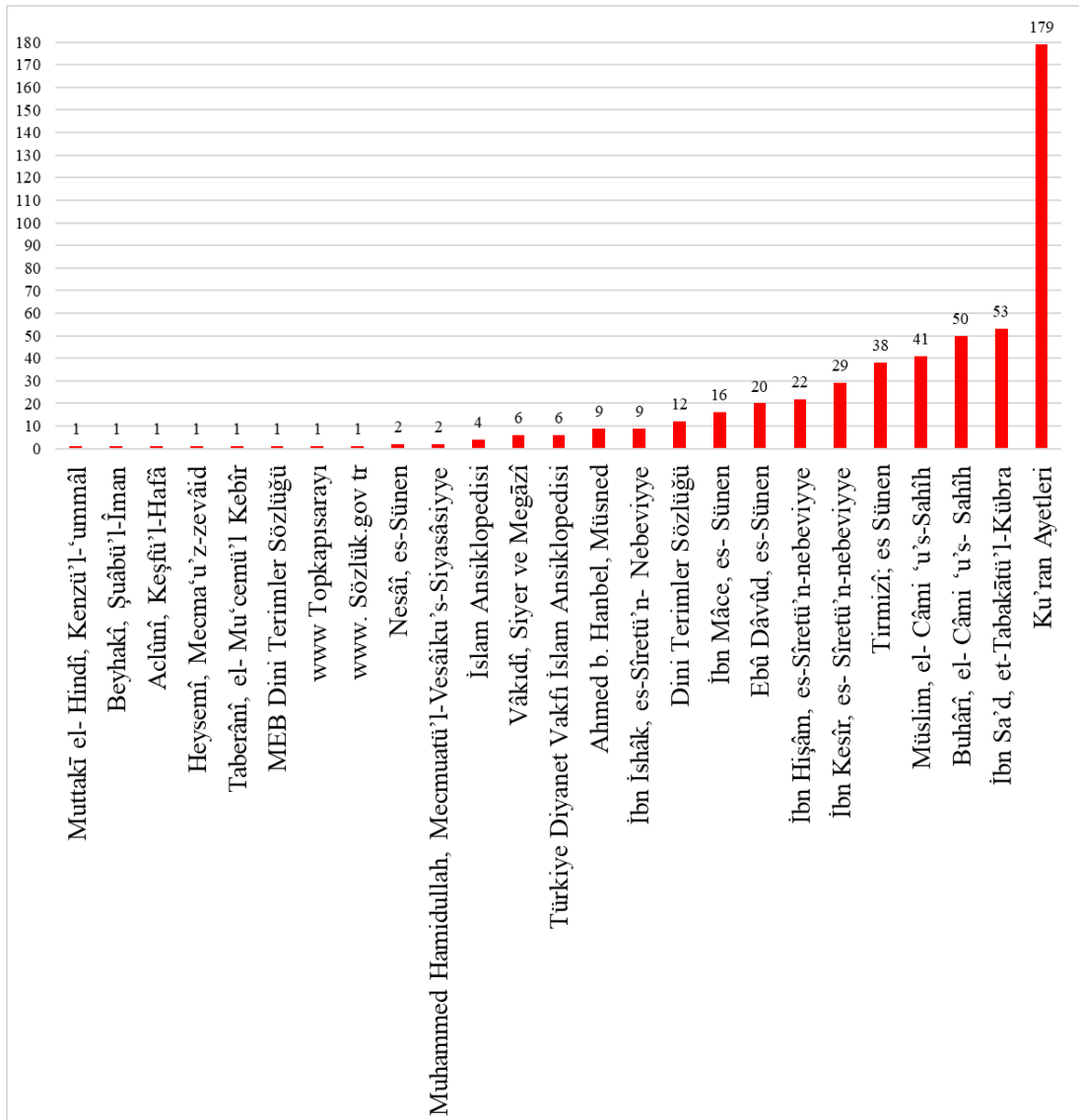
Tirmizî; *es Sünen*: 38

Müslim, *el- Câmi 'u's-Sahîh*: 41

Buhârî, *el- Câmi 'u's- Sahîh*: 50

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-Kübra*: 53

Kur'an Ayetleri: 179

Şekil 9. 8. Sınıf Tutku Yayınları atıfları

Kitabın Kaynakları Açısından Değerlendirmesi

8T kitabında 506 atıf yapılmıştır. Kur'an ayetleri 179, İbn Sa'd'ın *Tabakātü'l-kübrâ'sı* 53, Buhârî'nin *el-Câmi'u's-Sahîh'i* 50, Müslim'in *el-Câmi'u's-Sahîh'i* 41 yerde kaynak gösterilmiştir.

Kavramlar *Dini Terimler Sözlüğü*, *DİA* ve <https://sozluk.gov.tr> yardımıyla açıklanmıştır. “Şehit” kavramı *MEB Dini Terimler Sözlüğü* 'ne atıf yapılarak açıklanmıştır. Kitapta geçen ayet mealleri için atıfta bulunulmamış sure adı ve ayet numarası verilmiş kaynakçada *Kur'ân- Kerîm Meali (DİB)* ve *Kur'ân- Kerîm ve Açıklamalı Meali (TDV)* yer almıştır.

Kaynakçasında 41 esere yer verilen kitapta metin içinde 15 esere atıf yapılmamıştır.

Çalışmaya konu olan kitaplarda Kur'an dışında toplamda 137 ayrı kaynağa 2484 atıf yapılmıştır. Atıfların da yararlanılan kaynakların da büyük bir kısmını hadis kaynakları oluşturmuştur. Ayet mealleri için genelde metin içerisinde atıf yapılmamış kaynakçada kullanılan eserlere yer verilmiştir. Kitaplarda temel kaynaklarla beraber çağdaş kaynaklarda kullanılmıştır. Ancak MEB yayınlarının çağdaş kaynaklara daha çok yer verdiği görülmüştür. İslam Tarihi kaaynaklarının da en fazla yer aldığı kitaplar MEB yayınları olmuştur. Kur'an dışında en çok atıf yapılan eser Buhârî'nin *el- Câmi 'u's- Sahîh'i* olmuş, 372 yerde kaynak gösterilmiştir. Onu Müslim'in *el- Câmi 'u's- Sahîh'i* (283) ve İbn Sa'd'ın *et-Tabakātü'l-Kübrası* (275) takip etmiştir. Hemen her esrede kaynakça ile metin içerisindeki atıflarda eksikler olduğu görülmüştür. İnternet kaynakçası kullanan kitaplar da vardır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada; “Hz. Peygamber yaşıyaydı bugün insanlığı hangi hususlarda uyarırdı?” sorusuna cevap sadedinde hazırlanan ve sadece kronolojik kurgu üzerine yazılmayıp dönemin aile, eğitim, adalet, çevre, kadın ve diğer dinlerle ilişkiler gibi sosyal sorunlarını da ele alan “Peygamberimizin Hayatı” ders kitapları kaynakları açısından incelenmiştir. Netice itibarıyla dersle ilgili konuların 2012 yılına kadar çeşitli derslerin içerisinde yer aldığı ve dönemin siyasi erkenden etkilenildiği görülmüştür.

Osmanlı Döneminde eğitimin en geniş ayağını oluşturan Sıbyan Mekteplerinde, Hz. Peygamber’in hayatına dair bağımsız bir ders olmamakla beraber Ulum-i Diniyye derslerinde takip edilen “ilmihal ve malumat-ı diniyeler” içerisinde gerekli bilgilere yer verilmiştir.

Dönemin yüksek öğretim kurumu olarak görülen medreselerde okutulan *Meşâriku’l Envâr, Ehâdis-i Erbaîn, Usûl-i Hadis, Şemâil-i Şerif, Kütüb-i Sitte* gibi eserlerde, Hz. Peygamber’in hadisleri yanında hayatına dair bilgilerin de yer aldığı görülmektedir. Bu kurumlarda siyer dersi ilk defa müstakil olarak okutulmaya başlanmış ve konuyla ilgili *Mukaddemât-ı Siyer-i Celîle-i Nebeviye* ve İbn Hişâm’ın *Siyer’i* ile Buhârî’nin *Kitabü’l Meğâzî*’si takip edilmiştir.

Ortaöğretimin ilk basamağı kabul edilen Rüştiyelerde Hz. Peygamber’in hayatı ile ilgili bilgilere, ilmihal kitapları veya Mahmud Esad Efendi’nin *Tarih-i İslam* ve Abdurrahman Efendi’nin *Fezleke-i Tarih-i Devlet-i Osmaniye* kitabı gibi tarih kitaplarında yer verilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde ise okullarda okutulan din dersi kitaplarında, İlk Mektepler Müfredatı Programı gereği Hz. Peygamberin hayatına kısa ve öz bir şekilde değinilmiş, şemâil ve ahlakına dair bilgilere yer verilmiştir. Ancak müstakil bir ders olarak okutulmadığı ve din dersleri de dönemin siyasi erkenden etkilenerek zaman zaman müfredattan çıkarıldığı için Hz. Peygamber’in hayatına dair bilgiler çocuklara anlatılamamıştır.

Türkiye’de, çok partili hayata geçtikten sonra din eğitiminin elde ettiği birçok kazanımı kaybettiren bir süreç olarak görülen 28 Şubat döneminde, Hz. Peygamberin hayatına dair bilgilere, Din Kültürü dersi içinde bir ünite olarak yer verilmiştir. Siyasi

konjonktürün değişmesi ve STK'ların desteğiyle öğretim programları yeniden yapılandırılmış, 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren programa yeni dersler eklenmiştir. Bu bağlamda Talim Terbiye Kurulunun 25.06.2012 tarih ve 69 sayılı kararıyla ortaokullarda 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda haftada iki saat seçmeli Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler dersleri konulmuş ve bu derslerle ilgili kitaplar hazırlanmıştır.

Risaletten önce olduğu gibi risaletten sonra da “değerli” bir hayat yaşayan Hz. Peygamber, bireysel ve toplumsal pek çok sorunun çözümünde rol model olmuştur. Onun örnekliği, farklı rivayetlerin toplandığı kaynak eserlerle günümüze aktarılmıştır. Öyle ki, 2018 yılından itibaren MEB bünyesindeki okullarda Hz. Peygamberin hayatını anlatan dokuz ders kitabının her ünitesinde ilgili bireysel ve toplumsal mesajlar bazen kaynak verilerek desteklenmiş bazen de kaynak verilmeden açıklanmıştır.

Çalışmamızda incelenen kitaplarda; öğrencide zihin karışıklığına sebep olabilecek birbiriyle örtüşmeyen, kavrayışı zorlaştıran ve öğrenci hazır bulunuşluğuna uygun olmadığı düşünülen bazı bilgiler tespit edilmiştir. Örneğin, Hz. Peygamberin *“Hristiyanların Meryemoğlu İsa'yı övmekte aşırı gittikleri gibi siz de beni övmeye aşırı gitmeyin”* uyarısına yer verilerek, beşer olduğu düşüncesi öne çıkarılmakla birlikte zaman zaman kendisi ve bazı sahabilerle ilgili abartılı övgülere veya olağanüstü davranışlara yer verilmiştir. Hz. Peygamber'in dedesinin yanında olduğu dönemi anlatan 5M kitabında Ebû Talib'in yeğenini kendine bırakmasını istediğinde Abdulmuttalib'in ona: “...Bak oğlum ben her işimde onunla istişare eder ve işaretine göre hareket ederim. Böyle yaptığım için hep doğru sonuçlara vardım. Şimdi de kendisi ile konuşayım...” dediği anlatılmıştır. Yaşı itibarıyla sınırlı bir yetiye sahip olan çocuğa her işte danışıldığının iddia edilmesi şüphesiz onu yüceltmeye matuftur. Zira olağanüstü olaylar hafızalarda daha kolay kalmaktadır. Ancak bu durumun örnek alınabilirlik noktasında öğrencilere çok bariz bir katkısının olduğunu söylemek zordur.

Ders kitaplarında işlenen konular, modern kavramlarla ilişkilendirilerek günümüze taşınmaya çalışılmıştır. Bu minvalde Hıfı'l-Fudul için “iyilik çağrısı” veya “sosyal sorumluluk” tanımı yapılması; Habeşistan'a hicret eden muhacirlere Necaşi'nin “oturma izni” verdiği bilgisi; Medine'ye hicret sonrası “ilk nüfus sayımı” yapıldığının söylenmesi; Medine Sözleşmesi için “insanlık tarihinin bilinen ilk yazılı

anayasası” ifadesi ve bayram yerine “kutlama” gibi çağdaş kavramların kullanılmasının, konuların anlaşılmasını kolaylaştırmakla birlikte anakronik sonuçlar doğurduğu söylenebilir.

Aynı şekilde ders kitaplarında aynı konuların kaynakları ve atıf skalaları incelendiğinde bazı farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Hz. Peygamberin sūtanneye verilmesi konusunda anlaşma süresi olan iki yılın bir müddet daha uzatılması fikrinin, 5D ve 8T kitaplarında Âmine’den, 5M ve 8 M kitabı hariç diğerlerinde ise Halime’den geldiği söylenmekte, 6M1 kitabında Hz. Muhammed’in sūtanneye verilmesi sürecinde Âmine’nin ismi geçmemekte tüm kararları Abdūlmuttalib’in tek başına aldığı izlenimi verilmektedir.

Hz. Peygamber’in Hz. Hatice ile evliliği konusunda 6T kitabında, Hz. Hamza’nın, Hz. Hatice’yi aile büyüklerinden istediği bilgisi yer almaktadır. Kaynak olarak İbn İshak’ın *es-Sîre*’si, İbn Hişâm’ın *es-Sîre*’si ve Taberî’nin *Tarih* adlı eserine başvurulmuştur. Tarih-i Taberî’nin ilgili cildinde Hz. Hatice’yi aile büyüklerinden isteyen kişinin Ebû Talib olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla 6T kitabında verilen bilgi ile kaynaktaki bilgi örtüşmemektedir.

Kitaplarda Varaka b. Nevfel’i tanıtırken; Tevrat ve İncil’i iyi bilen biri, kutsal kitaplar hakkında bilgili, Hz. İbrahim’in tebliğ ettiği dine inanan, Hanif açıklamaları yapılmaktadır. İncelenen kitaplar arasında biri hariç diğerleri Varaka b. Nevfel’in Hz. Peygamber’i muhatap alıp açıklamada bulunduğunu ifade ederken 7M kitabında Varaka’nın Hz. Hatice’yi muhatap alıp “senin kocan...” diyerek sözlerine devam ettiği görülmektedir.

Veda Hutbesi ile ilgili verilen bilgiler incelendiğinde; 8M kitabında, Hz. Peygamber’in Arafat’ta yaptığı hutbede yüz yirmi bini aşkın Müslüman’a hitap ettiği bilgisi verilirken konuyu ele alan diğer kitaplarda ise yüz bini aşkın Müslüman’a hitap ettiği bilgisi yer almaktadır.

Ders kitaplarında toplamda 137 ayrı eserden yararlanılmıştır. Bu eserler içinde Hadis kitaplarının ağırlığı fazladır. Kitapların birinci ünitelerinde Hz. Peygamber’in hayatı kronolojik olarak ele alındığı için, İslam Tarihi eserlerine daha fazla atıf yapılan bölüm bu üniteler olmuştur. Bununla beraber MEB Yayınlarında İslam Tarihi eserlerine daha çok yer verilmiştir.

Her kitapta, İslam Tarihi eserlerinden; İbn Hişâm'ın *es-Sîre*'si, Vâkıdî'nin *el-Megâzi*'si, İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ı referans gösterilmiştir. *DİA*'ya en fazla atıf yapan 8M kitabının olduğu görülmüştür.

Konuların işlenişinde ayet mealleri için genelde metin içinde atıf yapılmamış, kitapların kaynakçalarında bu konuda yararlanılan eserler belirtilmiştir. Kur'an ayetlerine toplamda 874 atıf yapılmıştır. Ayetlere en çok atıf yapan (179 atıf), 8T kitabıdır. Ayetlere en az atıf yapan (43 atıf), 7T kitabıdır.

Ayetler dışında 2484 atıf yapılmıştır. Bunlar arasında en çok atıf yapılan eser, 372 yerde kaynak gösterilen Buhârî'nin *el-Câmi'u'-Sahîh* adlı eseri olmuştur. Onu, Müslim'in *Câmi'u'-Sahîh*'i (283) ve İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-Kübra* (275) adlı eserleri takip etmiştir.

Ders kitaplarında İslam Tarihi/ Siyer kaynağı olarak sadece ayet ve hadisler değil disiplinler arası yaklaşımla edebiyattan da yararlanılmış, konunun daha iyi anlaşılması için gerekli görüldüğünde şiirlere de yer verilmiştir. Kavramları açıklamak için çeşitli sözlük ve ansiklopedilerden de yararlanılmıştır. Ancak 5D kitabında kavramların dikkat çekici ölçüde fazla, 5M kitabının ise oldukça sade bir içeriğe sahip olması, kaynaklardan yararlanma şeklinin hedeflenen kazanımlar için uygun olmadığı izlenimi uyandırmaktadır.

Hemen her kitapta kaynakça ile metin içindeki atıflar arasında uyumsuzluk olduğu görülmüştür.

İncelenen ders kitaplarında tespit edilen olumsuzluklar yanında elbette birçok olumlu hususun olduğunun da belirtilmelidir. Örneğin, İsrâ ve Mirâç olayının 7.sınıf kademesinde detaylı anlatıldığı görülmektedir. 7M kitabını, diğerlerinden farklı kılan yaklaşımı Mescid-i Aksa ve Kudüs'e de yer vermiş olmasıdır. Kitapta, Kudüs'ün dinler tarihi açısından yeri belirtilmekte ve Mescid-i Aksa'nın Müslümanlar için önemi vurgulanmaktadır. Bugün Filistin topraklarında çok sayıda Müslümanın öldürüldüğü veya göçe zorlandığı bilgisine de yer verilen kitapta, Mehmet Akif İnan'ın şiiriyle konu tamamlanmaktadır. Verilen bu bilgi, ders kitaplarını sadece bilgi aktaran bir kitap olmaktan çıkarıp, farkındalık oluşturarak bireyin manevi şuur kazanmasına da katkı sağlamaktadır.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda; ders kitapları hazırlanırken öğrenci yaşı ve sınıfı dikkate alınarak konuların seçilmesi, örneklerin buna göre verilmesi,

öğrenci üzerinde bırakacağı etkinin akademik veriler ışığında değerlendirilmesi, aynı bilginin tekrarlanması öğrencilerin ilgisini azaltacağı için kitaplar arası konu bütünlüğünün sağlanması gerekmektedir. Özellikle Peygamberimizin Hayatı dersi kitabı yazarlarının daha titiz bir çalışmayla tüm kademelerde konuları, kronolojiyi ihmal etmeden, ana kaynaklara uygun ve bütüncül bir bakış açısıyla ele almaları bir zorunluluktur. Ayrıca MEB kitap inceleme kurulunun da bahsedilen hususları dikkate almasının görülen problemlerin çözümünde olumlu sonuçlarının olacağı unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adak, Mustafa. *1923-1933 Yılları Arasında İlkokullarda Okutulan Din Dersi Kitaplarında Eğitim-Siyaset İlişkisi (Cumhuriyet Çocuğunun Din Dersleri 3-4-5 Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Akkaya, Veysel vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 5*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, 1982.
- Akyüz, Yahya. *Türk Eğitim Tarihi*. Ankara: Alfa Yayınları, 2001.
- Arslan, İhsan. *Siyer İlminin Doğuşu ve Temel Kaynakları*. İstanbul: Metamorfoz Yayınları, 2021.
- Aydın, Muhammet Şevki. “Din Eğitimi Bireyi Kalıplamamalı”. *Etkili Din Öğretimi*. ed. Şaban Karaköse. İstanbul: Tedef Yayınları, 2010.
- Aydın, Muhammet Şevki- Osmanoğlu, Cemil. *Kültürlerarası Din Eğitimi*. Ankara: Nobel, 2015.
- Ayhan, Halis. “Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimine Genel Bakış”. *Ankara İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Özel Sayı (1999), 237-254.
- Ayhan, Halis. *Türkiye’de Din Eğitimi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları İFAV, 1999.
- Bahçekapılı, Mehmed. *Türkiye’de Din Eğitiminin Dönüşümü*. İstanbul: İlke Yayınları, 2012.
- Bahçekapılı, Mehmed. *Yeni Eğitim Sisteminde Seçmeli Din Dersleri*. İstanbul: Yekder ve İlke Yayınları, 2013.
- Balcı Arvas, Fatma vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2021.
- Balcı, Cahit. “Mekteb”. *DİA*. 29/6-7. TDV İslam Araştırmaları Merkezi, 2004.
- Baş, Eyüp. *İslam Medeniyeti Tarihi*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 2017.
- Beyaz, Yasin. “Tanzimat’tan Bugüne Siyerdeki Paradigmatik Değişimler”. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 43 (Haziran 2015), 161-169.
- Bilgin, Beyza-Selçuk, Mualla. *Din Öğretimi*. Ankara: Gün Yayıncılık, 2000.
- Bozkurt, Nebi. “Medrese”. *DİA*. 28/323-327. Ankara: İSAM Yayınları, 2003.

- Cerrah, Nur İlkay. *Son Dönem Osmanlı İlmihallerinden Vesiletü'n-Necat, Musahhar Dürr-i Yekta ve İlmihal'in Değerlendirme ve Latinizesi*. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Çamyar, Selahattin. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 5. Sınıf Ders Kitabı*. Ankara: Dikey Yayıncılık, 2023.
- Çelik, Okan. *Peygamberimizin Hayatı Dersi Öğretim Programlarının İncelenmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Çeliktaş, Hasan Sabri. *II.Meşrutiyet Dönemi Sıbyan Mekteplerinde Din Öğretimi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Davun, Elif vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023.
- Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, 2005.
- Dilbaz, Mahmut. "İslâm Medeniyetinde Eğitim-Öğretim ve İlmî Faaliyetler". *İslâm Medeniyeti Tarihi El Kitabı*. ed. Eyüp Baş. Ankara: Grafiker Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Erdoğan, Ali. "Seydişehir". *DİA*. 37/25-27. İstanbul, İSAM Yayınları, 2009.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*. 1-2. Cilt. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Ergin, Osman. *Türk Maarif Tarihi*. 5.Cilt. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.
- Erul Bünyamin. "Siyer Yazımında Ayet ve Rivayet Kullanımında Görülen Bazı Problemler". *Akademik Siyer Dergisi* 2 (2020), 36-53.
- Güman, Osman. "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İlmihal Literatürü (1839-1922)". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi* 12 (2014), 167-211.
- Gümüş, Süleyman. "Peygamberimizin Hayatı Dersi ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi "Hz. Muhammed Öğrenme Alanı" Üzerine Bir Değerlendirme". *İhya Uluslararası İslam Araştırma Dergisi* 11 (2025), 146-177.
- Günaydın Asan, Sonnur-Bala, Mithat. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı 8*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023.
- Gündüz, Turgay. "Türkiye'de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi (1923-1998)". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7/1 (Ocak 1998). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/13501/163231>
- Güneş, Firdevs. *Ders Kitaplarının Özellikleri ve İncelenmesi*. Ankara: Sınırsız Eğitim ve Araştırma Derneği Yayınları, 2022.

- Güzel, Dilek-Şimşek, Ahmet. “Millî Eğitim Şuralarında Ders Kitapları”. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 23 (2012).
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Himyerî. *es-Sîretü'n-Nebevviye, 1-4. Cilt*. İstanbul. Kahraman Yayınları, 2006.
- İbn Sad, Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *Kitabü't-Tabakâti'l-Kebir. 1 Cilt*. Mısır: Mektebü'l-Hancı, 1. Basım, 2001.
- İlk Mekteplerin Müfredat Programları. İstanbul: Milli Matbaa, 1926.
- İpşirli, Mehmet. “Medrese”. *DİA*. 28/327-333. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İşler, Feray. *Türkiye'yi 28 Şubat Sürecine Götüren Gelişmeler ve Medyanın 28 Şubat Sürecindeki Rolü*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Karagöz, İsmail (ed.). *Dinî Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.
- Karaköse, Şaban. “Çocukluk Dönemi Din Öğretimi”. *Etkili Din Öğretimi*. ed. Şaban Karaköse. İstanbul: Tedef Yayınları, 3. Basım, 2010.
- Kaya Doğanay, Fatma. *Tanzimât'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2011.
- Kelpetin Arpaguş, Hatice. “İlmihal”. *DİA*. 22/139-141. İstanbul, 2000.
- Kıral, Bilgen. “Nitel Bir Veri Analizi Yöntemi Olarak Döküman Analizi”. *Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 15 (2020), 170-189.
- Köse, Feyza Betül-Sarıkaya, Asım. “Millî Eğitim Bakanlığı Tarafından Hazırlanan Peygamberimizin Hayatı ve Siyer Kitaplarının Tahlil ve Tenkidi”. *Siyer Araştırmaları* 3 (26 Aralık 2017), 107-140.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim, 2001.
- Mehmedoğlu, Yurdağül. *Tanzimat Sonrası Okullarda Din Eğitimi*. İstanbul: İFAV, ts.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: İletişim, 2002.
- Öğren, Mustafa. *Abdurrahman Şeref Efendi'nin Tarih-i Devlet-i Osmaniyye Eseri ve Tarihçiliği*. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2008.
- Öz, Şaban. *İslam Tarih Metodolojisi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2011.

- Özdemir, Fikret. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7. Sınıf*. Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024.
- Özdemir, Fikret. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 8. Sınıf*. Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024.
- Özdemir, Mehmet. “Siyer Yazıcılığı Üzerine”. *Milel ve Nihal* 4/3 (Haziran 2007), 129-162.
- Pınarbaşı, Bekir. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 6*. Ankara: Tutku Yayıncılık, 2024.
- Piyadeoğlu, Cihan. *Büyük Selçuklular: yeni bir devrin başlangıcı*. İstanbul: Kronik Kitap, 5. Baskı, 2022.
- Siyer Öğretimi Ortaokul ve Orta Öğretim Düzeyi*. Siyer Yayınları: 2016, ts.
- Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Tarih-i Taberî, 3. Cilt*. İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2013.
- Türk, Mine- Çağır, İbrahim Caner. “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Türk Eğitim Tarihindeki Yeri”. *ASEAD* 4/11 (2017), 62-75.
- Uğurlu, Havva Sinem. *Tanzimat’ın Din Eğitimi Anlayışına Getirdiği Yenilikler*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2010.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer. *Kitâbü’l Megâzî*. İstanbul: İlk Harf Yayınevi, 1. Basım, 2014.
- Vurgun, Ahmet. “19. Yüzyıl Türkiye’sinde Eğitimde Modernleşme Atağı: II. Mahmud ve Tanzimat Döneminde Eğitime Bakış”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum* 13/37 (ts.), 185-208.
- Yıldırım, Mustafa. *5.Sınıf Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabına İlişkin Öğretmen Görüşlerinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020.
- Yılmaz, Feramuz vd. *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Peygamberimizin Hayatı Ders Kitabı 7*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2023.
- Zengin, Salih Zeki. *II.Meşrutiyette Medreseler ve Din Eğitimi*. Ankara: Akçağ, 2002.